

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika předškolního věku

Kód oboru: 7506R012

Název bakalářské práce:

PROBLEMATIKA PORUCH ŘEČI U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU (VÝVOJOVÝCH VAD, DYSLÁLIE, OPOŽDĚNÉHO VÝVOJE ŘEČI)

SPEECH DISORDER PROBLEMS OF PRESCHOOL CHILDREN (DEVELOPEMENT DISORDERS, DYSLALIA, LATE SPEECH DEVELOPEMENT)

Autor:

Podpis autora: _____

Blanka Tilcerová

Husova 2348/41

430 03 Chomutov

Vedoucí práce: Mgr. Marta Pavlíková

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
61	0	12	6	16	16 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30. 11. 2008

Prohlášení

Byl (a) jsem seznámen (a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval (a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 11. 2008

Název bakalářské práce: Problematika poruch řeči u dětí předškolního věku (vývojových vad, dyslalie, opožděného vývoje řeči)

Název bakalářské práce: Speech disorder problems of preschool children (development disorders, dyslalia, late speech development)

Název bakalářské práce: Проблематика дефектов речи у детей дошкольного возраста (дефекты развития, дислалия, запаздывающее развитие речи)

Jméno a příjmení autora: Blanka Tilcerová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Marta Pavlíková

Resumé:

Práce přibližuje problematiku poruch řeči u dětí předškolního věku. Předmětem jejího zájmu jsou především vývojové vady se zaměřením na dyslálii a opožděný vývoj řeči. Předpoklad nejčastěji se vyskytující vady řeči u dětí předškolního věku, kterou je dyslalie, byl potvrzen průzkumem 28 dětí ve věku 4-7 let. Druhý předpoklad se rovněž potvrdil. Rodiče u svého dítěte stav řeči sledují a případnou vadu řeči dítěte si převážně uvědomují. V teoretické části je stručně popsána každá vada, která se může u dětí v tomto vývojovém období objevit. Větší pozornost je věnována popisu opožděného vývoje řeči a dyslalie. Jedná se o vady řeči, s nimiž se v předškolním věku můžeme nejčastěji setkat. Praktická část řeší stav řeči u vybraného vzorku dětí, které navštěvují předškolní zařízení. Z výsledků je patrné do jaké míry si jsou schopni vadu řeči u svého dítěte uvědomit jeho rodiče a jak dopadl průzkum aktuální situace poruch řeči u dětí předškolního věku. Po zhodnocení výsledků a závěru práce následuje návrh opatření, v němž lze najít konkrétní opatření, jak předejít druhotným poruchám řeči a co je třeba udělat proto, aby se projevy daly odstranit nebo alespoň zmírnit.

Klíčová slova: předškolní věk, porucha řeči, fyziologický vývoj, vývojové poruchy řeči, opožděný vývoj řeči, dyslalie.

Summary:

This paper deals with the speech defects of preschool age children. The scope of its interest is focused on the evolution defects. The dyslalia – articulation disorders and delayed speech evolution mainly. Hypothesis that the dyslalia is the most appeared defect of preschool age children was proved by the survey of 28 children at the age from 4 to 7 years. Second hypothesis, that parents are watching observing statue of their children speech and most of them realize the defect was proved as well. In the theoretical part each of the defects which can be

found with children at this evolution period is described. Bigger part is dedicated to the dyslalia and the delayed speech evolution. These are speech defects which preschool children suffer most frequently. In the practical part the statue of speech of chosen sample of children who attend preschool facilities is analyzed. There are the conclusions make up from the survey of actual situation of speech defects of preschool age children. From the results is obvious how the parents are able to recognize and realize the speech defect of their children. After the evaluation of the results and the conclusion of the whole work the proposals of remedy follow in which real recommendations can be found how to prevent consequential speech defects and what is necessary to be done to remove the demonstrations of defects or reduce them at least.

Keywords: Preschool age, speach disorder, psychological development, development defect of speach, late speach development, dyslalia.

Резюме:

Данная работа занимается проблематикой дефектов речи у детей дошкольного возраста. Предметом ее рассмотрения являются прежде всего дефекты развития, конкретно дислалия и запаздывающее развитие речи. Предпосылка дефекта речи, который наиболее часто проявляется у детей дошкольного возраста, т.е. дислалии, была подтверждена изучением 28 детей в возрасте 4-7 лет. Вторая предпосылка была также подтверждена. Родители наблюдают состояние речи у своего ребенка и в основном разужнают проявляющийся дефект речи. В теоретической части были коротко описаны все дефекты, которые могут проявляться у детей на данном этапе развития. Больше внимание было уделено описанию запаздывающего развития речи и дислалии. Речь идет о дефектах речи, с которыми ми можем наиболее часто встретиться в дошкольном возрасте. В практической части рассматривается состояние речи у избранной группы детей, которые ходят в дошкольные учреждения. По результатам видно, до какой степени родители в состоянии разожнать дефект речи у своего ребенка, и как выглядит исследование актуальной ситуации дефектов речи у детей дошкольного возраста. После оценки результатов и заключения данной работы следует план мероприятий, где можно найти конкретные мероприятия с целью предотвращения вторичных дефектов речи и что необходимо сделать для того, чтобы данные проявления можно было устранить или хотя-бы ослабить.

Ключевые слова: дошкольный возраст, дефект речи, физиологическое развитие, дефекты речи при развитии, запаздывающее развитие речи, дислалия.

Chtěla bych touto cestou poděkovat Mgr. Martě Pavlíkové za podnětné rady a připomínky v průběhu vedení mé bakalářské práce.

Dále poděkování patří mé rodině za podporu i pochopení a nejbližším přátelům za ochotu a pomoc při závěrečných úpravách.

OBSAH:

1 ÚVOD.....	2
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE.....	4
2.1 Předškolní věk a poruchy řeči.....	4
2.1.1 Předškolní věk	4
2.1.2 Fyziologický vývoj v předškolním věku.....	6
2.1.3 Patologie vývoje řeči.....	10
2.2 Poruchy řeči u dětí předškolního věku	17
2.2.1 Vývojové poruchy řeči.....	17
2.2.2 Opožděný vývoj řeči.....	19
2.2.3 Dyslálie	25
3 PRAKTICKÁ ČÁST	32
3.1 Cíl praktické části.....	32
3.2 Stanovení předpokladů	32
3.3 Použité metody.....	32
3.4 Popis zkoumaného vzorku	32
3.5 Průběh průzkumu	33
3.5.1 Oslovení rodičů a dodržení zákona č. 101/2000 Sb.....	33
3.5.2 Dotazníky pro rodiče.....	33
3.5.3 Orientační logopedické vyšetření	34
3.6 Výsledky průzkumu a jejich interpretace	37
3.7 Shrnutí výsledků praktické části	47
4 ZÁVĚR.....	52
5 NÁVRH OPATŘENÍ.....	54
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	60
7 SEZNAM PŘÍLOH	61

1 ÚVOD

Komunikace je pro život velmi důležitá. Realizujeme ji formou verbální nebo neverbální. Verbální forma komunikace je lidská řeč, jako projev nejvyšší nervové činnosti. Řeč nám umožňuje vyměňovat si informace, zkušenosti nebo si touto cestou vyjádřit například sympatie či podporu v určitých životních situacích, kdy dochází k oboustrannému ovlivňování. Při vzájemném působení dvou i více osob je řeč nepostradatelnou. Neverbální forma komunikace má podobu gest, mimiky a často doplňuje naše verbální vyjádření.

Verbální formou řeči ve vlastním slova smyslu se zabývá logopedie. Tato vědní disciplína je úzce propojena i s dalšími vědními obory, proto nelze vývoj řeči oddělit například od vývoje hrubé a jemné motoriky či dalších problémů, které dítě má. Vzhledem k tomu, že mé profesní působení je zaměřeno na výchovně vzdělávací proces v předškolním zařízení, zvolila jsem pro svou bakalářskou práci téma problematiky poruch řeči u dětí předškolního věku.

Pro verbální složku řeči je nejdůležitější především předškolní věk dítěte, kdy se řeč vyvíjí a lze případnou patologii zásadně změnit. Schopnost komunikovat a porozumění řeči ve výchovně vzdělávacím procesu má velký význam, proto je třeba, aby verbální projev všech zúčastněných byl srozumitelný širokému okolí. Od tří do sedmi let dítěte můžeme udělat nejvíc pro nápravu vad řeči. Vzhledem k tomu, že verbální komunikaci lze významně ovlivnit v předškolním období, měli by to být především učitelé mateřských škol, kteří mají povědomí o základní charakteristice problematiky poruch řeči u dětí předškolního věku.

Tato bakalářská práce je zaměřena na vývojové vady, opožděný vývoj řeči a dyslálii, neboť se jedná o poruchy řeči, které se v tomto období vyskytují nejčastěji. Zpracování tohoto tématu by mohlo pomoci především elementárním pedagogickým pracovníkům k utvoření představy o vadách, s nimiž se u dětí v předškolních zařízeních mohou setkat nejčastěji. Pomocí průzkumu jsem se snažila prokázat, že dyslalie je nejčastější vadou řeči v tomto vývojovém období dítěte a zároveň prokázat proč tomu tak je.

Další vadou, která se může u dítěte v předškolním období objevit je neurotická porucha v podobě koktavosti. Mezi poruchy řeči patří rovněž afázie, rinolálie, palatolálie, dyslálie, dysartrie, anartrie a symptomatické poruchy řeči. Základní informace o zmíněných poruchách řeči jsou zařazeny do teoretické části práce, kde je větší pozornost věnována vývojovým vadám se zaměřením na opožděný vývoj řeči a dyslálii, které jsou uvedeny již v samotném názvu této práce.

Pokusila jsem se na malém vzorku zjistit pomocí orientačního logopedického vyšetření, jak často se daná vada vyskytuje a zda jsou rodiče schopni zhodnotit stav řeči u svého dítěte. Předpokládám, že nejvíce se u dětí setkáme s poruchami článkování řeči v podobě dyslálie. Myslím si, že této vady se rodiče u svého dítěte všimnou, ale ne vždy jednájí včas. Rodiče často řeší dyslalii až rok před nástupem povinné školní docházky. Dítě má tedy dle jejich názoru „čas“.

Jako další předpoklad pro bezproblémový rozvoj řeči je vývoj dítěte ve vývojových obdobích pre-, peri- a postnatálním, na předřečovém vývoji řeči dítěte, stavu percepce (sluchu a zraku), problémem jsou patologie mluvních orgánů nebo poškození centrální nervové soustavy či celkové motorické neobratnosti. Významný vliv zde má podnětné rodinné prostředí a postoj rodičů k dítěti.

Výsledek dotazníků určených rodičům najdeme ve vyhodnocení průzkumu. V závěru práce jsou uvedeny výsledky srovnání výskytu daných vad a postojů rodičů k této skutečnosti. Předmětem mého zájmu je zjistit, v jaké míře se u dětí předškolního věku vyskytují poruchy řeči a zda jsou rodiče schopni pomoci svému dítěti s nápravou.

Při své práci jsem využila především studia odborné literatury, analýzy a syntézy sekundárních zdrojů, orientačního logopedického vyšetření u dětí předškolního věku, dotazníků a interpretace výsledků.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

2.1 Předškolní věk a poruchy řeči

Předškolní zařízení se stávají prvním místem, kde se máme možnost u dětí s poruchami řeči setkat a včas začít s nápravou ve spolupráci s odbornými pracovišti. Jedná se především o ambulance klinických logopedů, speciálně pedagogická centra nebo pedagogicko-psychologické poradny.

V mateřské škole si děti osvojují nejen základní vědomosti, dovednosti a návyky, ale také nové sociální role. Seznamují se zde s novými dětmi z řad svých vrstevníků a s dětmi věkově staršími nebo mladšími. *Klenková¹ uvádí, že po třetím roce je u dítěte patrná snaha komunikovat, navazovat a udržovat krátký rozhovor s dospělými ve svém okolí.*

Je-li komunikační schopnost narušena, může mít podstatný vliv právě na osvojování dovedností psaní, čtení a počítání. Předškolní věk je velmi důležitý z hlediska včasné profylaxe, diagnostiky a intervence poruch řeči, aby byla zajištěna co nejlépe právě školní zralost a připravenost. *Švingalová² zdůrazňuje, že je-li dítě nepřipravené pro školu ve smyslu nedostatečného osvojení znalostí (vědomostí), dovedností a návyků vlivem výchovy a prostředí, je také ohroženo školní neúspěšností.*

2.1.1 Předškolní věk

Předškolní období je podle Švingalové³ vymezeno od 3-6 až 7 let (resp. do vstupu do školy). Předškolní věk se tedy vztahuje na celé období před zahájením povinné školní docházky. Jedná se o období, kdy se dítě připravuje na školu především po stránce sociální, po stránce emoční vyspělosti a pokračuje ve svém dalším vývoji. Klindová, Rybářová⁴ popisují dítě v tomto vývojovém období jako psychicky vyspělejší, v jeho činnostech a v chování se projevují nové, dokonalejší a složitější duševní vlastnosti. Podle Vágnerové⁵ je charakteristickým znakem tohoto věku postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj akti-

¹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie I.* 2. vydání, Brno: Paido, 2000, s. 17.

² ŠVINGALOVÁ, Dana. *Kapitoly z vývojové psychologie pro učitelství MŠ.* 1. vydání, Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 43.

³ ŠVINGALOVÁ, Dana. *Kapitoly z vývojové psychologie pro učitelství MŠ.* 1. vydání, Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 37.

⁴ KLINDOVÁ, Luboslava, RYBÁŘOVÁ, Eva. *Vývojová psychologie.* 3. přepracované vydání, Praha: státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1974, s. 54.

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie.* 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 102.

vity, která už není tak samoučelná, umožňuje např. dítěti, aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. K uvolnění této závislosti přispívá osvojení běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.

Dítě v předškolním věku vnímá především osobní pocity a aktuální situační souvislosti. Rodina a nejbližší okolí dítěte má však v tomto vývojovém období pro rozvoj poznávacích procesů velký význam a s ním i pravidla, jež zde platí, neboť to vše ovlivní i sebepojetí dítěte. Předškolní věk je typický tím, že dítě nekriticky přijímá názory dospělých. V předškolním období dítě hraje důležitou roli, jak samotné dítě vnímá jeho rodina a hlavně jakým způsobem své názory a hodnocení dítěte prezentuje. Vágnerová ⁶ uvádí způsob uvažování dítěte předškolního věku jako názorným a intuitivním myšlením. Jeho typickými znaky jsou egocentrismus, fenomenizmus a magičnost. Dítě si vykládá skutečnost tak, aby jí rozumělo a bylo jí schopno přijmout. Každé poznání by mělo mít podle dítěte v tomto vývojovém období absolutní platnost, čímž uspokojuje svou potřebu jistoty. Často proto realitu zkresluje pomocí své fantazie a některé informace vypouští.

Tímto způsobem myšlení je ovlivněna i verbální komunikace. Zde úroveň myšlení podle Vágnerové ⁷ ovlivňuje způsob vyjadřování a zpracování verbálně prezentovaných informací. Učí se mluvit pomocí formální a obsahové nápodoby řeči svých nejbližších, jeho řeč má ale selektivní charakter. V důsledku to znamená, že děti nenapodobují vše, co slyší. Některá nová slova, která jsou dítěti nesrozumitelná, zapomene, ale jiná slova nebo slovní spojení si zapamatuje a využije při nejbližší příležitosti.

Dítě kolem třetího roku používá ve svém mluveném projevu tzv. egocentrickou řeč. Formou egocentrického uvažování hodnotí i samo sebe. Vyjadřuje se tak o své osobě a podle Vágnerové ⁸ se z hlediska rozvoje poznávacích procesů jedná o významnou složku řečového vývoje, která slouží ke zjednodušení orientace, uvědomování a řešení problémů. Egocentrická řeč je sice sociálně stimulována, ale její zaměření sociální není. Způsob egocentrického sebevyjadřování se postupně stává řečí vnitřní. Jedná se především o komunikaci, která nepočítá s partnerem a dítě tímto způsobem mluví samo k sobě. V rámci této formy sebevyjádření dítě nehledá a nepotřebuje nikoho ke komunikaci ani posluchače.

Tento způsob řeči se může projevovat:⁹

⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 102.

⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 132.

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 114.

⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. 1. vydání, Praha: Portál, 2000, s. 115.

- expresivně - dítě své pocity vyjadřuje slovně bez ohledu na to, kdo jej poslouchá nebo může slyšet;
- regulačně - dítě své vlastní chování řídí slovními pokyny, tak jako by to dělali jeho rodiče (připomíná si určité normy chování, dává si pokyny, co má dělat);
- jako prostředek myšlení - dítě tímto způsobem uvažuje nahlas.

2.1.2 Fyziologický vývoj v předškolním věku

Předškolní věk se vztahuje na období od tří let do nastoupení školní docházky, ale vzhledem k případným vývojovým vadám je důležité, orientovat se ve vývoji řeči od samého počátku. U vývojových vad je nutné vrátit se v rámci reedukace o vývojový stupeň nebo i více níže. První slova jsou většinou spjata s prvními kroky dítěte, proto byla do přehledu fyziologického vývoje uvedena hrubá motorika. Velké pokroky v předškolním věku dělá dítě rovněž v jemné motorice, grafomotorice a té nejjemnější motorice, kterou je řeč. Všechny tyto oblasti vývoje jsou pro dítě důležité. Pokud dítě nebude chodit, neotevře se mu další prostor a nebude moci objevovat svět. V každém případě je to první signál, že něco není v pořádku a bude zapotřebí spolupráce mnoha odborníků, aby byla včas zjištěna příčina a předešlo se tak sekundárním následkům tohoto stavu.

✓ 1 rok - 1,5 roku věku dítěte¹⁰

Ø *Hrubá motorika:*

- ve 12 měsících již neleze, ale chodí a zvedne předmět ze země ve stoji, tzn. ohne se pro něj ze stoje, dokáže vylézt na malou židličku a posadit se na ni;
- ve 13 měsících vyleze na velkou židli, při hře sedí ve dřepu a dokáže vylézt na velkou židli;
- v 15 měsících je schopno udělat více kroků bez opory, chůze je samostatná, zřídka upadne, vyleze na židli, aby dosáhlo na předmět, dokáže házet míč ve stoje, vyleze schody nahoru;
- v 18 měsících sleze schody i dolů.

Ø *Jemná motorika:* v 18 měsících pomáhá obracet stránky v knížce; snadno vyndá všechny tvary ze zasouvačky, dokáže házet míčkem.

¹⁰ Klindová, Rybářová, 1974, Logopedie u nás, 2005, Asociace logopedů, 2005, Psychologie, 2008, Psychologie, 2008.

Ø **Grafomotorika:** v 18 měsících při kreslení napodobuje čarání.

Ø **Řeč:** první slova a slovní spojení.

- ve 12 měsících dítě rozumí jednoduchým pokynům a začíná opakovat jednoduchá slova, která slyší; ve svém slovníku má šest „slov“, ve vokalizaci užívá žargon;
- ve 13 měsících rozumí pokynu a přinese předmět z jiné místnosti, jeho slovník má 8 slov;
- v 15 měsících při povídání nad obrázky plácá v rámci porozumění do obrázků;
- slovník obsahuje již 10-19 slov, ukáže jednu část těla a splní jednu instrukci;
- v 18 měsících obsahuje jeho aktivní slovník 20-29 slov, na obrázky se dívá selektivně a ukáže minimálně jeden, děti nazývá jménem, v řeči začíná kombinovat 2-3 slova, v komunikaci užívá slovo „ještě“ a dokáže si říci o jídlo i o pití, části těla dokáže ukázat čtyři a více, pozná znělku sobě známého televizního pořadu nebo píseň.

Ø **Výslovnost:** M B P A E I O U, rovněž výslovnost D T N J L, jejichž artikulační postavení se upravuje po třetím roce věku dítěte a ovlivní vývoj hlásky R.

Ø **Sociální chování:**

- ve 12 měsících se vyjadřuje gesty a při vzájemné komunikaci dokáže svá přání ukázat, při hře nebo jako projev odmítnutí odhazuje hračky a naopak při pozitivním ladění panenku nebo plyšovou hračku pochová;
- v 15 měsících nesahá do jídla, jídlo neshazuje, jí samo lžičkou, při jídle ještě neudrží čistotu, tzv. bryndá; dožaduje se pomoci při hře či dosahování pro něco a vede někoho, aby mu něco ukázal či podal, při hře tahá hračku za sebou;
- ve 24 měsících dokáže podat prázdný talíř, dobře zachází s hrnkem, napodobuje domácí práce a dokáže si při oblékání nasadit čepici, při komunikaci opakuje dvě a více slov na konci věty.

✓ **Do 2,5 let věku dítěte**¹¹

Ø **Hrubá motorika:**

- ve 21 měsících dobře běhá, schody vyjde nahoru i sejde dolů s přidržováním se zábradlí, do míče kopne - po demonstraci;

¹¹ Klindová, Rybářová, 1974, Logopedie u nás, 2005, Asociace logopedů, 2005, Psychologie, 2008, Psychologie, 2008.

- ve 24 měsících skáče oběma rukama současně, dokáže skočit z posledního schodu oběma nohama současně, pokouší se postavit na jednu nohu bez držení a do míče kopne na slovní instrukci;
- ve 30 měsících při chůzi do schodů střídá nohy, dokáže stát na jedné noze a krátce udrží rovnováhu, jezdí na tříkolce.

Ø **Jemná motorika:**

- v 21 měsících postaví z šesti kostek věž;
- v 24 měsících postaví věž ze sedmi kostek, protáhne tkaničku otvorem, do zasouvačky velký nebo i malý čtverec a další tvary;
- ve 30 měsících postaví věž z devíti kostek, v knize obrací stránky jednotlivě.

Ø **Grafomotorika:**

- ve 24 měsících napodobí vertikální tah, napodobí kruhový tah (kruhové čárání);
- ve 30 měsících pojmenuje svoji kresbu a napodobí horizontální tah, napodobí kruh, pokouší se o křížek a pojmenuje neúplnou kresbu postavy.

Ø **Řeč:** tvoří jednoduché věty, od 2 let se ptá „co je to“, rozšiřuje svou slovní zásobu;

- v 21 měsících má jeho aktivní slovník 30-50 slov, v řeči užívá „mě“ a „moje“;
- ve 24 měsících má slovník dítěte více než 50 slov, v řeči užívá „já“ i „ty“, neuzivá již žargon, tvoří 3-4 slovné věty a užívá plurálu, dokáže tvořit rýmy a do písniček doplňuje slova, v knize pozná činnost na obrázku.

Ø **Výslovnost:** K G H CH V F OU AU.

Ø **Sociální chování:**

- v 21 měsících při jídle neuzivá láhev a jí vidličkou, při hře podá hrníček plný kostek a napodobivě krmí nebo obléká panenku či plyšové zvířátko, při svlékání si rozepte zip, pozná se v zrcadle;
- ve 24 měsících jí samo, málo bryndá a dokáže někdy oznámit tzv. potřebu, při komunikaci sděluje bezprostřední zkušenost, nazývá se zájmenem „já“, při hře tlačí hračku a dobře řídí, pomáhá uklízet, může nést rozbitý předmět;
- ve 30 měsících přelévá tekutinu ze skleničky do skleničky, při poslechu hudby dodržuje rytmus hudby dupáním nebo klepáním, při oblékání zvládne natáhnout spodní prádlo, správně si natáhne i rukávy trika nebo mikiny a nazývá si boty (může zaměnit nohy), před zrcadlem - pojmenuje správně obraz v zrcadle (já nebo své jméno).

▼ Do 3,5 let věku dítěte¹²

- Ø **Hrubá motorika:** při chůzi ze schodů střídá nohy a při skoku dokáže překonat vzdálenost (skok je již dokonalý), dokáže stát na jedné noze dvě sekundy, míč hází horním obloukem.
- Ø **Jemná motorika:** věž postaví z deseti kostek, tužku drží prsty a pokouší se stříhat.
- Ø **Grafomotorika:** při kreslení obkresluje vertikální, ale i horizontální tah, obkresluje rovněž kruh a napodobí křížek.
- Ø **Řeč:** mluví ve větách, začíná si osvojovat gramatickou stavbu vět, ptá se „proč“, rozšiřuje dále slovní zásobu; začíná se tvořit verbální (slovní) paměť; spojuje věty (a, ale), umí písničky i básničky, pojmenovává obrázky, u předmětů dokáže určit jejich užití, řekne celé své jméno, udá své pohlaví, rozumí pojmům - nahoru a dolů, hlasitý a tichý.
- Ø **Výslovnost:** zvládá N D T L (i artikulačně) Bě Pě Mě Vě
- Ø **Sociální chování:** udrží tělesnou čistotu a obslouží se při tom samo (suché i v noci), rozumí střídání ve hře, jeho hra je asociativní (samostatná), umyje a utře si ruce, obleče se pod dohledem, rozlišuje přední a zadní části oděvů.

▼ Do 4,5 let věku dítěte¹³

- Ø **Grafomotorika:** snaží se zachytit hlavní části těla (vlasy, uši, oči, nos, pusa), ale chybí krk.
- Ø **Řeč:** dokončuje se gramatická stavba vět, dítě již chápe děj a umí ho vyprávět.
- Ø **Výslovnost:** Ň Ď Ť a vyvíjí se Č Š Ž.

▼ Do 6,5 let věku dítěte¹⁴

- Ø **Hrubá motorika:** hod míče nebo nějakého předmětu vrchem, chytání míče.
- Ø **Jemná motorika:** zapínání knoflíků, vázání kliček, stříhání, zatloukání hřebíku, tvarovací hmoty.
- Ø **Grafomotorika:** v 5 letech - náznak nohou (ne přímky), krk; 5. – 6. rok - dítě rozlišuje typické znaky (dlouhé vlasy, vousy, korunky).

¹² Klindová, Rybárová, 1974, Logopedie u nás, 2005, Asociace logopedů, 2005, Psychologie, 2008, Psychologie, 2008

¹³ Klindová, Rybárová, 1974, Logopedie u nás, 2005, Asociace logopedů, 2005, Psychologie, 2008, Psychologie, 2008

¹⁴ Klindová, Rybárová, 1974, Logopedie u nás, 2005, Asociace logopedů, 2005, Psychologie, 2008, Psychologie, 2008

- Ø **Řeč:** dítě chápe složité děje, má již velkou slovní zásobu, gramaticky zvládá jednoduchá souvětí.
- Ø **Výslovnost:** C S Z R Ř kombinace Č Š Ž a C S Z.
- Ø **Sociální chování:** rádi pomáhají dospělým – utírání prachu, zaléváním květin apod., návyky sebeobsluhy a samostatné oblékání.

Z fyziologického vývoje dítěte od jeho prvních kroků, kdy jsou datována první slova dítěte, vyplývá skutečnost, že nebude-li dítě chodit, neotevře se mu další prostor a nebude moci objevovat svět. Tímto způsobem poznává dítě okolí všemi smysly. Uvědomíme-li si, že řeč je nejjemnější činností člověka, je to první signál, že něco není v pořádku a bude zapotřebí spolupráce mnoha odborníků, aby byla včas zjištěna příčina a předešlo se tak sekundárním následkům tohoto stavu.

Poruchy vývoje řeči *neznamenají jen chorobné jevy a pochody v organismu, ale i zkoumání podstaty, příčiny a vývoje chorobného procesu, jak uvádí Krahulcová.¹⁵*

2.1.3 Patologie vývoje řeči

Patologie vývoje řeči se podle Krahulcové¹⁶ může týkat orgánů, tehdy mluvíme o vývojových anomáliích (malformace zubů a skusu, velikosti nebo pohyblivosti jazyka, rtů nebo například rozštěp patra či vrozeně zkrácené měkké patro, chybějící čípek), anebo také funkcí. Většinou se jedná o poruchu v oblasti centrálních procesů řeči a následného nerovnoměrného vývoje. Z toho vyplývá, že poruchy či vady řeči je nutné vnímat komplexně. Klenková¹⁷ poukazuje na skutečnost, kdy je nutné komunikační schopnost a narušenou komunikační schopnost vnímat v celé její šíři. Nelze se proto zabývat jen foneticko-fonologickou (zvukovou) stránkou řeči. Při diagnostikování komunikační schopnosti jedince doporučuje sledovat i další roviny jazykových projevů. Jedná se rovněž o lexikálně-sémantickou (obsahovou) rovinu, morfologicko-syntaktickou (gramatickou), ale i o pragmatickou, která znamená schopnost společenského uplatnění komunikační schopnosti.

Vývoj řeči v užším slova smyslu začíná mezi 1. – 2. rokem obdobím lexikalizace a koncem období pragmatizace, kdy dítě začíná vyslovovat první slova. Mezi 3. – 4. rokem

¹⁵ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Narušený vývoj řeči*. 1. vydání, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2003, s. 16.

¹⁶ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Narušený vývoj řeči*. 1. vydání, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2003, s. 16.

¹⁷ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 52.

života se jedná o období dramatizace. Po 4. roce je to již období intelektualizace řeči. V předškolním věku prochází dítě třemi zmíněnými obdobími – lexikalizací, dramatizací a intelektualizací řeči.

2.1.3.1 Poruchy vývoje řeči

Na vývoji řeči se podílí řada faktorů, které lze posuzovat jako vnější a vnitřní faktory ovlivňující vývoj řeči. Mezi **vnější faktory** patří působení prostředí, v němž dítě vyrůstá. Zde mluvíme o rodinném prostředí, jež ovlivňuje dítě v rámci přímého výchovného působení a nepřímo na něj působí vlastním příkladem. Podstatná je zde četnost a přiměřenost podnětů, ale i vhodná stimulace ke komunikaci. Nadání pro řeč, zdravý vývoj sluchového i zrakového analyzátoru, nepoškozená nervová soustava a mluvní orgány, dobrý celkový fyzický a duševní stav či uspokojivý vývoj intelektu jako vnitřní faktory.¹⁸

Klasifikace poruch řeči:¹⁹

- a) hledisko etiologické – jako dominující příznak, u nás se mluví o vývojové dysfázii, kdy je specificky narušen vývoj řeči nebo se narušený vývoj vyskytuje jako symptom a je nazýván symptomatickou poruchou řeči;
- b) hledisko stupně – úplná nemluvnost (např. u hluboké mentální retardace) až po případy lehkých odchylek od normy při narušeném vývoji řeči;
- c) hledisko průběhu vývoje – opožděný vývoj řeči, omezený vývoj řeči, přerušovaný vývoj řeči, odchýlný (scestný) vývoj řeči;
- d) hledisko věku – fyziologická, prodloužená fyziologická nebo patologická nemluvnost.

*Poruchy vývoje řeči lze rozlišovat podle toho, zda je **opoždění ve vývoji dominantní** nebo je-li vývoj řeči pouze časově posunut. Tento vývoj bude trvat déle, ale bude dokončen.*²⁰

- § **Opožděný vývoj řeči** – Pokud dítě nezačne verbálně komunikovat ve třech letech nebo mluví-li méně než ostatní děti v jeho věku, pak se může jednat o opožděný vývoj řeči (OVŘ). Vhodné je provést diferenciální diagnostiku a zajistit odborná vyšetření, která pomohou vyloučit:²¹

¹⁸ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 63.

¹⁹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 64.

²⁰ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 64.

²¹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 67.

- sluchovou vadu (nedoslýchavost) – OVŘ jako následek;
- vadu zraku – nedostatky zraku mohou vývoj řeči ovlivňovat;
- poruchu intelektu, která je dle stupně postižení provázena OVŘ;
- vady mluvních orgánů, orofaciální rozštěpy – mohou být (ne vždy) příčinou OVŘ;
- autismus, autistické rysy – vývoj řeči se opoždí, často se projevuje neschopnost komunikovat.

§ **Vývojová dysfázie** – Dysfázie patří mezi vývojové poruchy. Přívlastek „vývojová“ v tomto případě znamená, že se to pozná až na určitém stupni vývoje dítěte (tj. když už má mluvit), a dalším vývojem se zpravidla zlepšuje. Vzniká na podkladě dětské obrny. Hlavním a zároveň prvním příznakem je opoždění řeči. Další příznaky se objevují s postupujícím věkem a charakterizuje je název „vývojové“.

Vývoj řeči je zde narušen od samého počátku. Dítě se nedokáže naučit verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj řeči jsou přiměřené. *Sociální prostředí poskytuje dítěti dostatek přiměřených podnětů, smyslová percepce ani inteligence dítěte není postižena, ale podle Dvořáka²² se předpokládá, že se jedná o drobné difúzní poškození tzv. řečových zón vyvíjejícího se mozku v časných stádiích. Porucha zasahuje senzorickou i motorickou oblast ve všech jazykových rovinách. Vývojovou dysfázii rozlišujeme na:*²³

- a) dysfázii motorickou, pro níž je typické:
 - narušení expresivní oblasti řeči;
 - vývoj řeči je postižen dle kritéria proslovení prvního slova kolem 12. měsíce života dítěte;
 - jsou patrné problémy ve schopnosti verbálního vyjadřování se, kdy jsou slova tvořena těžkopádně na základě obtíží ve vybavování slov;
 - obtíže s delším mluvním projevem, při formulaci myšlenky;
 - aktivní slovní zásoba je výrazně nižší než úroveň rozumění slovům a větám (pasivní slovní zásoba);

²² DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001, s. 51.

²³ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001, s. 51.

- uvědomování si nedostatků verbálního projevu s důsledkem ztráty mluvního apetitu;
 - využití neverbálních způsobů komunikace.
- b) dysfázii senzorickou, která je typická:
- narušením receptivní oblasti řeči, kdy jde o fonematický sluch, sluchovým paměťovým rozpětím, obtížemi v chápání a rozumění slovům;
 - vývoj řeči dle kritéria prvního slova a první věty nemusí být opožděn a ani aktivní slovník není chudý, i když prakticky nesrozumitelný;
 - mluvní projev je výrazně deformován verbální dyspraxií, dysgramatizmem, pro cizí osoby je řeč často nesrozumitelná, ale mluvní apetit může být přiměřený;
 - echolálie, zde se jedná o reprodukování slova a fráze bez porozumění;
 - obtíže nebo neschopnost pochopit význam příkazů, slovních pokynů (pochopení obvyklých postupů nebo opakovaných příkazů může být v pořádku); dítě se opakovaně dotazuje „cože?“, „co?“ a vyžaduje vícekrát opakovat slovní vstup;
 - reauditizace, což znamená, že si dítě opakuje otázku a teprve poté reaguje;
 - nepatřičná, neadekvátní odpověď na otázky „Co? Kdo? Kde?“ nebo na otázky „Kdy? Proč? Jak?“ či ano/ne;
 - hláskové diskriminační obtíže, obzvláště shluku;
 - velká rozptýlenost a aktivita, ale nezájem o mluvený jazyk;
 - žargon (nesrozumitelná řeč), která je často doprovázena neadekvátním hlasovým doprovodem a gesty;
 - obtíže s memorováním jmen a míst;
 - obtíže opakování slov nebo čísel v sekvencích; používání „namemorovaných“ výrazů a vět.

Vývojová dysfázie může mít i smíšené projevy v oblasti expresivní i impresivní.

Lze se proto setkat s vývojovou dysfázií senzoricko-motorickou, ale i motoricko-senzorickou.

Prevence vývojové dysfázie spočívá v rozvoji smyslového vnímání (sluchu a zraku), motorické obratnosti (mluvidla, jemná motorika, grafomotorika)

*a fonemického sluchu. Odborné vedení rozvoje řeči u dysfatického dítěte je nezbytné.*²⁴

2.1.3.2 Získané organické poruchy řečové komunikace

Získanou organickou poruchou je pervazivní (vše pronikající) vývojová porucha, kterou nazýváme artismus. *Postižený jedinec je odtržen od reálného světa a podle Dvořák²⁵ je pohroužen do svého vnitřního světa. Neschopnost vytvářet kontakty s ostatními lidmi je vrozená.* Pro klinický obraz je charakteristická triáda příznaků:

- a) porucha sociálních vztahů, neschopnost vzájemné společenské interakce, stažení se do sebe;
- b) porucha řeči a komunikace nejen verbální;
- c) odpor ke změně, rigidita a nepružnost myšlenkových procesů, omezené a stereotypní zájmy a aktivity.

2.1.3.3 Získaná psychogenní nemluvnost: mutismus

Další kategorií je získaná psychogenní nemluvnost. *Dvořák²⁶ tuto poruchu popisuje jako psychogenně podmíněnou, bez organického postižení centrální nervové soustavy.*

Poškození centrální nervové soustavy může být:²⁷

- a) organické (krvácení, nádory, traumata apod.);
- b) funkční (postižení spoju mozkových, nepřesné přenášení informací atd.);
- c) psychogenní poruchy v oblasti vyšší nervové činnosti), lze k nim přiřadit i psychogenní nemluvnost – mutismus.

Úplné oněmění je označováno za ztrátu řeči po duševním úraze na rozdíl od elektivního mutismu, kdy se jedná o tzv. výběrovou nemluvnost. Oněmění dítěte se vztahuje v tomto případě na nějaké prostředí, na konkrétní osobu nebo danou situaci. Péče je zajišťována lékaři.

²⁴ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001, s. 51.

²⁵ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001, s. 30.

²⁶ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001, s. 121.

²⁷ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 191.

2.1.3.4 Poruchy při anomáliích orofaciálního systému

Poruchy řeči při anomáliích orofaciálního systému vyžadují týmovou spolupráci a to jak medicínských oborů (pediatrie, foniatrie, otorinolaringologie, neurologie), tak i nemedicínských (učitelé, logopedi) a především rodičů dětí s tímto druhem vady. Projevují se zvýšenou nebo sníženou nosovostí. Podle změny nosovosti rozlišujeme tuto vadu na huhňavost uzavřenou, která se může vyskytovat při rýmě, popřípadě zvětšené nosohltanové mandli u dětí a na huhňavost otevřenou, jež se vyskytuje například u vrozeného rozštěpu patra nebo rtu, popřípadě rozštěpu rtu a patra nebo čelisti a rtu.²⁸

§ **Rinolálie (huhňavost)** – postihuje nejen zvuk řeči, ale i výslovnost. Při narušení komunikace řeči v důsledku huhňavosti záleží, jak je dítě schopno artikulovat, ale i v jaké míře je narušena rovnováha mezi ústní a nosní rezonancí. *Podle Klenkové²⁹ k poruše dochází, jestliže se prostory trubice (nosohltan a dutina nosní) podílejí na rezonanci příliš silně nebo naopak velmi málo.* Rinolálie (huhňavost) dělíme na:

- hyponazalitu – snížená nosovost (huhňavost);
- hypernazalitu – zvýšená nosovost (huhňavost);
- smíšenou nazalitu (huhňavost).

§ **Palatolálie** (z latinského palatum - patro) – patří mezi vývojové vady řeči. *Jak uvádí Klenková,³⁰ někteří autoři zařazují palatolálii mezi otevřenou rinolálii, jiní mezi rinolálii (poruchy zvuku řeči).* Současná literatura uvádí palatolálii jako samostatnou poruchu řeči. Vzniká, pokud nejsou rozštěpy operovány nebo jestliže operací nepodařilo vytvořit dostatečný patrohrtanový závěr. Řeč se vyvíjí na vývojově vadném základě a je jednou z nejtěžších a nejnápadnějších narušení komunikační schopnosti. Narušení rovin řeči při rozštěpu patra:³¹

- narušení foneticko-fonologické roviny při poruše nosní rezonance;
- narušení morfologicko-syntaktické a lexikálně-sémantické roviny v případě opožděného vývoje řeči;
- narušení pragmatické roviny řeči v důsledku psychosociálních problémů, které rozštěp může způsobovat.

²⁸ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 211.

²⁹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 130.

³⁰ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 141.

³¹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 141.

2.1.3.5 Narušení článkování řeči

Tato skupina poruch řeči se vyznačuje poruchou artikulace. Řadíme sem dyslálii a dysartrii. Dyslalie a dysartrie mají společný symptom, ale odlišnou etiologii.

§ **Dyslalie** – porucha artikulace, kdy je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek rodného jazyka, ostatní hlásky jsou vyslovovány správně podle příslušných jazykových norem. Dyslalie v nejširším smyslu slova spočívá v neschopnosti nebo poruše používání zvukových vzorů řeči v procesu komunikace podle zvyklostí a jazykových norem daného jazyka.³²

§ **Dysartrie** – porucha motorické realizace řeči jako celku vznikající při organickém poškození centrální nervové soustavy. Dysartrie vystupuje jako nejtypičtější narušení komunikační schopnosti související s poruchou artikulace. Nejtěžší stupeň dysartrické poruchy (anartrie) se projevuje neschopností verbální komunikace.³³

Dysartrie a anartrie mohou vzniknout v kterémkoli období života člověka. V některých případech se jedná o vrozené vady nebo následky perinatálního poškození nervového systému, nejčastěji u dětí s dětskou mozkovou obrnou (dále DMO), jiné jsou získány během pozdějšího období života nejrozličnějšími neurologickými onemocněními.³⁴

2.1.3.6 Symptomatické poruchy řeči

Podle Klenkové³⁵ symptomatické poruchy řeči definujeme jako narušení komunikační schopnosti provázející jiné, dominantní postižení, nemoc, poruchu. Narušená komunikační schopnost může být v celkovém klinickém obrazu dominantní (tj. může být hlavním symptomem), nebo může být symptomem jiného, dominantního postižení, onemocnění, poruchy.

Vznik symptomatických poruch řeči podmiňují různé etiologické faktory, které je někdy obtížné odhalit a vzájemně odlišit. Dochází často ke zpětné vazbě nejen mezi příčinami a jejich následky, ale i mezi jednotlivými příčinami.

³² KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 99.

³³ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 303.

³⁴ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 117.

³⁵ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 185.

K nejčastějším symptomatickým poruchám řeči patří narušená komunikační schopnost u dětí s dětskou mozkovou obrnou (DMO) a narušená komunikační schopnost u jedinců mentálně retardovaných.³⁶

Modely tří základních případů vzniku symptomatických poruch řeči:³⁷

1. Primární příčina (např. dědičnost) způsobí dominantní postižení (např. hluchotu) a toto dominantní postižení provází kromě jiného narušená komunikační schopnost - symptomatická porucha řeči.
2. Primární příčina (např. orgánové poškození mozku) způsobí dominantní postižení (např. mentální retardaci) se sekundárně narušenou komunikační schopností. Současně však tatáž primární příčina způsobí i paralelní postižení (např. invaze mluvních orgánů) s jeho dalším negativním vlivem na komunikační schopnost (symptomatická porucha řeči).
3. Dvě i více primárních příčin působí svým vlastním mechanismem negativně na komunikační schopnost jednotlivce. Například slepota se svojí vlastní příčinou se sekundárně negativně projeví na komunikační schopnosti nevidomého, například verbalizmem.

2.2 Poruchy řeči u dětí předškolního věku

2.2.1 Vývojové poruchy řeči

Podle Škodové, Jedličky a kol.³⁸ vývoj řeči souvisí s ostatními schopnostmi člověka, proto nemůžeme rozvíjet řeč na úrovni, která by měla odpovídat věku, pokud celkový vývoj všech schopností a dovedností neprobíhá, tak jak bychom si představovali a přáli. Kolem třetího roku života dítěte jsou dospělými kladeny na jeho řeč velké nároky. Každé dítě ale není schopno bez potíží toto období překonat.

Skutečnost, že dítě nemluví ještě v mateřské škole tzv. včas, není výjimečné. *Sovák³⁹ klade důraz na příčiny a důsledky tohoto příznaku, které mohou být velmi rozmanité. Rozeznáváme, zda nemluvnost (zpoždění nebo omezení vývoje řeči) trvá od počátku nebo jestli dítě mluvit přestalo. Pokud nemluvnost trvá od začátku, jedná se o nemluvnost vývojovou neboli opožděný vývoj řeči.*

³⁶ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 185.

³⁷ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 185.

³⁸ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 91.

³⁹ SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1984, s. 119.

Jestliže dítě mluví opožděně, začíná užívat pojmenování i situačních stereotypů podstatně později než v roce a půl, jedná se podle Sováka⁴⁰ o opožděný vývoj prostý. Snahu komunikovat vyvíjí, ale sám málo mluví. Často se jedná o děti velmi bystré, jejichž chování je přiměřené situaci. Nenaruší-li se tento stav ve svém vývoji něčím dalším, většinou své opoždění srovnají až ve čtyřech letech nebo dokonce později a nakonec se úplně vyrovnají svým vrstevníkům. Takové prosté opoždění vývoje řeči nezanechává následky a ani nemá omezující vliv na celkový duševní vývoj. Zvláště významnou úlohu má rozvoj a dostatek citových vztahů. Sledujeme proto i způsob výchovy v rodině, která podstatně ovlivňuje řečový rozvoj a rozvoj v sociálních vztazích. Negativní důsledek má i potlačovaná lateralita - vrozená levorukost. V tomto případě se bude řeč rychleji rozvíjet, pokud navodíme přirozené používání levé ruky (při všech činnostech - hra, modelování, kreslení, jídlo, podávání ruky na pozdrav).

Do vývojových poruch řeči řadíme jak opožděný vývoj řeči (OVR), tak vývojovou dysfázii. Diferenciální diagnostika vývojové dysfázie je velmi důležitá a složitá. Škodová, Jedlička a kol.⁴¹ uvádí, že je třeba diagnostikovat ji jako celek, tzn. všechny její projevy. Opoždění jednotlivých složek osobnosti je nerovnoměrné. Vývojovou dysfázii lze často zaměnit za vývojovou dysartrii, vadu nebo poruchu sluchu, opožděný vývoj řeči prostý, opožděný vývoj řeči při mentálním postižení, těžkou dyslálii.

Pokud dítě začíná mluvit až po čtvrtém roce, jedná se o dysfázii, jak uvádí Sovák.⁴²

OVR může být podle Škodové, Jedličky a kol.⁴³ dominujícím příznakem klinického obrazu, nebo se může vyskytovat jako součást jiných vývojových poruch. Mívá různé příčiny, proto je odlišná i terapie. **OVR se za samostatnou nozologickou jednotku pokládá tehdy, je-li hlavním příznakem poruch, které dítě má.**

▼ Dělení příčin vývojových vad:⁴⁴

- Ø **Biologické** - dědičnost, individuální schopnosti, různá lehká prenatální a perinatální neložisková postižení CNS, slabý typ nervové soustavy, změny mozkového biochemismu například vlivem infekčního onemocnění, opožděné vyzrání CNS.

⁴⁰ SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1984, s. 119.

⁴¹ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 116.

⁴² SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1984, s. 20.

⁴³ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 91.

⁴⁴ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 92.

Ø **Společenské** - patologie výchovného prostředí, pokud žije dítě v prostředí s málo mluvčími popudy, vlivem citové deprivace, neslyší-li jedinec lidské slovo.

Podstatná je:

- okolnost, že obě příčiny působí v době, kdy ještě nenastoupila určitá funkce;
- skutečnost, že s dozráváním CNS se příznaky mění, nebo mohou i vymizet.

✓ **Stupně vývojových vad** jsou individuální a mohou se projevovat:

- úplnou absencí či plným nedostatkem;
- až po zcela lehkými, či naznačenými nedostatky;
- popřípadě částečným a nepravidelným selháváním funkce.

✓ **Typy vývojových vad:**

- opožděný vývoj řeči;
- omezený vývoj řeči;
- narušený vývoj řeči;
- předčasný vývoj řeči;
- vývoj řeči scestný či odchýlný.

2.2.2 Opožděný vývoj řeči

Opožděný vývoj řeči (OVR) je stav vývoje řeči, kdy její rozvoj probíhá fyziologicky, ale je časově posunutý - opožděný. OVR může být hlavním příznakem potíží, které dítě má nebo se může projevit jako součást jiné vývojové poruchy. Vzhledem k tomu, že mívá různé příčiny, je odlišná i terapie.

✓ **Etiologie** – Opožděný vývoj řeči je poruchou ve vlastním slova smyslu jen tehdy, pokud je hlavním příznakem, které dítě má a mezi jeho hlavní příčiny patří faktory:⁴⁵

Ø **Biologické:**

- dědičnost, se může projevit tam, kde začínají děti (většinou chlapci) mluvit později, ale i zde je třeba vyhledat po třetím roce odborné vyšetření, aby bylo možné v opačném případě řeč včas stimulovat vhodným způsobem;

⁴⁵ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 92.

- individuální schopnosti souvisí s vrozeným nadáním pro řeč, projevuje se například v souvislosti s muzikálností - schopností vnímat hudbu (melodii a tempo řeči);
- různá lehká prenatální a perinatální neložisková postižení CNS, kdy nedonošené a předčasně narozené děti jsou celkově nezralé, slabé a proto i jejich řeč může být opožděná popřípadě chudá ve vztahu k jejich vrstevníkům, což souvisí s daným vývojovým obdobím;
- slabý typ nervové soustavy ovlivňuje pomalejší vývoj mluvních podmíněných reflexů a celkový vývoj řeči se zde opožďuje;
- změny mozkového biochemizmu například vlivem infekčního onemocnění, tehdy závisí na včasné a účinné léčbě, aby nebylo poškozeno centrum řeči;
- opožděné vyzrávání CNS souvisí často s lehkou mozkovou dysfunkcí, kdy se děti nedokáží na řeč dostatečně soustředit, a proto u nich může docházet k projevu OVŘ.

Ø *Společenské (sociální):*

- patologie výchovného prostředí, kdy se jedná například o nepodnětné výchovné působení v rodinách; jindy rodiče dětem nevěnují pozornost především v jejich neuropsychickém vývoji, dále ve vývoji citu a řeči (děti ztrácejí po neúspěšných pokusech o kontakt zájem komunikovat);
- pokud žije dítě v prostředí s málo mluvními popudy, tzn., že není podporován jeho mluvní apetit a motivace k vzájemné verbální komunikaci (výchova u starých a málomluvných prarodičů, děti neslyšících rodičů nebo děti rodičů s mentální retardací, děti z osamocených míst nebo děti z rodin s nízkou sociální úrovní);
- vlivem citové deprivace, kdy dítě trpí nedostatkem citových vazeb a opožďuje se ve vývoji;
- neslyší-li jedinec lidské slovo, může vzniknout úplná nemluvnost.

▼ **Klasifikace** – Opožděný vývoj prostý můžeme podle symptomů charakterizovat z mnoha hledisek:⁴⁶

Ø *Z hlediska průběhu vývoje řeči*

- Opožděný vývoj řeči prostý, kde je patrné především opoždění v řečovém projevu, které se rozvine na odpovídající úroveň, pokud jsou vnější podmínky příznivé.

⁴⁶ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 92.

Opoždění vývoje řeči se může projevit jen v některé z jazykových rovin nebo i ve všech jazykových rovinách. Nejprve se projevuje narušením obsahové stránky řeči - malou slovní zásobou, větší je pasivní slovník, vyskytují se dysgramatizmy. Pokud se obsahová stránka zlepší, přetrvává dlouho chybná výslovnost některých hlásek nebo jejich skupin - formální stránka řeči. Hlavním příznakem je tedy časové opoždění jednotlivých nebo všech složek mluvené řeči o jeden až dva roky při normálním intelektu, stavu sluchu i zraku a při normálním motorickém opoždění.

- Omezený vývoj řeči se vyskytuje při mentálním postižení, těžších poruchách sluchu nebo v extrémních případech patologie sociálního prostředí. Porucha se projevuje výrazněji a vážně především chápání významu slov - obsahová stránka řeči.
- Přerušovaný vývoj řeči - setkáváme se s ním například po úrazech, při nádorových onemocnění mozku, při vážných duševních onemocnění, při těžkých psychických traumatech. V tomto případě dochází k přerušení řečového vývoje a za příznivých podmínek se jedná pouze o opožděný vývoj řeči, kdy lze dosáhnout normy.
- Scestný (odchylný) vývoj řeči se projevuje odchylkou od normy jen v některé z rovin řečového vývoje. Jedná se především o vadnou artikulaci v souvislosti s vývojovými orgánovými anomáliemi (například při těžkém rozštěpu patra nebo při organickém poškození mluvidel).

Ø Z hlediska věku

- Fyziologická nemluvnost je taková, kdy dítě z hlediska vývoje prochází přípravnými, předřečovými stadii vývoje řeči a vlastní vývoj je datován kolem jednoho roku věku.
- Prodloužená fyziologická nemluvnost se vyskytuje tehdy, když je v pořádku sluch a dítě nemluví ještě do konce třetího roku života, tehdy nemusí jít o vývojovou poruchu řeči. Zde je důležitá přiměřená stimulace výchovného prostředí. Je nutné okamžité komplexní vyšetření dítěte příslušnými odborníky. Může jít ještě o opožděný vývoj řeči s možností dosažení úrovně normy.
- Vývojová nemluvnost je patologická a spadá do vývojových poruch řeči. Nejedná se o úplnou němotu. V rámci diferenciální diagnostiky je nutné rozlišit vývojovou nemluvnost od nemluvnosti získané.

Ø Z hlediska stupně poruchy

- Lehké odchylky

- Úplná němota, která se projevuje vydáváním zvuků s jistým subjektivním signálním významem, nejedná se však o produkci skutečné řeči.

Ø *Z hlediska etiologie*

- Nemluvnost jako hlavní příznak (například u vývojové dysfázie)
 - *motorický typ*: jedinec řeči rozumí, ale samo nemluví,
 - *senzorický typ*: jedinec řeči nerozumí, v řeči jsou echolálie nebo perservace,
 - *smíšený typ* se vyskytuje nejčastěji.
- Nemluvnost jako vedlejší příznak jiné poruchy - symptomatická porucha řeči.

▼ Diagnostika⁴⁷

Ø *Vyšetření intelektu*

Ø *Vyšetření motoriky*

Ø *Vyšetření sluchu a sluchového vnímání*

- speciální vyšetření sluchu;
- orientační vyšetření sluchu;
- vyšetření fonemického sluchu.

Ø *Vyšetření zraku a zrakového vnímání*

Ø *Vyšetření laterality*

Ø *Vyšetření řeči*

- foneticko-fonologická jazyková rovina;
- morfologicko-syntaktická jazyková rovina;
- lexikálně-sémantická jazyková rovina;
- pragmatická jazyková rovina.

Ø *Vyšetření vlivu prostředí*

⁴⁷ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 94.

▼ **Terapie**⁴⁸

Ø **Rozvíjení slovní zásoby**

Ø **Rozvíjení obsahové stránky řeči**

- základní zvuky;
- první jednoslabičná slova;
- první dvouslabičná slova;
- základní slovní zásoba;
- jednoslovná a dvouslovná věta;
- víceslabičná slova;
- popis děje;
- obsah děje;
- hovorová řeč.

Ø **Rozvíjení formální stránky řeči**

▼ **Prognóza** – Odhad dalšího vývoje je přímo závislý na příčinách opoždění ve vývoji řeči. Škodová⁴⁹ uvádí klasifikaci OVR spolu s poznatkem, že vývojový proces u jednotlivých typů poruch vývoje řeči nemusí být plynulý. Objevují se dlouhodobá setrvávání na jednotlivých úrovních, po nichž následuje naopak zrychlený vývoj a ten bývá vystřídan opětovným zpomalením vývoje řeči (např. při Downově syndromu).

Ø **Opožděný vývoj řeči prostý** – pokud je dítě dobře rehabilitováno v oblasti komunikace, pak v dalším životě nemá žádné problémy. Předpokladem je pravidelná docházka v předškolním zařízení, kdy dítě pobývá v kolektivu vrstevníků a ke komunikaci je motivováno pedagogickými pracovníky (profesionály).

Ø **Opožděný vývoj řeči při anomáliích mluvidel** – problémem se stává špatně srozumitelná řeč (výslovnost) vzhledem k odchylce mluvidel, ale obsahová stránka řeči vzhledem k věku je správná. Tyto děti mají již od narození zajištěnu komplexní péči ve zdravotnictví. Podle Škodové⁵⁰ se řeč rozvine adekvátně věku při dobré rehabilitaci, nejedná-li se o kombinaci s jinou poruchou.

Ø **Opožděný vývoj řeči při vadách a poruchách sluchu** – v tomto případě mají děti opoždění ve vývoji řeči vždy. Záleží na včasném rozpoznání vady a na vhodné kom-

⁴⁸ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 99.

⁴⁹ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 102.

⁵⁰ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

penzaci sluchu. Škodová, Jedlička a kol.⁵¹ uvádí, že vhodná sluchadla pomáhají nejen v rozvoji řeči dítěte, ale i dalších schopností, především intelektu.

- **Nedoslýchavost** – řeč podle Škodové, Jedličky a kol.⁵² je opožděna lehce s výraznější poruchou výslovnosti sykavek. Řeč je srozumitelná dobře, výraznější problémy dítěti dělá narušená komunikace. Vhodná je integrace do kolektivu dětí bez sluchového handicapu.
- **Těžké vady sluchu** – porušena je obsahová stránka řeči, všechny modulační faktory řeči (především melodie). Podmínkou rozvoje řeči je intelekt dítěte, úroveň, naopak u odezírání je důležitá úroveň zrakového vnímání. Je-li dítě rehabilitováno špatně nebo pozdě, je rozvinutá řeč nápadná a špatně srozumitelná.

Ø **Opožděný vývoj řeči u dětí s mentální retardací** – podle Škodové, Jedličky a kol.⁵³ opoždění řeči je vždy. Závažnost opoždění je přímo závislé na formě mentální retardace. Čím těžší forma mentálního postižení, tím menší možnost rozvoje řeči. Porucha se nejvíce projevuje v obsahové stránce řeči (chápaní významu slov). V rehabilitaci se vychází z vývojového stádia řeči a celkové úrovně (bez ohledu na kalendářní rok). Rozumová úroveň se částečně zlepšuje s rozšiřováním slovní zásoby.

Ø **Opožděný vývoj řeči při poruchách CNS** – vyskytuje se jen někdy, rozvoj obsahové stránky řeči je závislý na úrovni intelektu. Škodová, Jedlička a kol.⁵⁴ uvádí, že při dobrém intelektu nebývá chápání významu slov opožděno vůbec. Pokud je forma postižení motorických drah těžší, bývá porušena koordinační schopnost mluvidel a s tím souvisí i poruchy polykání (nadměrné slinění i v pozdějším věku). Příznaky se zmenšují vzhledem ke vhodné a včasné zahájené rehabilitaci.

Ø **Opožděný vývoj řeči při nedostatecích ve výchově** – úprava výchovného prostředí a zlepšení výchovných postojů rodiny vede k úplnému vyrovnaní vývoje řeči. Jedná se o zanedbávání nebo naopak o přehnané požadavky na dítě ze strany rodičů.

⁵¹ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

⁵² ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

⁵³ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

⁵⁴ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

2.2.3 Dyslálie

Pojem dyslálie zahrnuje několik specifických stránek narušené řečové produkce. Některé stránky mají základní charakter, jiné se k problematice více či méně vztahují. Termínem dyslálie se označuje několik propojených úrovní. **Hlavní úroveň, která dyslálii charakterizuje, je fonetická úroveň**, která se vztahuje na používání jednotlivých hlásek a představuje analytickou stránku řeči. Fonologická úroveň se týká používání elementárních mluvních zvuků spojených do slabik, slov a vět, které jsou základem další, lingvistické úrovně řeči, morfologicko-syntaktické, lexikálně-sémantické a pragmatické. Na fonetické úrovni se porucha řeči projevuje vynecháváním hlásek - delecí, zaměňováním nebo nahrazováním-substitucí, až nepřesným vyslovováním - distorzí. Na fonologické úrovni se poruchy projevují v plynulé řeči, když jsou jednotlivé hlásky ovlivňovány předcházejícími nebo následujícími hláskami, nebo důsledkem pauzy, přízvuku, melodie, rytmu.⁵⁵

▼ **Etiologie** – *Dyslálie je nejčastější poruchou komunikačních schopností, u dětí se nejvíce vyskytuje podle Krahulcové⁵⁶ především u dětí ve věku předškolním. Škodová⁵⁷ uvádí jako nejčastější příčiny: vlivy dědičnosti, pohlaví dítěte, poruchy sluchu a zraku, poruchy CNS, riziková těhotenství, poškození při porodu a vlivy prostředí. V literatuře se můžeme setkat s dělením na dyslálii funkční nebo organicky podmíněnou.*

Ø **Dyslálie funkční (funkcionální)** - mluvidla jsou bez poruchy. Podle Klenkové⁵⁸ se dále dělí na motorický nebo senzorický typ.

- **Motorický typ** jako důsledek celkové neobratnosti i neobratnosti mluvidel.
- **Senzorický typ**, kdy je nesprávné vnímání i diferenciací mluvních zvuků, je to vývojový nedostatek pohybové a sluchové diferenciací. Tento typ se více vyskytuje u dětí nemuzikálních.

Ø **Dyslálie organická** je způsobena nedostatky a změnami na mluvních orgánech, ale i jako následek porušení nervových drah a poruchami centrální nervové soustavy.⁵⁹

Příčiny dyslálie lze podle Klenkové⁶⁰ dále dělit na vnitřní nebo vnější.

⁵⁵ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 99.

⁵⁶ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Narušený vývoj řeči*. 1. vydání, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2003, s. 5.

⁵⁷ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 328.

⁵⁸ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 100.

⁵⁹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 101.

⁶⁰ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 101.

Ø **Vnitřní příčiny:**

- poruchy sluchu;
- nedostatečná diskriminace zvuků;
- anatomické vady řečových orgánů (i když vždy nevedou ke vzniku dyslálie);
- neuromotorické poruchy;
- kognitivně - lingvistické nedostatky (objevují se v závislosti na stupni mentálního vývoje).

Ø **Vnější příčiny:** *to jsou především psychosociální vlivy, které působí na artikulační zručnost v závislosti na věku, ale i na pohlaví; důležitější než biologický vliv a socio-kulturní faktory jsou podle Klenkové⁶¹ uplatňující se osobnost dítěte; jeho mentalita, která se projevuje v chování i vlastnostech, pokud nejsou odrazem osobnosti rodičů. Určení těchto souvislostí je obtížné, přibližné a orientační.*

⁶¹ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 101.

Ø Důležitými faktory jsou:

- Dědičnost. Názory na vliv dědičnosti jsou různé. Podle Krahulcové⁶² se jedná o nespecifickou dědičnost jako je dyspraxie, dysgnózie nebo motorická retardace, specifické rodové nízké nadání pro řeč, jistá řečová slabost evidovaná v rodové linii například opožděný vývoj řeči, opožděný vývoj sluchu pro řeč a podobně.
- Vliv prostředí. Nesprávný řečový vzor v rodině, nepřiměřený řečový vzor - mazlivá řeč, bilingvální prostředí, chyby ve výchovném přístupu (tresty, výsměch, citové strádání, zanedbávající výchova v rodině) mohou vést nejprve k vadnému tvoření výslovnosti a následně k jeho fixaci, jak uvádí Škodová.⁶³ Krahulcová⁶⁴ navíc dodává některé nesprávné návyky - například příliš dlouhé užívání dudlíku, dumlání prstů, patologie související s lateralizací párových orgánů.
- Poruchy zrakového a sluchového vnímání. Výslovnost je vážně narušena tehdy, má-li dítě narušené sluchové vnímání. Nelze podceňovat převodní nedoslýchavosti, jako následek častého onemocnění horních dýchacích cest nebo následek zvětšené nosní vegetace. Percepční nedoslýchavost způsobuje, že dítě nerozlišuje správně hlavně sykavky a má také narušeny modulační faktory řeči. Porucha zrakového vnímání může být rovněž příčinou vadné výslovnosti pro nepřesné vnímání artikulačních pohybů hlavně v raném věku.⁶⁵
- Poškození dostředivých a odstředivých drah. Škodová⁶⁶ uvádí, že výzkum ukazuje na úzkou souvislost mezi motorickým vývojem dítěte a výslovností, jež vyžaduje přesnou koordinaci pohybu mluvidel.
- Poškození centrální části způsobují závažná postižení, v jejichž symptomatologii může být také, v různém rozsahu, dyslalie.
- Anatomické úchylny mluvidel mohou též způsobit vady výslovnosti. Nelze podceňovat ankyloglossum - přirostlou podjazyčnou uzdičku mezi horním rtem a dásní nad horními řezáky, dále nepříjemné zásahy do ústní dutiny (nošení zubních protéz, vadný skus, obrny jazyka a rtů atd.).

⁶² KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 5.

⁶³ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 329.

⁶⁴ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Narušený vývoj řeči*. 1. vydání, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2003, s. 5.

⁶⁵ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 329.

⁶⁶ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 329.

▼ Klasifikace⁶⁷

Ø *Z vývojového hlediska*

- fyziologická dyslalie – až do 5 let;
- prodloužená fyziologická dyslalie – od 5 - 7 let;
- pravá dyslalie – po 7. roce, *do konce 7. roku se upevňují mluvní stereotypy a ještě se podle Klenkové⁶⁸ může v lehčích případech nesprávná výslovnost spontánně upravit, například působením správného mluvního vzoru, autoritou učitele v počátcích školní docházky, identifikací hlásky s psaným a čteným písmenem. Po 7. roce života dítěte se jedná o vadnou výslovnost, kdy odchylka ve výslovnosti je již zafixovaná a diagnostikujeme dyslálii „pravou“.*

Ø *Podle stupně*⁶⁹

- parciální dyslálie (dyslalia levis, simplex) - lehká – jedna nebo několik málo hlásek;
- dyslalia multiplex (gravis) - těžká – větší počet hlásek, narušena srozumitelnost;
- dyslalia universalis - mnohočetná – postižena je výslovnost většiny hlásek, řeč prakticky nesrozumitelná.

Ø *Z hlediska příčin*⁷⁰

- funkční - senzorický typ: narušena schopnost sluchové diferenciaci, motorický typ: motorická, artikulační neobratnost, způsobená patologickou artikulační dynamikou;
- orgánová - podmíněna různými faktory v neurologických mechanismech řeči, dělí se na impresivní a expresivní popřípadě centrální dyslálii;
- smíšená - kombinace obou příčin.

Ø *Z hlediska lokalizačních příčin*⁷¹

- akustická (audiogenní) – při vadách sluchu;
- labiální – při vadách rtu;
- dentální – při vadách zubů;
- palatální – při anomáliích patra;
- lingvální – při anomáliích jazyka;

⁶⁷ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 8.

⁶⁸ KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006, s. 104.

⁶⁹ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 8.

⁷⁰ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 8.

⁷¹ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 330.

- nazální – při narušení nazality;
- centrální – při změnách v CNS (na mozku).

Ø *Z hlediska kontextu*⁷²

- hlásková – jednotlivé hlásky;
- kontextová: slabiková nebo slovní (izolované hlásky jsou tvořeny správně, ale ve slabikách nebo slovech špatně).

Ø *Jiné dělení*⁷³

- konstantní – vadnou hlásku říká pořád stejně vadně – na začátku, uprostřed i na konci;
- nekonstantní – na jedné pozici říká hlásku správně;
- nonkonsekventní – někdy hlásku řekne správně na začátku, jindy na konci.

▼ Diagnostika

Základem diagnostiky této poruchy je podle Tomické⁷⁴ logopedické vyšetření:

- Ø *Shromáždění anamnestických údajů*
- Ø *Orientační sluchové vyšetření*
- Ø *Orientační vyšetření mluvidel*
- Ø *Orientační zkouška dýchání*
- Ø *Orientační zkouška motoriky mluvidel*
- Ø *Orientační vyšetření artikulační obratnosti*
- Ø *Orientační vyšetření výslovnosti*
- Ø *Orientační vyšetření slovní zásoby*
- Ø *Orientační zkouška řečového projevu*
- Ø *Orientační zkouška sluchové paměti*
- Ø *Orientační zkouška zrakové paměti*
- Ø *Orientační vyšetření laterality*

▼ Terapie

Ø *Zásady logopedické reedukace*⁷⁵

- zásada pozitivního přístupu;

⁷² ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 331.

⁷³ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 8.

⁷⁴ TOMICKÁ, Václava. *Orientační logopedické vyšetření*. 1. vydání, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004, s. 7.

⁷⁵ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 9.

- zásada krátkodobého cvičení;
- zásada častého cvičení;
- zásada zpětné vazby;
- zásada motivace;
- zásada využívání pomocných hlásek - užívání substitučních metod;
- zásada minimální akce nebo psychofyzické relaxace;
- zásada individuálního přístupu.

Škodová ⁷⁶ uvádí také zásadu užívání sluchové kontroly nebo zásadu vývojovosti, která je součástí zásad podporujících proces učení. Mezi zásady podporující učení patří rovněž zásada individuálního přístupu a zásada názornosti.

Ø **Pomůcky**⁷⁷

- zrcadlo;
- sondy a špátle;
- rotavibrátor;
- diktafon;
- indikátory;
- videozáznam;
- počítačové logopedické programy.

Ø **Etapy logopedické reedukace**⁷⁸

- etapa přípravná a vyvozovací - přípravná cvičení, identifikace hlásky, vyvození hlásky;
- etapa upevňovací - fixace nového mluvního stereotypu;
- etapa závěrečná - automatizační = fixace nového mluvního stereotypu.

Ø **Metody vyvozování hlásek a korekce nesprávně tvořených hlásek**⁷⁹

- nepřímá metoda;
- přímá metoda;
- substituční metoda;
- mechanická metoda;
- metoda vyvozování z globálních mluvních celků.

⁷⁶ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 333.

⁷⁷ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 9.

⁷⁸ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 334.

⁷⁹ KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002, s. 10.

- ▼ **Prognóza** – Logopedická diagnostika je důležitá nejen pro volbu postupů a metod, ale i pro stanovení prognózy. Škodová⁸⁰ uvádí, že prognóza je nejen součástí dokumentace, ale jsou s ní rovněž seznámeni rodiče dítěte. Stává se tak důležitou pro aktivní a vědomou spolupráci. Důležité je po určitém čase podle nových skutečností poopravit prognózu (předpoklad vývoje) a opět s ní seznámit rodiče. Pokud je včas zahájena úprava artikulace, je-li stanovena velmi dobrá prognóza (při dostatečně rozvinuté obsahové stránce řeči, zralém fonematickém sluchu a správném řečovém vzoru v rodině), výslovnost by měla být upravena do ukončení 1. ročníku základní školy.

⁸⁰ ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 103.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je orientace v poruchách řeči u dětí předškolního věku, ověření poznatků z teoretické části a zastoupení jednotlivých vad v populaci dětí předškolního věku.

3.2 Stanovení předpokladů

Předpoklad č. 1:

Lze předpokládat, že nejčastěji se vyskytující vadou řeči u dětí v předškolním věku je dyslálie.

Předpoklad č. 2:

Lze předpokládat, že rodiče vývoj řeči i stav řeči svého dítěte sledují a uvědomují si případné odchýlení od normy.

3.3 Použité metody

Studium odborné literatury, analýza a syntéza sekundárních zdrojů, orientační logopedické vyšetření u dětí předškolního věku, dotazníky a interpretace výsledků.

3.4 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaný vzorek tvoří děti z jednoho předškolního zařízení, kde profesně působím jako učitelka. Jedná se o skupinu 28 dětí ze dvou tříd heterogenní skupiny ve věku 3-7 let. V tomto vzorku jsou stejným počtem zastoupeny dívky i chlapci, tzn. 14 dívek a 14 chlapců. Děti 6-7letých je v dané skupině zastoupeno 12.

3.5 Průběh průzkumu

Vybrány byly děti s pravidelnou docházkou do mateřské školy ve věku 3 – 7 let. Osobně jsem oslovila 32 rodičů dětí z dvou tříd naší mateřské školy o celkovém počtu 50 dětí. Ve skupině byly stejným počtem zastoupeny dívky i chlapci., tzn. 16 dívek a 16 chlapců.

Rodičům byl rozdán k podpisu písemně zpracovaný souhlas (viz Příloha č. 1), dotazník pro rodiče (viz Příloha č. 2) a anamnestický dotazník (viz Příloha č. 3). Písemný souhlas⁸¹ s dodatkem v rámci dodržení zákona č. 101/2000 Sb. a vyplněný dotazník dodalo 28 rodičů, proto výzkumný vzorek představuje 28 dětí, kde jsou shodou okolností zastoupeny stejným počtem dívky i chlapci.

S dětmi, jejichž rodiče souhlasily se zpracováním osobních a citlivých údajů dle zákona č. 101/2000 Sb., jsem provedla zkoušky orientačního logopedického vyšetření v rámci tohoto průzkumu. Všechny údaje a vyšetření jsou uvedeny se souhlasem rodičů.

Orientační zkoušky OLV byly prováděny individuálně v samostatné místnosti se zrcadlem i potřebnými obrazovými pomůckami a s ohledem na individuální zvláštnosti dětí. V průběhu celého OLV byl užit u všech dětí tentýž postup práce, jež probíhal ve stejné posloupnosti a rovněž i veškeré pomůcky byly využity u všech dětí ve stejné škále obrazového materiálu či nabídky jiných pomůcek (nůžky, kostky, tužky apod.).

3.5.1 Oslovení rodičů a dodržení zákona č. 101/2000 Sb.

Oslovení rodičů proběhlo osobně a byly rovněž zodpovězeny dotazy ohledně zpracování průzkumu a průběhu orientačního logopedického vyšetření jejich dítěte. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů byl dodržen i tím, že jsou jednotlivé kazuistiky vedeny anonymně.

3.5.2 Dotazníky pro rodiče

Dotazník pro rodiče byl zpracován tak, aby bylo patrné, zda rodiče vývoj řeči i stav řeči svého dítěte sledují a uvědomují si případné odchýlení od normy. Dotazník obsahuje 6 otázek, na něž rodiče odpovídali formou zaškrtnutí z možných odpovědí (viz Příloha č. 2).

⁸¹ Formulář o souhlasu klienta se zpracováním citlivých údajů dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, který je využíván k vypracování individuálně vzdělávacích plánů v rámci spolupráce s pedagogicko – psychologickou poradnou byl upraven pro potřeby průzkumu (Příloha č. 1).

3.5.3 Orientační logopedické vyšetření

Orientační logopedické vyšetření (viz kapitola 2.2.3) se skládá ze třinácti dílčích vyšetření. Tyto zkoušky jsem prováděla u každého dítěte s ohledem na individuální možnosti, tzn. během dvou až tří sezení. Orientační zkouška artikulační obratnosti se vyšetřuje u dětí starších 5,5 let, proto u mladších dětí bylo provedeno pouze dvanáct ze třinácti dílčích zkoušek. Součástí orientačního logopedického vyšetření byl anamnestický dotazník (viz Příloha č. 3).

▼ Orientační sluchové vyšetření

- Ø *Cílem* je zjistit, zda dítě dobře slyší, resp. potvrdit nebo vyloučit sluchovou vadu.
- Ø *Průběh*: Zkouška proběhla dvěma způsoby – hlasitou řečí a šeptem. Nejprve jsem dítěti předříkávala slova s převažujícími hlubokými hláskami: buben, doba, houba, budeme, budujeme, protahuje, roura, podlaha, voda, gumáky; dále slova s převažujícími vysokými hláskami: silnice, sestřička, vesnice, svačinka, slepička, číslice, součástka, sněží, soutěže, žáci. Mezi zkouškami hlasitou řečí a šeptanou řečí, hlubokými a naopak vysokými hláskami, jsme dělali pauzu na uvolnění. Celá zkouška byla motivována výletem do hor a my si hráli na ozvěnu.

▼ Orientační vyšetření mluvidel

- Ø *Cílem* je zjistit případné orgánové změny na mluvidlech - potvrdit nebo vyloučit orgánové postižení.
- Ø *Průběh*: Hráli jsme na pravdu: „Je pravda, že máš velké oči?“ apod., při hře jsem sledovala obličej dítěte – souměrnost koutků rtů, semknutost retního uzávěru v klidové poloze, zda se jazyk nevysouvá z dutiny ústní a leží mezi řezáky; dolní ret – není-li zbytnělý, skus dítěte, stav dentice; jazyk – velikost, zda plazí ve středové čáře, patro – klenutí; uzdičku – zda je v normě či je přirostlá, zkrácená; způsob polykání.

▼ Orientační zkouška dýchání

- Ø *Cílem* je zjistit, jaká je dechová ekonomie dítěte, který typ dýchání převládá a jaká je síla výdechového proudu.
- Ø *Průběh*: Povídali jsme si nad obrázky, které si dítě vybralo z nabízených možností – krabice. Jednalo se o zjištění, zda jde o brániční nebo mělké povrchové dýchání, jak pracuje s výdechovým proudem – není-li dýchání rychlé, slyšitelné; dokáže-li říci ně-

kolik slov a nenadechuje-li se uprostřed slova; je-li výdechový proud dostatečně silný pro tvorbu hlásek; neuniká-li výdechový proud laterálně (nenafukuje-li nám jednu nebo obě tváře při tvoření některé hlásky); nemluví-li při vdechu; kontrola poslechem zvýšené nebo snížené nosovosti.

▼ **Orientační zkouška motoriky mluvidel**

- Ø *Cílem* je zjistit pohyblivost všech částí mluvidel podílejících se na artikulaci hlásek.
- Ø *Průběh*: Pomocí motorických cviků se dala zjistit pohyblivost obou rtů, pohyblivost dolní čelisti (zvláště čelistního úhlu při mluvě) jazyka. Před zrcadlem jsme zkoušeli cviky rtů, jazyka, dolní čelisti, měkkého patra. Celé cvičení bylo motivováno hrou: „na opice“.

▼ **Orientační zkouška artikulační obratnosti**

- Ø *Cílem* je zjistit artikulační obratnost dítěte, zvláště objevují-li se v řeči dítěte přesmyky slabik, vypouštění hlásek atd.
- Ø *Průběh*: Dítě opakovalo slabiky - ma ma ma ma, vu vu vu vu, ba - da, be - de jako be - de, kla - klu, ple - klu; jednoslabičná slova: frk, brk, trk, vlej, plej, mlok, drak, frak, tank, bank; slova dvojslabičná a slova: máma, doba, koleno, poleno, limonáda, čokoláda, dále slova se souhláskovým shlukem, slova, v nichž se vyskytují párové hlásky ostré a tupé řady sykavek: sešit, šustí, Saša, osuška, švestka, sušenka.

▼ **Orientační vyšetření výslovnosti**

- Ø *Cílem* je zjistit, které hlásky dítě nevyslovuje vůbec, které hlásky nahrazuje jinou hláskou a které hlásky vyslovuje vadně. Výslovnost všech hlásek sledujeme vždy na začátku, uprostřed a na konci slova. Výslovnost hlásky pak v dalších zkouškách, kdy se jedná o zkoušku řečového projevu, který sledujeme v celkovém kontextu. V této zkoušce tedy dodržujeme kritérium vyslovované hlásky - ve třech variantách - začátek, střed a konec slova. Obsah slova dítě musí znát, proto vybíráme slovní zásobu přiměřeně věku. Vzhledem k tomu, že zjištěná špatná artikulace hlásek je v některých případech fyziologická, uvedla jsem tyto hlásky v Tabulkách 3.9, 3.10, 3.11, 3.12 v odlišném barevném provedení (fialová s šedým pozadím).
- Ø *Průběh*: Zkouška byla motivována hrou: na šikovného papouška.

▼ Orientační vyšetření slovní zásoby

- Ø *Cílem* je zjistit, zda slovní zásoba dítěte odpovídá věku. Tuto zkoušku můžeme provádět samostatně, nebo ji začleníme do zkoušky řečového projevu. Rozhodujeme podle výsledků předchozích zkoušek.
- Ø *Průběh*: viz zkouška řečového projevu.

▼ Orientační vyšetření řečového projevu

- Ø *Cílem* je zjistit, jaký je řečový projev dítěte z pohledu roviny foneticko - fonologické, lexikálně sémantické, morfologicko syntaktické, pragmatické. Jaká je zvuková stránka řeči a zda vyvozené hlásky dítě užívá, jaké slovní druhy dítě užívá, jak vypadá stavba věty, zda již tvoří souvětí, sledujeme, zda se neobjevují přesmyky slabik, agramatizmy, zda dítě dobře rozumí pokynům a jak samo používá řeč ke komunikaci s vrstevníky a s dospělými.
- Ø *Průběh*: Byly použity soubory obrázků:
 - z domova, z mateřské školky, z obchodu;
 - s činnostmi: jedná se o slovesa i se zvratnými zájmeny, např. kluka co se mračí, paní co se usmívá, holky co brečí, pes co běží, kočka co spí; soubor obrázků pro určování vlastností, např. štíhlý kluk, plný košík (jablek), krátké kalhoty, malá myš, hodný pes, tlustý kluk, prázdný košík, dlouhé kalhoty, velký slon, zlý pes;
 - pro určení nadřazených pojmů: jedná se o podstatná jména – svetr, kalhoty, čepice, sukně = oblečení; meloun, banány, jablko, meruňka = ovoce; chleba, okurky, čokoláda = jídlo; kostky, panenka, míč = hračky;
 - pro určování protikladů: jedná se o přídavná jména ve spojení s podnětem – tlustý x hubený, plný košík jablek x prázdný košík, malá myš x velký slon, zlý pes x hodný pes;
 - pro určení souvislostí: doplnění přísudku – pták - hnízdo - pták si staví hnízdo; kluk - míč - kluk kope do míče;
 - pro přirovnání: vysoký jako věž, rychlý jako vítr, pomalý jako šnek apod.

▼ Orientační zkouška verbální sluchové paměti

- Ø *Cílem* je ověřit schopnost dítěte zapamatovat si pojmy, vybavit si pojmy, udržet v paměti (přiměřeně věku) větu o určitém počtu slov. Dále schopnost naučit se a zapamatovat si básničku v daném sledu bez přehazování slov, či bez tvoření si vlastních slovních spojení v rýmovačce nebo básničce.

- Ø *Průběh:* Zkouška věty, prodloužená věta nebo hra: Maminka šla nakoupit a přinesla mléko, bonbóny, chleba, dort...

▼ **Orientační zkouška zrakové paměti**

- Ø *Cílem* je zjistit, jak je rozvinutá schopnost zrakového vnímání k věku dítěte.

- Ø *Průběh:*

- Vkládání tvarů do stejných otvorů;
- skládání půlených obrázků;
- vyhledávání stejných tvarů v obrázcích;
- dotváření chybějících obrázků;
- zkouška zrakové paměti.

▼ **Orientační zkouška lateralit**

- Ø *Cílem* je zjistit, kterému z párových orgánů dává dítě přednost. K těmto orientačním účelům budeme dělat zkoušku ruky a oka, které se v součinnosti s CNS podílejí na převodu čtené nebo mluvené řeči do písemné formy.

- Ø *Průběh:*

- zkouška stavění kostek;
- zkouška zasouvání kolíčků;
- zkouška kreslením – při práci s psacím náčiním byl sledován i způsob úchopu;
- rulička = dalekohled.

3.6 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

A) Dotazník pro rodiče

Tabulka 3.1 Pohlaví dítěte

dívka	14
chlapec	14
<i>Celkem</i>	28

Osloveny byly rodiče 32 dětí. Vzhledem k tomu, že vráceno bylo 28 podepsaných souhlasů s orientačním logopedickým vyšetřením a úplných dotazníků pro rodiče, zařadila jsem do průzkumu jen 28 dětí, z nichž je 14 chlapců a 14 dívek.

Tabulka 3.2 Věk dítěte

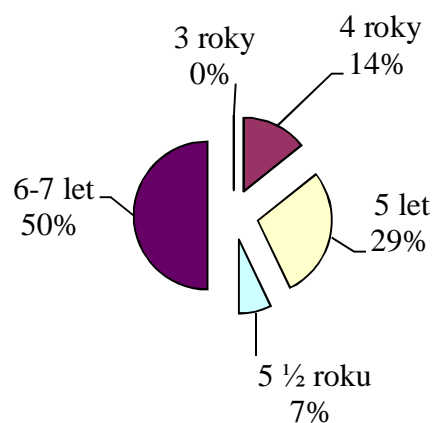
	chlapci	dívky	celkem
3 roky	0	0	0
4 roky	2	1	3
5 let	4	3	7
5,5 roku	1	5	6
6 let	4	5	9
7 let	3	0	3
<i>Celkem</i>	<i>14</i>	<i>14</i>	<i>28</i>

Průzkumu se zúčastnilo celkem 28 dětí z toho bylo 14 chlapců a 14 dívek (viz Tabulka 3.1) ve věku od 4-7 let. V tabulce se objevuje rovněž kategorie 3 let, neboť třetí rok patří do uvedeného předškolního období, jak je vymezen od 3-7 let (viz Tabulka 3.2). V následujících grafech jsem sloučila počet chlapců a dívek předškolního věku, ze schématu je rovněž možné vyčíst kolik procent chlapců nebo dívek ta která věková skupina zaujímá.

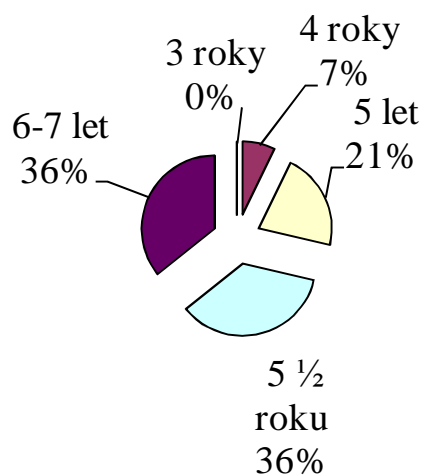
Z celkového počtu 14 chlapců bylo 50 % chlapců 6-7letých (viz graf 3.1) a ze 14 dívek bylo ve věku 6-7 let 37 % (viz graf 3.2), tzn. ve věku těsně před vstupem do školy, kdy se předpokládá, že procento výskytu vady řeči je nízké.

Ze souhrnu výsledků dotazníku (viz Tabulka 3.3) vyplynulo, že rodiče případné odchylky v řeči svého dítěte hodnotí jako stav fyziologický nebo jako lehkou vadu. Pouze v jednom případě hodnotili rodiče řeč dítěte jako těžší vadu řeči.

Graf 3.1 Věk Chlapců

Graf 3.2 Věk dívek

Tabulka 3.3 *Řeč dítěte*

	chlapci	dívky	<i>celkem</i>
Mluví dobře, vyslovuje vzhledem k věku všechny hlásky, mluví ve větách.	5	8	13
Mluví dobře, ale některé hlásky nevyslovuje správně, okolí mu však rozumí, mluví ve větách.	8	5	13
Mluví málo, vytváří si vlastní pojmy, špatně vyslovuje, okolí mu nerozumí.	1	0	1
Nemluví vůbec, užívá pouze zvuky, rozumí, s okolím se nedomluví, má vlastní slovník.	0	0	0
Nemluví vůbec, pokynům nerozumí, s okolím se nedomluví, nevytváří si ani vlastní slovník.	0	0	0
Mluví dobře, vyslovuje vzhledem k věku všechny hlásky, mluví ve větách.	0	0	0
<i>Celkem</i>	14	13	27

Tabulka 3.4 *Výslovnost dítěte*

	chlapci	dívky	<i>celkem</i>
2-3 hlásky	8	5	13
3-5 hlásek	1	4	5
Více jak 5 hlásek	1	0	1
<i>Celkem</i>	10	9	19

V případech, kdy dítě vyslovuje špatně některé z hlásek, hodnotili výslovnost dětí rodiče (viz Tabulka 3.4) převážně jako fyziologickou nebo prodlouženou fyziologickou dyslálii. Jen v jednom případě by se dalo usuzovat na těžší vadu. Výslovnost chlapců z dané skupiny dětí je o jeden případ horší než výslovnost dívek.

Tabulka 3.5 *Kdo si všiml vady řeči u dítěte*

	chlapci	dívky	<i>celkem</i>
Rodič	10	4	14
Lékař	0	1	1
Učitelka v MŠ	2	1	3
Psycholog	0	0	0
Spec.pedagog	0	0	0
Jiný odborník	0	1	1
<i>Celkem</i>	12	7	19

Z rodiči vyplněných dotazníků vyplývá (viz Tabulka 3.5), že vadu řeči u dítěte jako první nejčastěji zaznamenali sami rodiče. V jednom případě to byl i lékař nebo jiný odborník a ve třech případech na vadu řeči upozornily učitelky mateřské školy. Z výsledků je rovněž vidět častější výskyt vady řeči u chlapců než u dívek.

Tabulka 3.6 *Dítě navštěvuje*

	chlapci	dívky	<i>celkem</i>
Klinický logoped	2	0	2
Spec. pedagog – logoped	0	1	1
Řečová výchova v MŠ	7	6	13
Zatím nikam s dítětem nechodíme	1	2	3
Dle našeho názoru není náprava potřeba	5	5	10
<i>Celkem</i>	15	14	29

Návštěva logopedie dětí je nejčastější v rámci pobytu dětí v mateřské škole (viz Tabulka 3.6), kdy se jedná především o práci učitelek mateřské školy, které mají na daném zařízení odbornost získanou především kurzem dalšího vzdělávání, tzn. rozšířenou kvalifikací. Ve dvou případech se jedná o péči klinického logopeda, v jednom případě o péči speciálního pedagoga – logopeda, ve třech případech dítě nikam nedochází a rodiče deseti dětí jsou přesvědčeni o tom, že náprava není potřeba. Rovněž v nápravě je skupina chlapců o dva případy početnější, než skupina dívek.

Tabulka 3.7 Pokud dítě navštěvuje logopedii

	chlapci	dívky	celkem
Dodržujeme přesně pokyny	3	1	4
Držím se pokynů, ale vymýšlím si i svá cvičení (obměny)	2	4	6
Cvičím občas	3	0	3
<i>Celkem</i>	8	5	13

Z výsledků (viz Tabulka 3.7) o následné domácí péči, která je nezbytná pro úspěšnou nápravu, je patrné, že ve čtyřech případech rodiče dodržují přesně pokyny. V šesti případech se pokynů drží, ale vymýšlí si i svá cvičení či obměny. Ve třech případech cvičí jen občas. Zde je skupina chlapců početnější vzhledem k počtu dívek celkově o tři případy.

Tabulka 3.8 Jiná vada řeči u dítěte než je vývojová vada řeči, OVR a dyslalie

	chlapci	dívky	celkem
Nemluví plynule - koktá	1	1	2
Mluví příliš rychle	3	1	4
Nemluví v situacích ⁸²	0	1	1
<i>Celkem</i>	4	3	7

Z jiných vad řeči u svých dětí rodiče uvedly ve dvou případech, že dítě koktá. Ve čtyřech případech mluví jejich dítě příliš rychle. V jednom případě nemluví v určitých situacích. Tyto výsledky ukazují na nepatrně vyšší četnost výskytu jiné vady řeči u chlapců a to o jeden případ než je výskyt jiné vady řeči u dívek.

A) Orientační logopedické vyšetření (OLV)

V přehledu závěrů průzkumu pomocí orientačního logopedického vyšetření (viz Tabulka 3.9 až Tabulka 3.12) je použito pro jednotlivé orientační zkoušky a vyšetření značení OLV plus číslo konkrétní zkouška nebo vyšetření. Záznamy bezproblémového stavu mají značení plus a problém v dané oblasti signalizuje znaménko mínus. Plus znamená, že v daném vyšetření nebo zkoušce byl shledán problém či odchýlení od normy. Znaménko mínus znamená bezproblémovou oblast. V tabulkách bylo pro problém ve fonematickém vnímání užito

⁸² Tato skutečnost se vyskytla v jednom případě, kdy dívka dává najevo tímto způsobem svůj vzdor.

vepsání zjištěného stavu do pole OLV č. 7 a pro špatnou výslovnost bylo voleno vepsání dané/daných hlásky/hlásek do pole OLV č. 8.

OLV č. 1 Anamnézy – osobní i rodinná anamnéza byla shrnuta v dotazníku pro rodiče. Problém, který vychází z rodinné anamnézy a mohl ovlivnit vývoj řeči u dítěte, se vyskytl v 5 ze 17 zjištěných případů dětí s poruchou řeči.

OLV č. 2 Orientační sluchové vyšetření proběhlo u všech dětí bez problémů. V některých případech se nedařilo zopakovat víceslabičná slova přesně. Všechny děti mají sluch v pořádku.

OLV č. 3 Orientační vyšetření mluvidel odhalilo ve 4 případech ze 17 dětí s poruchou řeči několik odchylek od normálu. Ve 3 případech mají děti atypické klenutí patra, které může signalizovat dlouhodobé užívání dudlíku jako prostředku ke zklidnění nebo pokud dítě užije palec na místo dudlíku. Výměna dentice probíhala jen u 1 dítěte z těch, u nichž byla zaznamenána vada řeči.

OLV č. 4 Orientační zkouška dýchání dopadla lépe pro dívky, neboť všechny tři případy mělkého (povrchního) dýchání byly z řad chlapců. Výdechový proud nebyl dostatečně silný pro tvorbu hlásek.

OLV č. 5 Orientační vyšetření mluvidel – problém byl shledán pouze ve 2 případech.

OLV č. 6 Orientační zkouška artikulační obratnosti byla vyšetřena pouze u dětí starších 5,5 roku, proto je u 15 dětí kolonka této zkoušky proškrtnuta. Posuzována byla u 13 dětí, z nichž 4 děti mají v této oblasti problém. Vzhledem k průběhu a výsledkům vyšetření u 1 dítěte usuzuji na nesoustředěnost vlivem psychomotorického neklidu a u 3 dětí je to současně i porucha výslovnosti (slova s hláskami, které nedokáží vyslovit, jsme nevyužívali).

OLV č. 7 Orientační vyšetření fonemického sluchu – problém ve fonemickém vnímání se vyskytl u všech dětí s poruchou řeči a u dítěte, které má problém s udržením pozornosti. K tomu, aby mohl být vyšetřen fonemický sluch, je nutná koncentrace pozornosti dítěte, proto nebudeme u tohoto případu nezdařený výkon brát v potaz (v tabulce však vepsán je), neboť výslovnost i užívání všech hlásek je v pořádku. Výsledný počet dětí s potřebou procvičování fonemického sluchu je 17.

OLV č. 8 Orientační vyšetření výslovnosti – z tohoto výsledku je patrné, že mezi nejčastěji špatně vyslovované hlásky patří ostrá řada sykavek (c, s, z), vyskytuje se v 9 případech. Dále hláska „l“, která se vyskytuje rovněž u 9 dětí.

OLV č. 9 Orientační vyšetření slovní zásoby bylo realizováno současně s orientačním vyšetřením řečového projevu. Výsledek míry slovní zásoby neodpovídal věku u 3 dětí, všechny případy byly z řad chlapců. Vzhledem k výsledku předešlých vyšetření a anamnéze usuzuji na málo podnětné prostředí u 1 z dětí. Ve zbývajících 2 případech je to vlivem poruchy řeči – OVŘ, těžší forma dyslálie.

OLV č. 10 Orientační vyšetření řečového projevu bylo posuzováno nejen z pohledu všech jazykových rovin, důležité bylo i to, jak dítě užívá hlásky, které umí vyslovovat, zda a jakým způsobem tvoří věty či zadání rozumí. Jedná se o užití pasivní i aktivní slovní zásoby. Ve 4 případech řečový projev neodpovídal věku. Během zkoušky byl respektován rozsah vadné výslovnosti každého dítěte (individuální přístup), kdy předpokládáme velmi malý řečový projev (tzv. mluvní apetit). Výběr obrazového materiálu byl pestrý a ve velkém množství, tempo bylo individuální a děti motivovány i pochvalou.

OLV č. 11 Orientační zkouška verbální sluchové paměti byla neúspěšná jen v jednom případě. Jde o chlapce s dg. opožděného vývoje řeči.

OLV č. 12 Orientační zkouška zrakové paměti – v této zkoušce měli problém 3 chlapci, z nichž jeden má problém se soustředěním pozornosti, další trpí opožděním vývoje řeči a poslední chlapec má dyslálii.

OLV č. 13 Orientační zkouška laterality – 11 chlapců a 14 dívek jsou praváky, 3 chlapci jsou leváky. Převažuje souhlasná laterálita praváka.

Tabulka 3.9

Orientační logopedické vyšetření

	Chlapec č.1 7 let	Chlapec č.2 7 let	Chlapec č.3 5 let	Chlapec č.4 4 roky	Chlapec č.5 5,5 r	Chlapec č.6 7 let	Chlapec č.7 4 roky
OLV č.1	-	-	+	-	-	-	-
OLV č.2	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.3	+	+	-	+	-	-	+
OLV č.4	-	-	-	+	-	-	-
OLV č.5	-	-	-	+	-	-	+
OLV č.6	+	-	/	/	/	-	/
OLV č.7	+	-	+	+	diferenciace sykavek	-	+
OLV č.8	-	-	ď,ť,ň,l,č,š, ž,c,s,z,r,ř	ch,h,v,f,n,j,dě, tě,ně,l,r,ř	r,ř	r,ř	v,l,d', ť,ň,č,š,ž,c, s,z,r,ř
OLV č.9	-	-	-	+	-	-	+
OLV č.10	-	-	-	+	-	-	+
OLV č.11	-	-	-	-	-	-	+
OLV č.12	+	-	-	-	-	-	+
OLV č.13	pravák	levák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák
Závěr	<i>neklidné</i>	-	<i>dyslálie</i>	<i>dyslálie</i>	<i>dyslálie</i>	<i>dyslálie</i>	<i>OVŘ</i>

Tabulka 3.10

Orientační logopedické vyšetření

	Chlapec č.8 7 let	Chlapec č.9 5 let	Chlapec č.10 6 let	Chlapec č.11 5 let	Chlapec č.12 6 let	Chlapec č.13 6 let	Chlapec č.14 5 let
OLV č.1	-	+	+	+	-	-	-
OLV č.2	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.3	+	+	-	-	+	+	-
OLV č.4	-	+	-	-	-	-	+
OLV č.5	-	+	-	-	+	-	+
OLV č.6	-	/	-	/	+	+	/
OLV č.7	-	+	diferenciace sykavek	+	+	+	+
OLV č.8	-	k,t,d,ť,d',ň	l	zvýšená nosovost, ď,l,c,s,z,r,ř	h,l,s,z,r,ř	š,s,z,r	t,d,l,č,š,ž, c,s,z,r,ř
OLV č.9	-	-	-	-	+	-	-

OLV č.10	-	-	-	-	+	-	-
OLV č.11	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.12	-	-	-	-	+	-	-
OLV č.13	levák	levák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák
Závěr	-	dyslálie	dyslálie	dyslálie	dyslálie	dyslálie	dyslálie

Tabulka 3.11 *Orientační logopedické vyšetření*

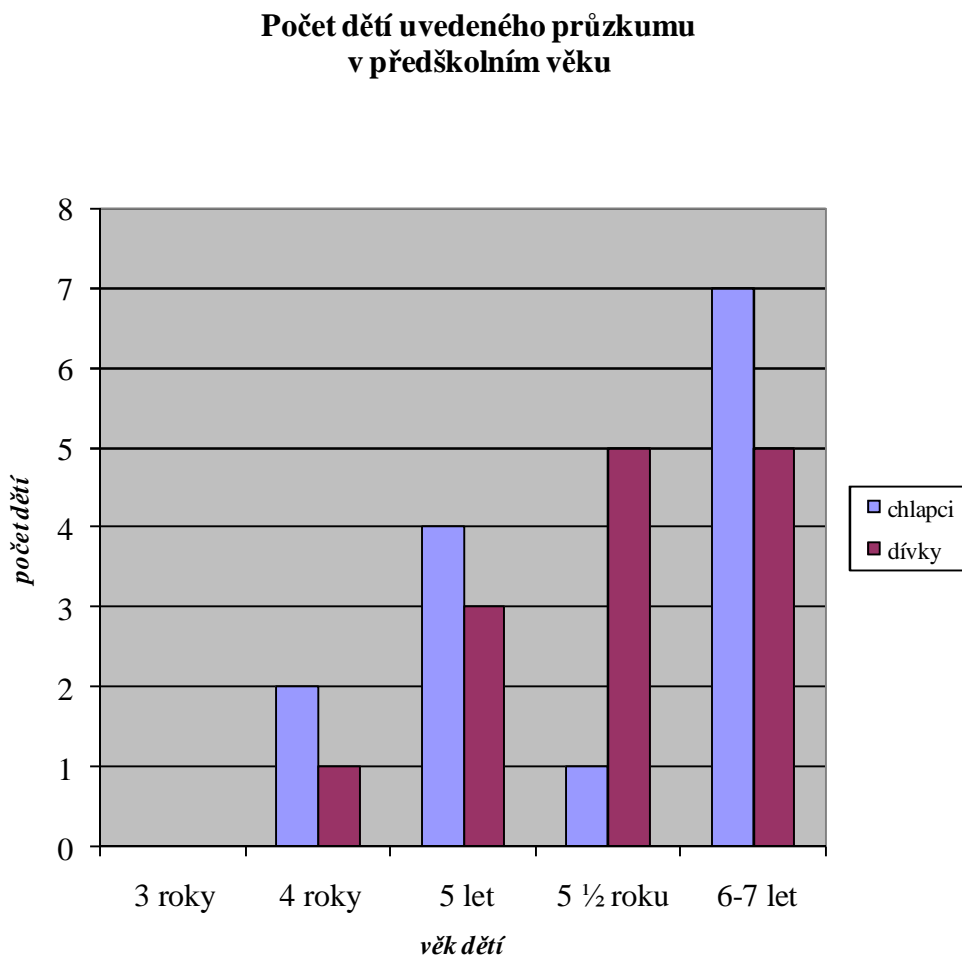
	Dívka č.1 5 ½ r	Dívka č.2 6 let	Dívka č.3 5 let	Dívka č.4 5,5 r	Dívka č.5 6 let	Dívka č.6 5 let	Dívka č.7 5 ½ r
OLV č.1	-	-	-	-	-	-	+
OLV č.2	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.3	-	-	+	-	-	-	-
OLV č.4	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.5	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.6	+	-	/	/	-	/	/
OLV č.7	-	-	+	-	-	-	diferenciace č,š,ž,c,s,z
OLV č.8	l,c,s,z,ř	-	d,l,c,s	-	-	-	v,l,c,s,z, č,š,ž,r,ř
OLV č.9	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.10	-	-	-	-	-	-	+
OLV č.11	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.12	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.13	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák
Závěr	dyslálie	-	dyslálie	-	-	-	dyslálie

Tabulka 3.12

Orientační logopedické vyšetření

	Dívka č.8 6 let	Dívka č.9 5 ½ r	Dívka č.10 6 let	Dívka č.11 6 let	Dívka č.12 4 roky	Dívka č.13 5 let	Dívka č.14 5 ½ r
OLV č.1	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.2	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.3	-	-	+	-	-	-	-
OLV č.4	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.5	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.6	-	/	-	-	/	/	/
OLV č.7	-	diferenciace ostrých sykavek	-	-	r,ř	diferenciace sykavek	diferenciace sykavek
OLV č.8	-	c,s,z,r,ř	-	-	-	č,š,ž,c, s,z,r,ř	r,ř
OLV č.9	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.10	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.11	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.12	-	-	-	-	-	-	-
OLV č.13	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák	pravák
Závěr	-	dyslálie	-	-	-	dyslálie	dyslálie

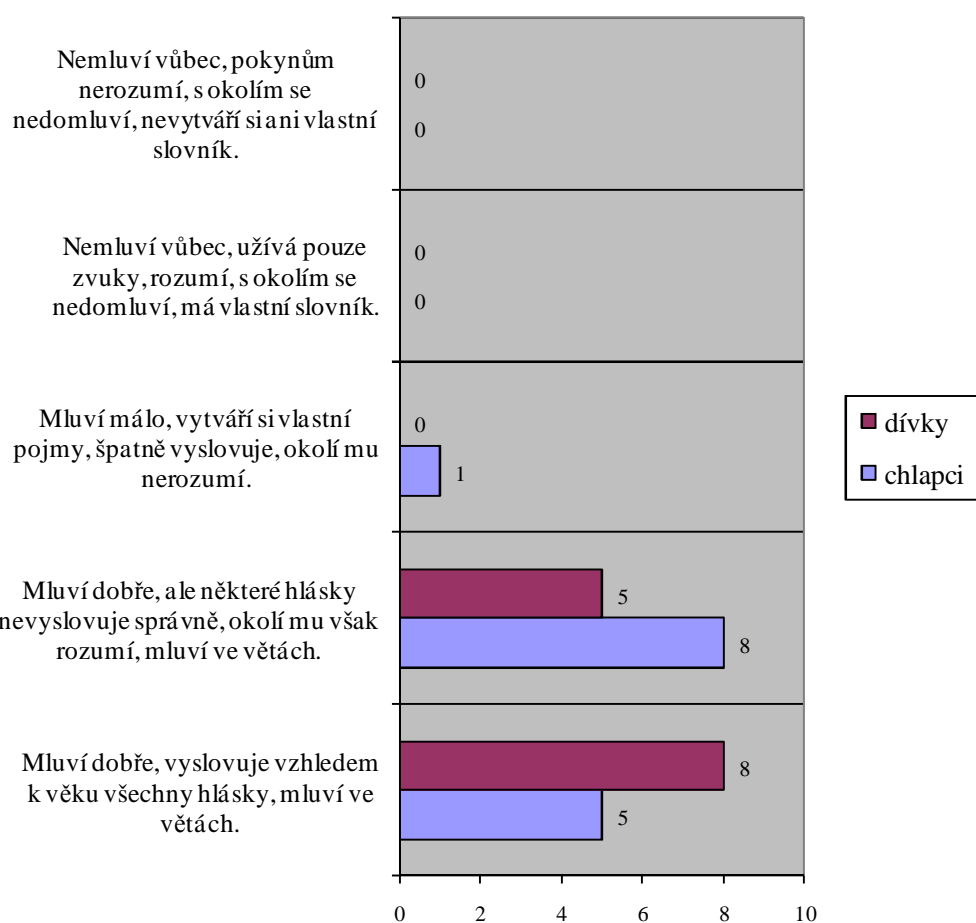
3.7 Shrnutí výsledků praktické části

Graf 3.3 Počet dětí průzkumu v předškolním věku

Z celkového počtu 28 dětí je 5 dívek a 7 chlapců předškolního věku 6-7 let. Celkem se jedná o 12 dětí, což je 43 % z celkového počtu dětí. Převážná většina dětí, které se zúčastnily průzkumu, je ve věku těsně před vstupem do školy.

Stav řeči dětí v předškolním věku vyplývající z výsledků dotazníků pro rodiče

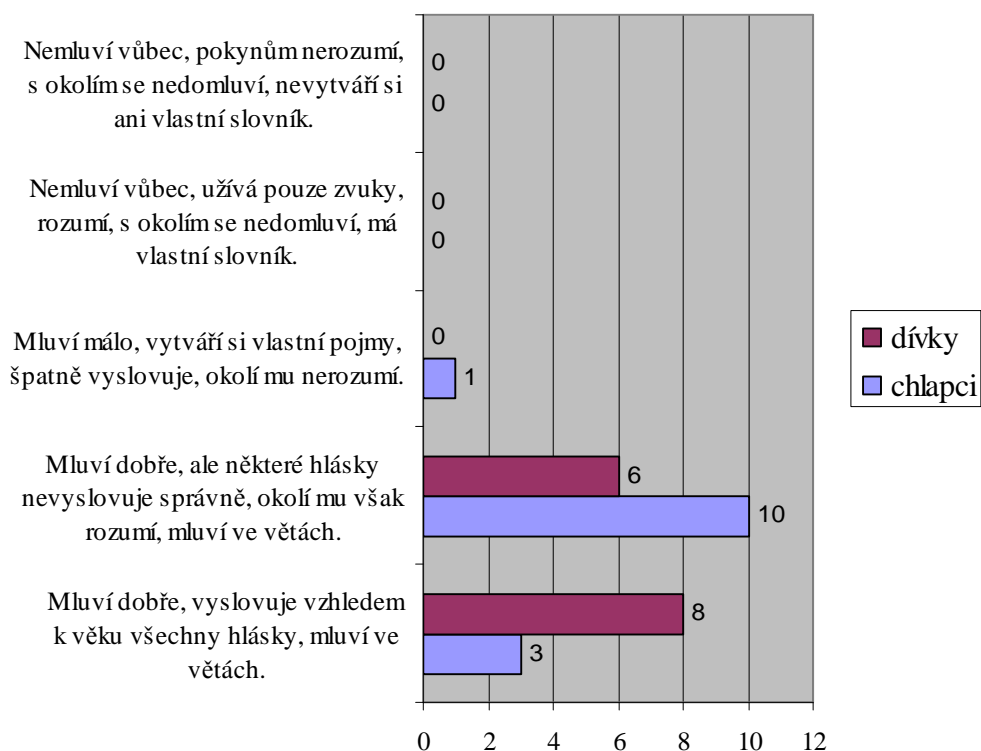

Graf 3.4 Stav řeči dětí v předškolním věku vyplývající z výsledků dotazníků pro rodiče

Z vyhodnocení dotazníků pro rodiče je patrné, že děti, které netrpí žádnou poruchou a dětí, co nevyslovují některé hlásky dobře je shodný počet, tzn. 14 dětí. Ve skupině intaktních jedinců je více dívek. Naopak druhá skupina, která představuje lehkou až středně těžkou poruchu řeči, má vyšší počet chlapců. Třetí skupina dětí představuje vážnější poruchu řeči a tu tvoří pouze 1 chlapec.

Stav řeči vyplývající z uvedeného průzkumu je na rozdíl od předcházejícího grafu odlišný v počtu dětí první i druhé skupiny. Děti bez poruchy řeči je méně než těch, které mluví dobře, ale některé hlásky nevyslovují správně, i když jim okolí rozumí a mluví ve větách. Rozdíl je v poměru 9:18 dětí. Naopak počet případů s těžší poruchou řeči v grafu znázorňujícího výsledky průzkumu jsou shodné s výsledkem vyplněných dotazníků pro rodiče.

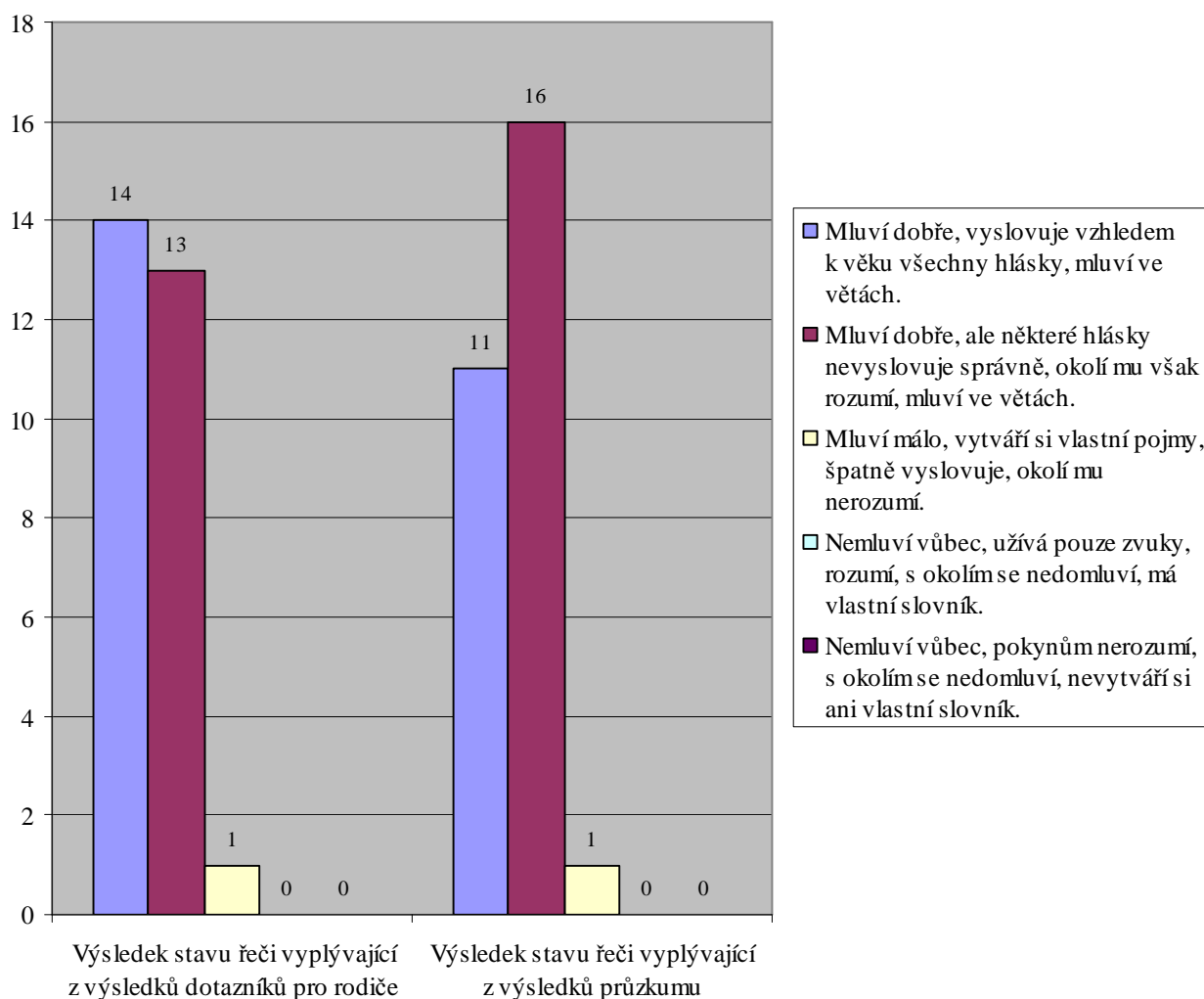
**Stav řeči dětí v předškolním věku vyplývající
z výsledků průzkumu**

Graf 3.5 Stav řeči dětí v předškolním věku vyplývající z výsledků průzkumu

Z výsledků průzkumu je rovněž patrné, že i zde počet chlapců s poruchou řeči převyšuje počet dívek s poruchou řeči 11:6. V jednom případě se dle výsledků průzkumu jedná o vážnější vadu než je dyslalie a 11 dětí netrpí žádnou poruchou řeči.

Srovnávací graf stavu řeči u dětí v předškolním věku

Graf 3.6 Srovnávací graf stavu řeči u dětí v předškolním věku

B) Stanovené předpoklady

1. Lze předpokládat, že nejčastěji se vyskytující vadou řeči u dětí v předškolním věku je dyslálie.

V provedeném průzkumu (viz Graf 3.5) se potvrdil předpoklad, že skutečně nejčastěji se vyskytující vadou řeči u dětí v předškolním věku je dyslálie – 16 dětí ze 17 dětí s vadou řeči. V jednom případě se jedná o opožděný vývoj řeči.

2. Lze předpokládat, že rodiče vývoj řeči i stav řeči svého dítěte sledují a uvědomují si případné odchýlení od normy.

Průzkum potvrdil, že si rodiče převážně stav vývoje řeči svého dítěte uvědomují a sledují případné odchýlení od normy, ale není tomu tak vždy (viz Graf 3.6) – u 3 ze 17 dětí s vadou řeči rodiče stav podcenili. Naopak v případě opožděného vývoje řeči byl výsledek průzkumu shodný se závěrem posouzení stavu řeči rodiči.

4 ZÁVĚR

Z analýzy výsledků průzkumu lze usuzovat, že frekvence výskytu poruch řeči u dětí předškolního věku je poměrně častá. Pokud se zaměříme na to, jak se která vývojová vada vyskytuje u dětí v předškolním věku, výsledkem je nejčastěji se vyskytující dyslálie. Opožděný vývoj řeči byl zaznamenán jen v jednom případě. Neurotická porucha v podobě koktavosti a další vady řeči jako afázie, rinolálie, palatolálie, dysartrie, anartrie, symptomatické poruchy řeči postihující řeč dětí tohoto vývojového období se u zkoumané skupiny dětí neobjevily. Základní informace o zmíněných vadách řeči jsou zařazeny do teoretické části práce. Větší pozornost je však věnována opožděnému vývoji řeči a dyslálii.

Předpoklad, že nejčastěji se vyskytující vadou řeči u dětí v předškolním věku je dyslálie, se tedy tímto průzkumem potvrdil. Dále byl stanoven předpoklad, že rodiče vývoj řeči i stav řeči svého dítěte sledují a uvědomují si případné odchýlení od normy, který se ve většině případů rovněž potvrdil. Ve srovnání výsledků dotazníků pro rodiče a orientačního logopedického vyšetření je patrné drobné odchýlení v poměru 13:16, což je velmi dobré, pokud chceme vady řeči u dětí tohoto vývojového období pozitivně ovlivnit. Pokud bereme v úvahu skutečnost, že rodiče, kteří si jsou schopni připustit případné odchýlení vývoje řeči svého dítěte, budou lépe spolupracovat než ti, kteří si tento fakt nechtějí připustit, pak průzkum dopadl pozitivně. Rodiče vývoj řeči i stav řeči svého dítěte sledují a uvědomují si případné odchýlení od normy.

K výsledkům průzkumu výskytu vad řeči u dětí předškolního věku se zaměřením na vývojové vady přispěla metoda studia odborné literatury, analýza a syntéza sekundárních zdrojů, orientační logopedické vyšetření u dětí předškolního věku, dotazníky a interpretace výsledků.

Zkoumaný vzorek byl tvořen dětmi ze dvou tříd heterogenní skupiny. Vybrány byly děti s pravidelnou docházkou do mateřské školy ve věku 3 – 7 let. V tomto vzorku byly stejným počtem zastoupeny dívky i chlapci, aby byl předpoklad, že výsledek bude co nejpřesnější. V celkových výsledcích však byla skupina chlapců dětí s vadou řeči početnější v porovnání se skupinou dívek.

Vzhledem k tomu, že odborná literatura uvádí, že nejčastěji se vyskytující vadou řeči předškolního věku je dyslálie, měl tento průzkum pouze potvrdit, co už je na základě jiných výzkumů zjištěno. Cílem mé práce byly vady řeči, které se vyskytují u dětí předškolního věku a propojení toho, co lze nastudovat z odborné literatury spolu s praktickým užitím. Stručná

charakteristika vad řeči dětí předškolního věku by měla pomoci v orientaci mezi poruchami řeči, které postihují tento věk a pomoci tak orientačně diagnostikovat případnou vadu.

Věřím, že nejen rodiče dětí, kteří jsou schopni a ochotni si připustit případné odchylky v řeči svého dítěte, ale i pedagogičtí pracovníci pomohou dětem s jejich problémem a eliminují tak případné sekundární problémy v mladším školním věku. Následující návrh opatření by měl být malou ukázkou, jak na to. V návrhu vycházím z nastudované odborné i praktické literatury (např. Klenková, Kolbábková, 2002) a v neposlední řadě i ze svých dosavadních praktických zkušeností.

5 NÁVRH OPATŘENÍ

Návrh opatření je členěn na diagnostická, terapeutická a preventivní opatření, z nichž terapeutická opatření se pak dále dělí na výchovně vzdělávací a speciálně vzdělávací opatření a preventivní opatření mohou být primárními, sekundárními nebo terciárními.

Diagnostická opatření spočívají ve včasné a co nejpřesnější diagnóze, kdy je často zapotřebí spolupráce více odborníků, kterou nazýváme multifaktoriálním přístupem. Mezi prvními je vyšetření percepčního vnímání, kdy je třeba vyloučit především sluchovou vadu, jež podstatně ovlivňuje vývoj řeči.

Při stanovení správné diagnózy tedy hraje významnou roli diferenciální diagnostika. U dyslalie je nutné vědět, zda je tato porucha primární či symptomatickou. Zda dyslalie u dítěte vzniká nebo je důsledkem jiného postižení (senzorického, tělesného nebo mentálního).

Terapeutická opatření mají pomoci v nápravě poruch řeči a to i v celkové výchově osobnosti dítěte s vadou či jeho sociálního začlenění. Důležitost je kladena na správnou stimulaci vývoje, korekci vadné řečové funkce a reedukaci zdánlivě ztracené funkce. Ve zdravotnictví zajišťuje logopedickou péči klinický logoped. Ve školství zajišťují péči buď speciální pedagogové – logopedi nebo logopedičtí asistenti, kteří poskytují výchovně vzdělávací péči dětem.

Výchovně vzdělávací opatření – Výchovně vzdělávací proces probíhá již v rodině a jejím širším okolí, které představují příbuzní, kamarádi či sousedé a rodinní přátelé, ale i pedagogičtí pracovníci nebo spolužáci dětí. Výuková opatření v rámci celkového rozvoje osobnosti spočívají dále k rozvoji sluchové oblasti, ale i zrakové percepce, oblasti hrubé motoriky, oblasti jemné motoriky, v oblasti grafomotoriky a oblasti socializace dítěte:

- **Obecná informovanost** – Pro rozvoj porozumění řeči lze využít manipulaci s předměty, výběr obrázků podle pokynů, vyčlenění ze skupiny, slova opačného významu (protiklady) a chápání citově zabarvené věty. Dále lze využívat četbu na dobrou noc či k jiné příležitosti a následně rozhovor nad obrázky – opakování o čem se četlo, převyprávění vlastními slovy s obrázky i bez nich nebo společné sledování pohádky, večerníčku a povídání o ději, apod.

- Obsahová stránka řeči – Některé děti mají snížené vyjadřovací schopnosti neodpovídající jejich vývojovému stadiu. Z tohoto důvodu je důležité dávat dětem dostatek vhodných příležitostí k mluvení a citlivě podněcovat dětskou představivost, tvořivost a fantazii. Děti se pak budou umět mnohem lépe orientovat ve složitějších problémech, které jim přinese školní docházka a později i život. Na druhé straně je přemíra podnětů a přetěžování dítěte, které může mít naopak negativní vliv. Dítě je unavené, stresované a hůře prospívá. Rytmizaci procvičujeme pomocí, rozpočítadel a básniček říkanek (viz Příloha č. 4 až Příloha č. 11). Rytmická cvičení můžeme spojit s chůzí v rytmu, což zároveň zlepšuje i koordinaci. Pro obsahovou stránku řeči je důležité kladení otázek typu: Kdo to je? Co to je? Jakou má barvu ...? Kde je ...? apod., na které vyžadujeme správné odpovědi. V podstatě se jedná o dostatečnou slovní zásobu, která bude obsahovat všechny slovní druhy.
- Formální stránka řeči – Procvičujeme a rozvíjíme formální oblast pomocí cvičení sluchového vnímání, rytmického cítění, analýzy slov, jazykového citu. Při rozvoji sluchového vnímání a fonemického sluchu postupujeme vždy od nejjednoduššího ke složitějšímu (zpočátku pouze okolní zvuky, zvuky zvířat, podobně znějící slova, později i slabiky). Při hrách a vycházkách se zaposloucháme do zvuků, které nás obklopují a snažíme se je rozlišit (jede auto, šumí stromy, štěká pes...). Zkusíme si sami vymýšlet podobně znějící slova, která se liší jednou hláskou (lípa - Líba, sije - šije, mete - mate, straka - strava, zed' - sed'), délkou hlásky (dal - dál, pás - pas, cenná - cena, váhá - váha, drahá - dráha...). Budeme-li u dítěte rozvíjet tuto schopnost, bude mnohem lépe umět analyzovat jednotlivá slova.
- Vnímání – Zapojíme dítě do drobných prací doma i ve škole, kdy bude mít za úkol něco přinést, uklidit nebo vyřídit. Vhodná jsou společná cvičení rodičů s dětmi pořádaných v místě bydliště ve sportovních halách. Dále to může být např. prohlížení rodinného alba společně s rodiči, povídání si o rodinných příslušnících na fotografiích a kdy nebo kde to bylo foceno.
- Znalost základních barev – Na počátku je to seznamování s barvami pomocí přirovnání např. zelený jako tráva, červený jako jablko, žlutý jako slunce (viz Příloha č. 9) apod. nebo upevňovat např. pomocí her – Čáp ztratil čepičku (hledání barev v prostoru kolem sebe), „Je pravda, že ...“ (rozhovor nad obrázkem – viz Příloha č. 12, Příloha č. 13). Na barevná auta (reakce na zrakový podnět – barevný kruh = domeček příslušné barvy) apod.

- Prostorové vztahy – Plnění úkolů v rámci vnímání prostoru (viz výše) a zjišťování úrovně rozumových schopností – prostorové představy a pravo-levé orientace (viz níže). Hry na procvičování orientace v prostoru – např. na pikolu, cukr – káva – limonáda, na sochy apod. nebo povídání nad obrázky popř. hra na pravdu – „Je pravda, že ...?“
- Časové vztahy – Pomocí obrázku určit, co během dne děláme, kdy tyto činnosti provádíme, co všechno můžeme dělat ráno, v poledne, večer. Zamyšlení se nad tím, co nejraději dělá během dne dítě samo a určení dnů v týdnu (vyjmenování). Rozhovor může být rozdělen na dvě části. V první části si budeme povídat nad obrázkem a v druhé části určovat čas například v rámci počítačového programu Sluníčko, kde je část věnována určování hodin. Každodenní rozhovor v rámci běžných činností – vstávání = např. „Máš vyčištěné zuby? Co půjdeš dělat nyní?“; oběd = „Pomůžeš mi umýt nádobí?“ nebo povídání nad obrázky v časopisech (Pastelka, Sluníčko, Měďa Pusík aj.), knížkách apod.
- Myšlení – Řešení úkolů k rozvoji myšlení, které jsou v časopisech (viz výše) – různé labyrinty, rozdíly mezi obrázky, nepravdy apod. Skládání rozstříhaných obrázků, půlené kostky „Házej a povídej“, kde tvoříme obrázek ze dvou polovin. Zároveň procvičujeme i jemnou motoriku. Dále to může být manipulace s předměty podle pokynů, výběr obrázků podle pokynů, slova opačného významu – protikladu a procvičování chápání citově zabarvené věty (rovněž pomocí různých dětských časopisů – viz výše). Myšlení se od určitého věku bude rozvíjet o chápání souvislostí, vyvozování důsledků a rozvoje logického myšlení.
- Sluchová paměť – Pokud má dítě problémy se sluchovou pamětí, můžeme ji rozvíjet zpočátku velmi jednoduchými říkadly, rozpočítadly ale i jednoduchými básničkami (viz Příloha č. 4 až Příloha č. 9). Nezahlcujeme množstvím, ale snažíme se, aby se dítě správně a přesně naučilo jednu říkanku, pak teprve učíme další. Není důležitá kvantita, ale kvalita. Řídky můžeme také spojit s pleskáním nebo i s pohybovým vyjádřením, které dítěti usnadní zapamatování. Je vhodné číst dětem pohádky a příběhy, nebo s nimi sledovat televizní program určený dětem. Důležité je, aby následoval rozhovor s dítětem o tom, co jsme četli, nebo viděli. Mnohdy děti sledují televizi a vůbec nechápu obsah příběhu.
- Zraková paměť – Dítě může hledat v celkovém obrázku daný pojem, hledá rozdíly mezi dvěma obrázky, napodobuje předkreslené obrázky nebo tvary (viz Příloha č. 5 až Příloha č. 8) apod. Pomocí obrázků a dále i písmen je rozvíjena schopnost zrakové

analýzy a syntézy, rozlišování figury-pozadí se zaměřením na vyhledávání obrázků a písmen na pozadí, cvičení na rozlišování reverzních figur (pracovní listy s úkoly typu: podtrhni, označ, vybarvi stejné tvary, písmena... s prvním tvarem na řádku apod.).

- Pozornost – Činnosti nebo hry, při nichž je aktivně zapojeno více smyslů – procvičování kognitivních schopností např. zrak a fonemický sluch při společenské hře pexeso, kdy rozpleskáváme názvy obrázků (nebo jen název obrázku) a hrajeme jej se sníženým počtem dvojic.
- Motorika hrubá – Zde pomohou nejrůznější cvičení - např. chůze v nerovném terénu, překonávání překážek v chůzi, běhu, poskoky, přeskakování, házení a chytání míče, cvičení na udržení rovnováhy těla (stoje na jedné noze, váha). Velmi dobré je i skákání panáka, spontánní pohyb dítěte, jízda na kole.
- Motorika jemná – Cvičení jemné motoriky ruky a prstů je stejně důležité jako rozvíjení celkové motoriky. Vyplývá to z potřeby připravit dítě na psaní, ale i ze vzájemného propojení funkce ruky a řeči. Pokud má dítě obratnou ruku a prsty, mívá i obratná mluvidla. Je-li problém v jemné motorice, mohou se projevit potíže ve vývoji řeči. U dětí je také velmi důležité ovlivňovat obratnost mluvních orgánů. Procvičujeme pohyblivost rtů, jazyka, čelisti. Náš mluvní projev doplňuje mimika (pohyby obličejových svalů umožňujících pohyby víček, úst, tváří, čela). Všímáme si výrazu tváře při řeči - umí-li se dítě smát, zamračit se. Jemnou motoriku procvičujeme hrou s kostkami, stavebnicemi, skládáním puzzle, půlené obrázky, mozaiky. Navlékáme korálky, kreslíme s dětmi zprvu na větší, posléze na menší formát papíru měkkým materiálem. Dále lze rozvoj podpořit hrou s plastelínou – jejím mačkáním, hnětením, vytvářením předmětů, čímž zároveň rozvíjíme dětskou tvořivost a fantazii. Důležité jsou také sebeobslužné činnosti (zapínání knoflíků, oblékání, zavazování tkaniček. Vhodné je procvičování jemné motoriky pomocí půlených kostek Házej, skládej, povídej, které vyrábí firma Nestronic Brno (dostupné z <http://www.nestronic.cz>). Procvičíme nejen motoriku, ale i zrakové vnímání a slovní zásobu. Pokud dítě neumí vyslovovat některé hlásky, tak můžeme tyto kostky využít i k procvičování správné výslovnosti.
- Grafomotorika – Jedná se například o uvolnění ruky v ramenním a loketním kloubu a v zápěstí: kruhy, mávání, smyčky (motivace - let včely, vrtulník atd.) - cvičíme ve stoje, vsedě, vkleče; manipulační hry: stavebnice, hlavolamy, klíče a zámky, mozaiky, knoflíky, korálky, tkaničky, drobný přírodní materiál, stínové hry s prsty, modelování nebo o práci s papírem: manipulace s papírem různé kvality a velikostí, vytrhávání, mačkání, vystřihování, skládání, překládání, lepení, obracení listů v časopise a knize,

dokreslování vytrhaných tvarů. Dále to mohou být omalovánky, různé pracovní listy na procvičení grafomotoriky (viz Příloha č. 4 až Příloha č. 9) apod.

- Sociální projevy, sebeobsluha a samostatnost – Dítě by mělo být pověřováno vyřizováním krátkých vzkazů, u dětí ve věku 6-7 let to může být vyřizování malého nákupu (2-3 věci, popř. lístek se seznamem věcí a malý finanční obnos, tzn. nakupování drobných produktů finančně i svou hmotností nenáročných – čaj, rohlíky, jedno mléko, apod.) – vhodné jsou obchody typu „Večerek“, tzn. malé obchody. Při činnostech tohoto druhu je důležitá samostatnost, sebedůvěra, rozhodnost, myšlení a další psychologické procesy potřebné pro úspěšné vykonávání školních povinností. Procvičujeme tímto způsobem i psychologické stavy, ale tam je třeba zpětné vazby, neboť je třeba dítěti vysvětlit, co je správné a proč nebo naopak nesprávné a opět proč. Zde je kladen důraz na správnou výchovu. V tomto má velký vliv rodina a její širší okolí (přátelé, sousedé atd.).
- Emoční a motivační vývoj – Důležitá je pro dítě zpětná vazba, při níž má dítě možnost konfrontovat své chování a prožívání s jiným – konfrontace správného a nesprávného dle obecně uznávaných společenských norem. Důležitost je kladena i na spolupráci rodiny a školy, aby se jejich výchovně vzdělávací působení ve své podstatě nerozcházel, nýbrž doplňovalo. Dítě potřebuje mít ve svých rodičích oporu a najít u nich vysvětlení na své „otazníky v hlavě“ popřípadě v nich může mít i svůj vzor, který chce napodobovat.

Speciálně pedagogický přístup pak zajišťuje především speciální pedagog – logoped a logopedičtí asistenti na školách. Taková péče se orientuje specificky na oblast, kterou je třeba rozvíjet více.

V případě opožděného vývoje řeči to je především rozvoj obsahové stránky řeči, jež spočívá v rozšiřování pasivní a aktivní slovní zásoby ve všech jazykových rovinách. V rozšiřování obsahové stránky řeči jde o pojmenování předmětů (viz Příloha č. 14) a obrázků (viz Příloha č. 15 a Příloha č. 16), popis jejich vlastností, postihování vztahu mezi nimi a vyprávění o obrázcích, které se realizuje pomocí tématických celků (například zvířata, oblečení, roční doby apod.).

Pokud dítě trpí dyslálií, musíme mimo jiné přihlížet k závažnosti vady, proto i zde je nutné nezanedbávat obsahovou stránku řeči při terapii, než se dostaneme k samotné nápravě výslovnosti (viz Příloha č. 11 – tuto přílohu jsem vypracovala v rámci účasti na logopedickém semináři Rozšiřujícího studia speciální pedagogiky pro učitelky MŠ a vychovatelů).

Preventivní opatření rozlišujeme primárním, sekundárním nebo terciárním.

Primární opatření jsou důležitá v širším slova smyslu svou podporou správné péče o řeč, kdy je třeba na dítě mluvit ve všech ohledech správně, tzn. podnětné prostředí, spisovnou češtinou, intonačně barevným projevem, ale ne příliš hlasitou nebo naopak tichou řečí. Primární prevence v užším slova smyslu je zaměřená proti konkrétnímu problému jako je například koktavost (balbuties) nebo dysfonie.

Sekundární prevence je třeba využít tam, kde je nebezpečí ohrožení negativním jevem jako například riziko zhoršení u dítěte s nepllynulým řečovým projevem, kdy může jít o počínající koktavost (balbuties).

Terciální prevence zahrnuje působení na děti, u nichž se vada již projevila a předcházíme tak dalším možným negativním důsledkům vyplývajícím z prognózy vývoje.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) *Asociace klinických logopedů* [on line]. Datum poslední úpravy: 19.05.2005 [cit. 2008-02-11] <<http://www.klinickalogopedie.cz/index.php?pg=32>>
- 2) DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník – Terminologický a výkladový*. 2. upravené a rozšířené vydání, Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2001. 223 s. ISBN 80-902536-2-8
- 3) KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie I*. 2. vydání, Brno: Paido, 2000. 94 s. ISBN 80-85931-88-5
- 4) KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 224 s. ISBN 80-247-1110-9
- 5) KLENKOVÁ, Jiřina, KOLBÁBKOVÁ, Helena. *Diagnostika předškoláka*. Brno: MC nakladatelství, 2002. 125 s.
- 6) KLINDOVÁ, Ľuboslava, RYBÁROVÁ, Eva. *Vývojová psychologie*. 3. přepracované vydání, Praha: státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1981. 157 s.
- 7) KRAHULCOVÁ, Beáta. *Dyslalie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2002. 69 s.
- 8) KRAHULCOVÁ, Beáta. *Narušený vývoj řeči*. 1. vydání, Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2003. 53 s.
- 9) *Logopedie u nás* [on line]. Datum publikování: 6.12.2005 [cit. 2008-02-11] <<http://logopedie.unas.cz/index.php?text=7-vyvoj-rci>>
- 10) *Nestronic Brno* [on line]. <www.nestronic.cz> *Psychologie* [on line], [cit. 2008-02-11]. <<http://www.psychoterapie.estranky.cz/stranka/predskolni-vek>>
- 11) *Psychologie* [on line], [cit. 2008-02-11]. <<http://www.psychoterapie.estranky.cz/stranka/rec>>
- 12) SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1984. 223 s.
- 13) ŠKODOVÁ Eva, JEDLIČKA Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2003. 612 s. ISBN 80-7178-546-6
- 14) ŠVINGALOVÁ, Dana. *Kapitoly z vývojové psychologie pro učitelství MŠ*. 1. vydání, Liberec: Technická univerzita, 2003. 84 s. ISBN 80-7083-697-0
- 15) TOMICKÁ, Václava. *Orientační logopedické vyšetření*. 1. vydání, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 37 s.
- 16) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vydání, Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0

7 SEZNAM PŘÍLOH

- 1) **Příloha č. 1** *Formulář o souhlasu klienta se zpracováním citlivých údajů dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a dodatek (viz text – s. 32)*
- 2) **Příloha č. 2** *Dotazník pro rodiče dětí (viz text – s. 32)*
- 3) **Příloha č. 3** *Anamnestický dotazník (viz text – s. 32 a s. 33)*
- 4) **Příloha č. 4** *Uvolňovací cvik (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 5) **Příloha č. 5** *Uvolňovací cvik s říkadlem (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 6) **Příloha č. 6** *Uvolňovací cvik s říkadlem (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 7) **Příloha č. 7** *Uvolňovací cvik s říkadlem (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 8) **Příloha č. 8** *Uvolňovací cvik s básničkou (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 9) **Příloha č. 9** *Duhový most (viz text – s. 54, s. 55, s. 57)*
- 10) **Příloha č. 10** *Tři pomocníci (viz text – s. 54)*
- 11) **Příloha č. 11** *Hláška „l“ (viz text – s. 54, s. 58)*
- 12) **Příloha č. 12** *Ve školce (viz text – s. 54)*
- 13) **Příloha č. 13** *U lékaře (viz text – s. 54)*
- 14) **Příloha č. 14** *Geometrické tvary (viz text – s. 57)*
- 15) **Příloha č. 15** *Vzájemná poloha objektů (viz text – s. 57)*
- 16) **Příloha č. 16** *Jaro, léto, podzim, zima (viz text – s. 57)*

Příloha č. 1 Formulář o souhlasu klienta se zpracováním citlivých údajů

dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a dodatek

SOUHLAS KLIENTA (ZÁKONNÉHO ZÁSTUPCE) SE ZPRACOVÁNÍM OSOBNÍCH A CITLIVÝCH ÚDAJŮ DLE ZÁKONA Č. 101/2000 Sb., O OCHRANĚ OSOBNÍCH ÚDAJŮ

Níže podepsaný klient – zákonný zástupce klienta⁸³ souhlasí, aby byly zpracovány následující osobní údaje⁸⁴ a citlivé údaje⁸⁵, nezbytné pro vedení dokumentace o klientovi. Případně nesouhlasí se založením složky s výše uvedeným obsahem.

Tento souhlas je dán na dobu od⁸⁶ _____ do _____

Tento souhlas je dán na dobu neomezenou⁸⁷

Poučení: výše uvedená data jsou nezbytná k vedení dokumentace v rámci provedeného průzkumu, tj. při stanovení diagnózy, k uchování údajů pro eventuální další šetření, nebo pro dlouhodobé výchovné či terapeutické vedení klienta. Po celou dobu má klient, nebo zákonný zástupce právo přístupu ke svým zpracovávaným osobním a citlivým údajům. V případě, že klient nebo jeho zákonný zástupce nabude přesvědčení, že pedagogická pracovnice – studentka speciální pedagogiky předškolního věku, TU Liberec porušuje povinnosti správce a zpracovatele osobních a citlivých údajů, může se obrátit na úřad pro ochranu osobních údajů v Praze.

V případě, že se dohodne klient (zákonný zástupce) s pedagogickou pracovnící – studentkou Speciální pedagogiky předškolního věku TU Liberec na nutnosti uložení osobní složky klienta, bude tato složka uložena tak, aby byla chráněna proti zneužití či aby nebyla přístupná jiným než oprávněným osobám⁸⁸.

Bude-li klientem (zákonným zástupcem) určena doba, do které je možno zpracovávat osobní a citlivé údaje, bude po uplynutí této doby složka s osobními údaji uložena tak, aby byly splněny příslušné předpisy⁸⁹.

Nesouhlasí-li klient (zákonným zástupcem) se založením složky, budou materiály s osobními daty klienta okamžitě po provedeném průzkumu s výjimkou tohoto formuláře, na něž je pouze odkaz v průzkumu a seznamech klientů. Závěry ke stavu poruch řeči u daného klienta, případně další nutné informace vyplývající z vyšetření budou klientovi, respektive zákonnému zástupci, sděleny ústně.

V dne: _____

⁸³ nehodící se škrtněte

⁸⁴ pro potřeby vypracování průzkumu se osobními údaji rozumí jméno a příjmení, datum narození, bydliště (případně bydliště rodičů), věk, školní úspěšnost, zaměstnání

⁸⁵ pro potřeby vypracování průzkumu se citlivými údaji rozumí národnost a zdravotní stav

⁸⁶ nevyplňuje se v případě, že klient nesouhlasí se založením spisu

⁸⁷ nehodící se škrtněte

⁸⁸ tak tomu bude po celou dobu práce s osobními a citlivými daty

⁸⁹ Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a vnitřní předpis určující obsah složky

SOUHLASÍM se založením spisu _____

NESOUHLASÍM se založením spisu⁹⁰ _____

Jméno, příjmení, datum narození, bydliště a podpis klienta

Jméno, příjmení, datum narození, bydliště a podpis zákonného zástupce

Tento souhlas může klient (zákonný zástupce) kdykoliv odvolat. Odvolání souhlasu lze uskutečnit osobně a uvést přímo na stávajícím tiskopisu, nebo písemně (písemné odvolání bude přiloženo ke stávajícímu tiskopisu):

ODVOLÁVÁM výše uvedený souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů.

V dne _____

Jméno, příjmení a podpis _____

DODATEK

Souhlasím s tím, aby paní učitelka Blanka Tilcerová provedla s mým synem/dcerou orientační logopedické vyšetření v rámci průzkumu bakalářské práce na téma problematiky poruch řeči u dětí předškolního věku a výsledky zpracovala v souladu se zákonem č. 101/2000 sb., o ochraně osobních údajů.

V dne

.....

Podpis zákonného zástupce

⁹⁰ nehodící se škrtněte

DOTAZNÍK PRO RODIČE DĚTÍ

Moje dítě je (zakroužkujete): chlapec dívka

Narodilo se v měsíci (leden, únor atd.)v roce.....

1. Řeč mého dítěte:

- a) mluví dobře, vyslovuje vzhledem k věku všechny hlásky, mluví ve větách
- b) mluví dobře, ale některé hlásky nevyslovuje správně, okolí mu však rozumí, mluví ve větách
- c) mluví málo, vytváří si vlastní pojmy, špatně vyslovuje, okolí mu nerozumí
- d) nemluví vůbec, užívá pouze zvuky, rozumí, s okolím se nedomluví, má vlastní slovník
- e) nemluví vůbec, pokynům nerozumí, s okolím se nedomluví, nevytváří si ani vlastní slovník

2. Mé dítě vyslovuje špatně:

- a) 2-3 hlásky
- b) 3-5 hlásek
- c) více jak 5 hlásek

3. Vady v řeči u mého dítěte si všiml:

- a) rodič (upřesněte - matka nebo otec, popř. oba)
- b) lékař
- c) učitelka v mateřské škole
- d) psycholog
- e) speciální pedagog
- f) jiný odborník (uveďte)

4. Mé dítě navštěvuje:

- a) klinického logopeda
- b) speciálního pedagoga - logopeda (v SPC, na ZŠ nebo v PPP - zakroužkujte)
- c) řečovou výchovu (logopedii) v mateřské škole
- d) zatím nikam s dítětem nechodím
- e) dle mého názoru není třeba nápravy

5. Pokud navštěvuji logopedii (klinický logoped, speciální pedagog-logoped, mateřská škola):

- a) dodržuji přesně pokyny
- b) držím se pokynů, ale vymýšlím si i svá cvičení (obměny)
- c) cvičím občas

6. Má vaše dítě jinou vadu než byla uvedena?

- a) nemluví plynule - koktá
- b) mluví příliš rychle
- c) nemluví v situacích (upřesněte)

Děkuji za spolupráci: Tilcerová Blanka

ANAMNESTICKÝ DOTAZNÍK

Věk dítěte (měsíc/ rok)

Porodní váha (v gramech)

Porodní míra (v centimetrech)

1. Pohlaví dítěte:

- a) chlapec
- b) dívka

2. Poruchy řeči v rodině (kdo a jaké):

- a) ano (např.: opožděný vývoj řeči, opožděný vývoj sluchu pro řeč, postižení centrálního nervového systému, smyslová postižení zejména sluchu a zraku, aj.) -
.....
.....
.....

- b) ne

3. Vada sluchu v rodině:

- a) ano (upřesněte - kdo a jakou)
- b) ne

4. Stav sluchu:

- a) v pořádku
- b) vada sluchu (lehká, středně těžká nebo těžká - upřesněte)

5. Těhotenství:

- a) chtěné
- b) nechtěné

6. Nemoci od narození:

- a) běžné (chřipka, angína, neštovice)
- b) i jiné (jaké - např. takové jejichž důsledkem byl dlouhodobý pobyt v nemocnici)
.....
.....

7. Průběh porodu:

- a) bez problémů
- b) protahovaný
- c) císařským řezem
- d) asfyxie (přidušení - pupeční šňůra kolem krku) - křížení

8. Období po porodu:

- a) bez problémů
- b) prodloužený pobyt v nemocnici (proč) -

9. Novorozenecká žloutenka:

- a) ano
- b) ne

10. Novorozenecká žloutenka trvala:

- a) pouze sledování hladiny bez fototerapie
- b) fototerapie

11. Fototerapie při novorozenecké žloutence trvala:

- c) 2 dny
- d) více jak 4 dny
- e) déle jak týden

12. Sedí od:

- a) dříve než 6 měsíců života dítěte (od kdy) -
- b) 6 měsíců života dítěte
- c) později než 6 měsíců života dítěte (od kdy) -

13. Běhá od:

- a) dříve než v 1. roce života dítěte (od kdy) -
- b) v 1. roce života dítěte
- c) později než v 1. roce života dítěte (od kdy) -

14. První slovo:

- a) dříve než v 1. roce života dítěte (od kdy) -
- b) v 1. roce života dítěte
- c) později než v 1. roce života dítěte (od kdy) -

15. První věta:

- a) dříve než mezi 2. - 3. rokem života dítěte (od kdy) -
- b) mezi 2. - 3. rokem života dítěte
- c) později než mezi 2. - 3. rokem života dítěte (od kdy) -

16. Zdál se rodičům vývoj řeči opožděný, např. vzhledem k vývoji řeči sourozenců:

- a) ano
- b) ne

17. Dítě je v evidenci nějakého odborného lékaře:

- a) ano (jakého) -
- b) ne

18. Mateřskou školu navštěvuje od:

- a) dříve než 3. rok života dítěte (od kdy) -
- b) 3. roka života dítěte
- c) později než 3. rok života dítěte (od kdy) -

19. V mateřské škole:

- a) komunikuje
- b) nekomunikuje

20. V kolektivu dětí je:

- a) oblíben
- b) neoblíben

21. Rodinné prostředí:

- a) klidné
- b) občas neshody
- c) časté neshody

22. Nesprávný mluvní vzor v rodině (matka, otec, sourozenci, popř. prarodiče):

- a) ano (kdo)
- b) ne

23. Patologie mluvních orgánů:

- a) ano (jaká - např. rty, zuby - řady a skus, podjazyková uzdička aj.) -
- b) ne

24. Mluví srozumitelně:

- a) ano
- b) ne

25. Pomáhá si dítě při mluvení mimikou a gesty:

- a) ano
- b) ne

26. Dítě se vyjadřuje:

- a) jednoslovně
- b) ve větách

27. Vyslovuje dítě nějaké hlásky špatně:

- a) ano (jaké) -
- b) ne

28. Zachovává při opakování slovosled:

- a) ano
- b) ne

29. Zájem o básničky, říkanky a písničky:

- a) ano (které konkrétně zná) -
.....
.....
- b) ne

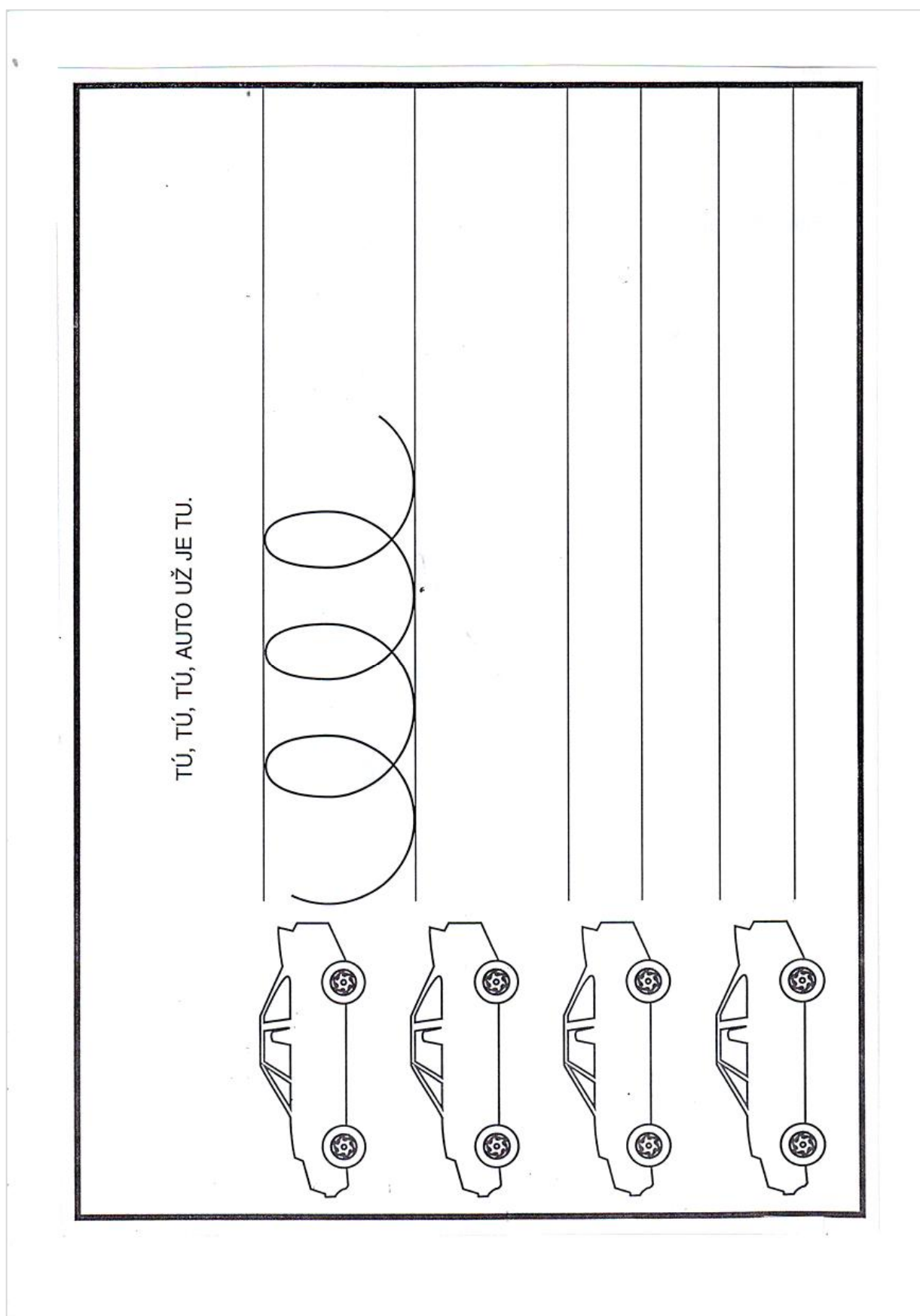
Děkuji za spolupráci: Tilcerová Blanka

Příloha č. 4 Uvolňovací cvik

Dokresli mamince klubka vlny! Používej různé barvy. Vybarvi obrázek!

Příloha č. 5 Uvolňovací cvik s říkadlem

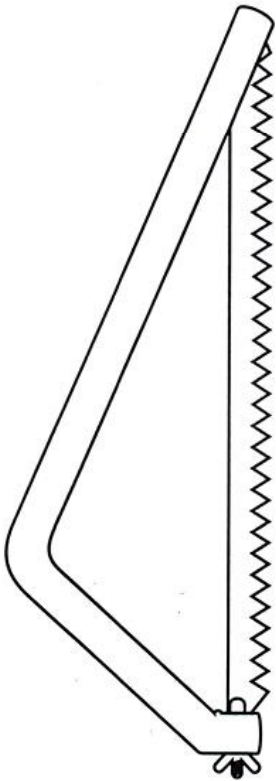
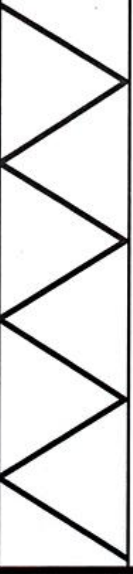

Příloha č. 6 Uvolňovací cvik s říkadlem

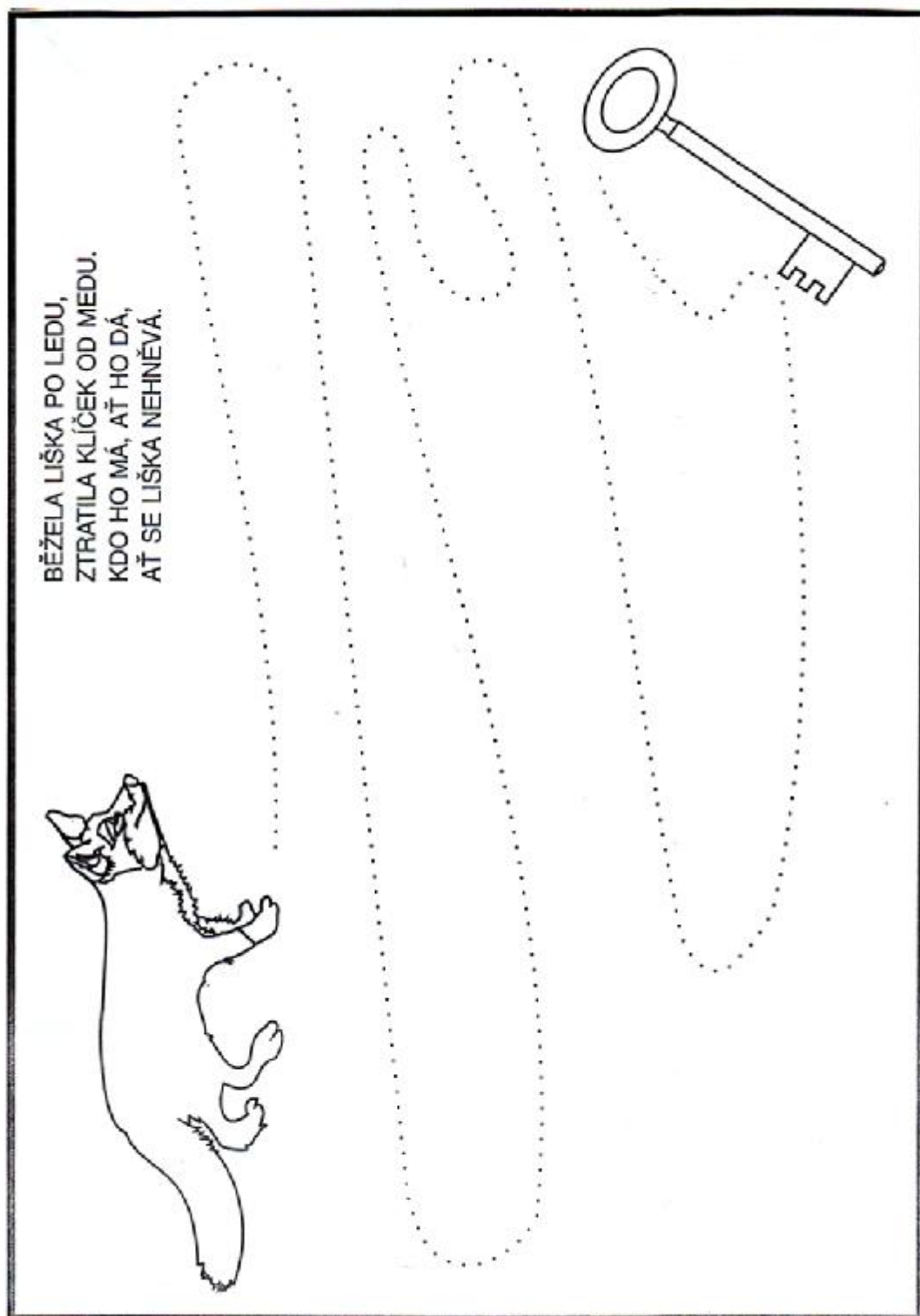
ZAZPÍVALA VLAŠTOVIČKA, ŽE JE KONEC LÉTA,
ODLETĚLA ZA SLUNÍČKEM DO ŠIRÉHO SVĚTA.

Příloha č. 7 Uvolňovací cvik s říkadlem

 <p>TO JE PILKA TATÍNKA, NAŘEŽU S NÍ POLÍNKU.</p>				
---	---	--	--	--

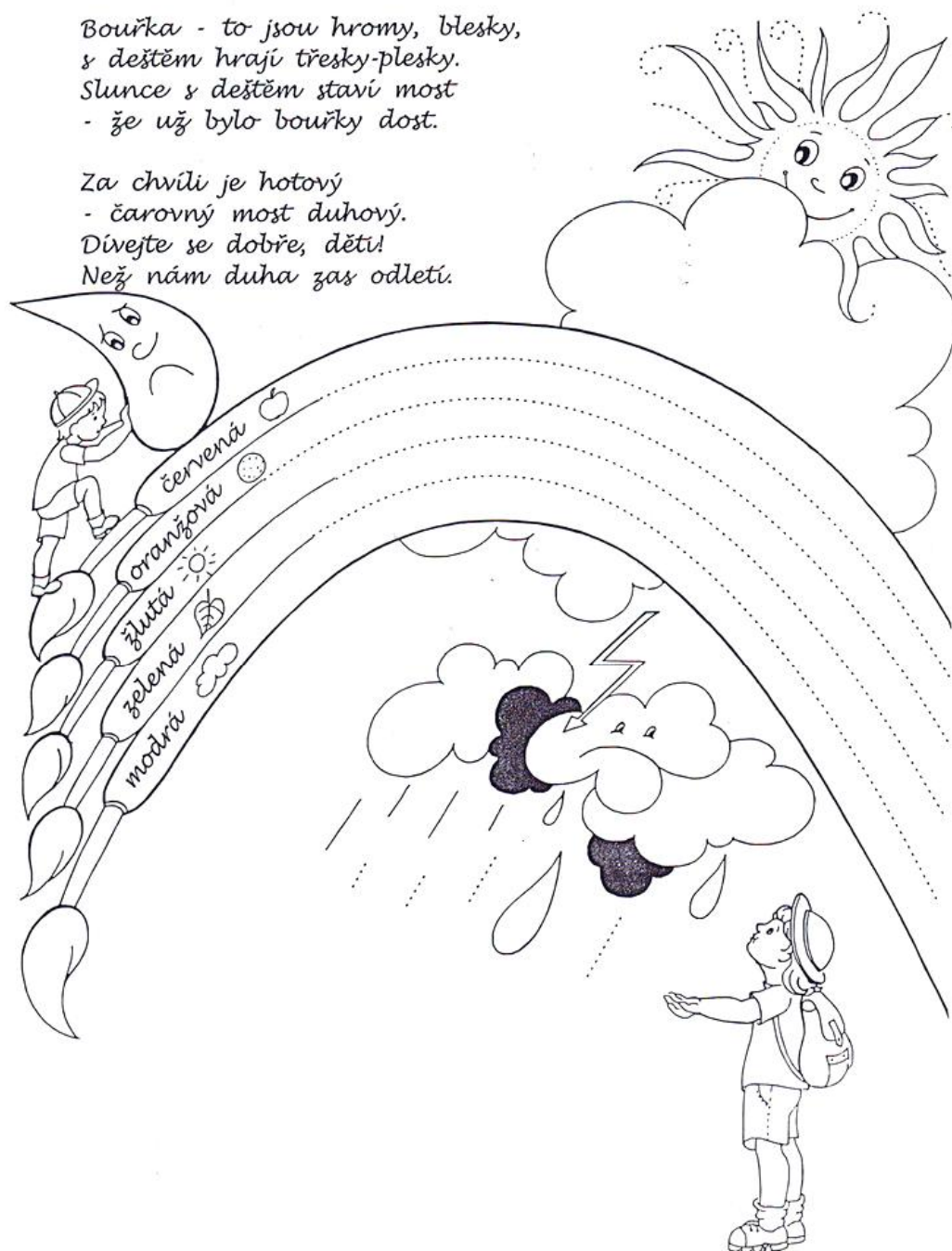
Příloha č. 8 Uvolňovací cvik s básničkou

DUHOVÝ MOST

Bouřka - to jsou hromy, blesky,
s deštěm hrají třesky-plesky.
Slunce s deštěm staví most
- že už bylo bouřky dost.

Za chvíli je hotový
- čarovný most duhový.
Dívejte se dobře, děti!
Než nám duha zas odletí.

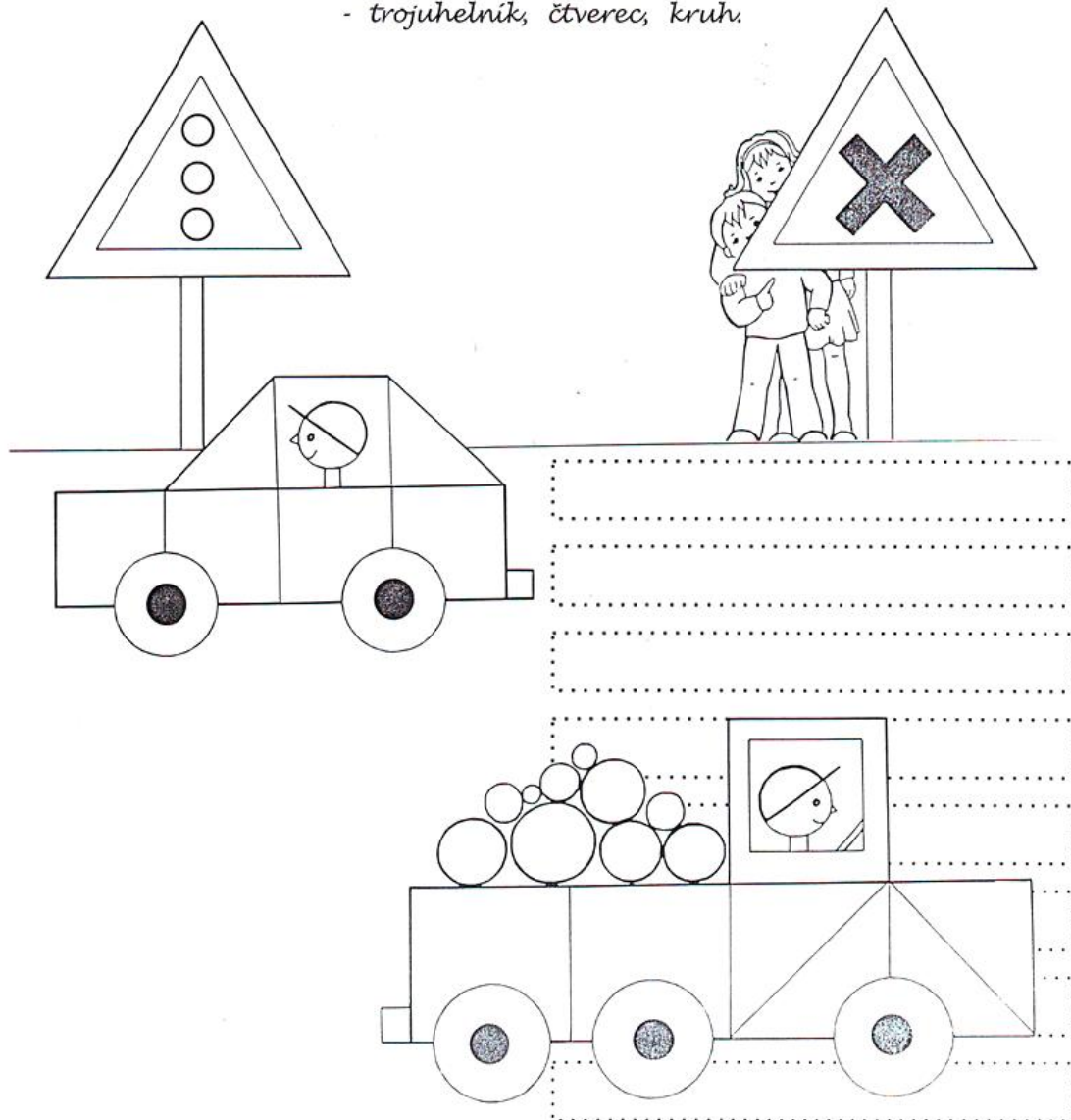
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA: Seznámit se s bezpečným chováním při bouři.

ROZUMOVÁ VÝCHOVA: Barvy.

V létě se často obloha zatáhne tmavými mraky, zahřmí a blýská se. Přichází bouřka. Anička s Honzíkem a rodiči ji zažili na jednom výletu v přírodě. Stejně rychle jak bouřka přišla, tak i odešla. Mezi kapkami deště znovu zasvítilo sluníčko. To je chvíle, kdy v přírodě začíná nejhezčí barevné divadlo. Po celé obloze se rozprostře duhový most. Víš, co máš dělat při bouři?

TŘI POMOCNÍCI

Ze značek nám mávají,
auta se z nich skládají.
Každý z nich náš dobrý druh
- trojúhelník, čtverec, kruh.

ROZUMOVÁ VÝCHOVA: Poznat základní geometrické tvary. Dopravní výchova.

Honzík i Anička už ze školky ví, že o prázdninách jezdí po silnicích mnoho aut a oni že mají na kolech jezdit jenom v parku nebo na hřišti. Honzíkovi se líbí auta i dopravní značky a když přišel, skládá si je doma z geometrických tvarů. Řekni, jakému tvaru jsou podobné dopravní značky, kola a okénka aut. Co znamenají dopravní značky?

HLÁSKA „L“

FONETICKÁ KLASIFIKACE

SOUHLÁSKA „L“ JE ÚŽINOVÁ – BOKOVÁ, ALVEOLÁRNÍ – STŘEDNÍ, ÚSTNÍ, ZNĚLÁ.

TVOŘENÍ HLÁSKY

PŘI VYVOZOVÁNÍ SOUHLÁSKY „L“ JE TŘEBA ZVLÁDNOUT TŘI JEJÍ SLOŽKY: SPRÁVNÉ POSTAVENÍ HROTU JAZYKA NA HORNÍM PATŘE, BOČNÍ VÝDECHOVÝ PROUD A DOSAŽENÍ ZNĚLOSTI. DÍTĚ SE PŘI VYVOZOVÁNÍ HLÁSKY BUDE OPÍRAT O ZRAKOVÉ NAPODOBOVÁNÍ A HMATOVÉ VNÍMÁNÍ NA HŘBETU RUKY A NA TVÁŘI.

VELKOU POZORNOST JE TŘEBA VĚNOVAT *ARTIKULAČNÍMU POHYBU JAZYKA*. ABY DOCHÁZELO K VYPLAZOVÁNÍ JAZYKA VEN Z ÚSTNÍ DUTINY, JE VHDNÉ DÍTĚTI LOGOPEDICKOU SONDOU (OHŘÁTOU NA TEPLITU TĚLA) NEBO ŠPÁTLÍ HROT JAZYKA PŘIDRŽET. NĚKDY JE POTŘEBA FIXOVAT POTŘEBNÝ ČELISTNÍ ÚHEL PŘIDRŽENÍM SPODNÍ ČELISTI. TENTO POSTUP SE DOPORUČUJE I V PŘÍPADECH, KDY POTŘEBUJEME ZKLIDNIT PŘÍLIŠ POHYBLIVOU DOLNÍ ČELIST.

DRUHOU SLOŽKOU ARTIKULACE SOUHLÁSKY „L“ JE *BOČNÍ DÝCHÁNÍ*. DÍTĚ POLOŽÍ PŘED SVOJE A LOGOPEDOVY ÚSTA DLAŇ, DO NÍŽ LOGOPED MÍRNĚ ZDŮRAZNĚNOU SILOU ARTIKULUJE. SPRÁVNHO BOČNÍHO VYDECHOVÁNÍ LZE DOSÁHNOUT POUZE TEHDY, JE-LI ÚŽINA DOSTATEČNĚ VELKÁ A ZÁVĚR VYTVOŘENÝ KONCEM JAZYKA JE PŘESNÝ.

TŘETÍ SLOŽKOU VYVOZOVÁNÍ SOUHLÁSKY „L“ JE JEJÍ *ZNĚLOST*. DÍTĚ POLOŽÍ NA SVÉ A POTÉ NA LOGOPEDOVY TVÁŘE DLAŇ, NA NÍŽ PŘI ARTIKULACI SOUHLÁSKY „L“ VNÍMÁ JEMNOU VIBRACI, CHVĚNÍ. DRUHOU DLAŇ MÁ DÍTĚ PŘED ÚSTY, ABY SI KONTROLOVALO SÍLU VÝDECHOVÉHO PROUDU.

Krahulcová, B.: Dyslalie. Institut pedagogicko – psychologického poradenství, Praha 2002.

Metody vyvození správné výslovnosti souhlásky L

1. Cvičíme před zrcadlem, dítě napodobí artikulaci L podle logopéda;

- a) dítěti nastavíme čelistní úhel jako na samohlásku A
- b) zafixujeme dolní čelist (prostředníkem a palcem, zároveň ukazováčkem nepatrně oddálíme od sebe rty,
- c) dítě přiloží hrot jazyka za horní řezáky, protaženě fonuje zvuk podobný L a rychle oddálí hrot jazyka od horních řezáků směrem za dolní řezáky (plácnutí),
- d) po zafixování pohybů aplikujeme artikulaci souhlásky L se samohláskami (-al . -el . -il . -ol . -ul . -oul – la- . -le- . -li- . -lo- . -lu- . -lou-)

2. Při artikulační neobratnosti pohybů jazykem lze využít pomůcek:

špátli, kterou přiložíme hrot jazyka za horní řezáky při fixování dolní čelisti a po fonaci zvuku podobnému L opět špátli jazyk stlačíme za dolní řezáky (pro polohovou orientaci jazyka můžeme potříst dítěti zadní plochu horních a dolních řezáků čokoládou nebo medem nebo přiložíme proužek papírového ubrousku na horní dásně a vyzve-me dítě, aby hrotem jazyka posunovalo papír přes zadní plochy řezáků dolů na spodinu ústní (postupně pohyby jazyka zrychlujeme) a postupně přidáme artikulaci souhlásky L .

3. Má-li dítě tendenci vysunovat jazyk z úst, zabráníme tomu vložением plochy jednoho konce špátle na vnitřní stranu horních řezáků a opřením druhého konce špátle o dolní řezáky, dítě olizuje špátli shora dolů.

Balášová, J.: Logopedie – cvičné texty - metody a techniky výuky správné výslovnosti souhlásek a didaktický materiál. Akademie J. A. Komenského, Praha 1995.

Didaktický materiál k procvičování souhlásky L

Zvuky pro nepřímou metodu:

Rau (1955) doporučuje vyvozovat souhlásku „l“ z „bllllll.....l“, přičemž se hrot jazyka dostává rychlým pohybem za alveolární výstupek. Doporučuje se nejdříve procvičovat slova, ve kterých se hláska vyskytuje na konci, kde ji poněkud oddělujeme: „bá-l“, „vá-l“.

Krahulcová, B.: Dyslalie. Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha 2002.

- la, le, li, lo, lu, lou, ál, él, íl, ól, oul (možné pomocí zpěvu – např. stupnice C-dur vzestupně i sestupně)

Slovíčka s hláskou na začátku, uprostřed, na konci slova:

la- : láme, láká, Láďa, lampa, lapá, Labe, lano

lí- : lípa, líbá, líná, líh, lítá, lín, líp

le- : léto, lépe, lehá, léčí, léky, levý, len, lékořice

lo- : lom, lomy, lomí, loví, lov, lopata, loká, lokálka

lou- : loupe, louka, loubí, louh, loučí, loudí

lu- : lupa, lupen, luhy, lupínek, lump

-la : volá, malá, pila, lila, víla, dala

-lí : balí, valí, volí, malý, moli, chtěli

-le : hele, tele, mele, pole, role

Svačina, S.: Patlavost „dyslalie“. Okresní pedagogické středisko, Chomutov 1978.

-al . . -el . . -il . . -ol . . -ul . . -oul . .

bál-dal-jal-kál-vál-obal-opál-ovál-mával-nával-nadál-koukal-padal-pedál-jel-kel-bel- ,ěl - pel-
datel-kotel-koudel-hotel-model-motel-popel-pytel-był-díl-hýl-jíl- myl- pil- vyl- motýl- Kamil-
topil- bol- kol- mol- Motol- būvol- chochol- koukol- důl- hůl- kůl- mul- vůl- stůl- kotoul.

-al . . -el . . -il . . -ol . . -ul . . -oul-

balvan-dálka-dálný-kalno-malba-malta-pálka-palma-válka-valník-bělmo-délka- dělba- helma-
melta-mělko-popelník-velmi-velký-dílko-dílna-mýlka-Emilka-pilka- pilno-pilník-tylní-Vilma-
vilka-bolno-dolní-holka-kolky-Olga-olše-Polka-polné-tolko-volno-volky-Volta- bulka- bulva-
důlní- důlky- hůlka- kůlka- kůlna- kulma- půlka- pułty- toulka.

la- . . le- . . lí- . . lo- . . lu- . . lou- . .

Labe-lada-laky-láká-láme-lány-lano-lata-lampa-lanko-laguna-lavina-ladem-lapák-látat-lávka-
lachten-láska-léčí- ledy-leda- léky- Lena- lepí- letí- levák- lepka- lehko- letoun- ledem- ledek-
ledový-Líba-libo-lidé-tichí-líko-loga-líní-lípa-lipo- limit- Linda- lituje- lok- lodě- lokaj- loket-
lomy-lomí-loni-loví-lopuch-Louny-loubí-louhy-louka-loudá- loupe- louže- luk- lůj- lup- lupa-
Luba- luna- laňák- Luděk- lupek- lupič- lupina.

-la . . -le . . -lí . . -lo . . -lu . . -lou . .

bula-Ela-hala-Hela-hola-kila-malá-mela-Míla-nula-pila- dokola- Kamila- kapela- bílé- bouře-
dále-déle-hele-hole-kule-koule-píle-pole-tele-vůle-tabule-balí-bolí-díly- halí- holí- hulí- koulí-
malý-milý-chýlí-jmelí-pálí-půlí-chumelí-okolí-údolí-motýli-penály-bylo-haló-kilo-kolo- dalo-
Elo-málo- molo- s Elou- s Mílou- s malou- půlou- bulu- dolů- Alu- Helu- Mílu- pilu- pomalu.

..-la- ..-le- ..-li- ..-lo- ..-lu- ..-lou- ..

balada-Helada-huláká- koláče- melasa- nálada- náledí- polapí- Polabí- poláme- vyladí- balení- daleko-Helena-holení-jedena-koleno-koleje-kolem-Milena-nalepi-oleje- tuleni- Vilém- vyleje- balík- dolík- dolina- holina- jelito- jelínek- kalina- kelímek- koliky- malíky- polichá- pelyněk- polyká- tulipán- běloba- balony- jalový- kolona- nalomí- pilot- poloha- polomy- uloví- ulomí- úlovek-výloha-doluje-holubi-chalupa-chluha-kalupy-maluje-piluje- valuty- výlupek- kalouny- melouny – neloupe – palouk – oloupe - uloupí.

bl-dl-kl-hl-chl-ml-pl-tl-vl-

bláto-oblaka-blaho-pablána- bledý- oblek- blecha- obleva- bliká- nebliká- blín -oblíba- bloky- obloha-blokáda-oblomí-bloudí-obloudí-blouzní-oblouk- bluma- obluda- bludy- obludí- dlahá- podlaha- dláto- vydlebe- dlení- vedle- dlíti- dudlík- dlí- mydliny- dloube - vydloube – dlouhý- podlouhý-dluhy-vydluží-dluží-kedluben-hlava-vahladí- hlávka- ohlávka- hledá- pohled- hledí- nehledí-hlídá- uhlídá- hlína- uhlíky -hlodá- ohlodá- hlohy- úhlový- hlouček- vyhloubí- hloubí- nehlobí- hlučí- nehluboký- hlubina- vyhlubuje- chládek- vychladí- chlapík- ochladí- chlěvy - pochlebuje-chléb-chlopeň-kachlový-chlumpy-pochlubí-chlupy-ochlupený-chlouba- vychloubá- kláda-neklame-kladivo-neklape-klenoty- vyklene- klení- nekleje- klika- oklika -klímá- úklidy- klokan-vyklopí- klopí- vykloní- kluk- vyklube- klouže- neklouže- klouzek- uklouzne- mladík- omladina-mlaty-vymlátí- mletý- umlet- mléko- nemletý- mlýn- umlít- mlok- mluva - úmluva - vymluví-plave-vyplave-platí-vyplatí-pleje-uplete-plena- vypleje- plyn- uplyne- plije- odplyne- ploty-oplotí-plocha- neplodí- ploché- výplody- pluje- nepluje- pluží- odpluje- ploutev- plouti- tlama-útlak-tlapa-pytlák-tlení-pentle-datle-tlíti-kotlina-tlupa-útlum-tluče-vytluče-tlouci-vláda- povlak-vlak-ovládá-vlevo-návlek-vléci-povléci-vlýdno-Pavlík-vlíti-nevlídno-vloni- povlovně- vlohy - vloupí

lbí-lhaní-lhátí-lhůta-lkát-lne-lpí-lvi-lvoun-hlt-mlha-mlčí -vlní- vlnka- Vltava- plži- bodl- metl- pekl-pakl-pukl-mátl-paď- pudl- vedl- vadl- lilek- lilie- liliputka- lila- lilipután- libela- lamela.

Balášová, J.: Logopedie – Cvičné texty – metody a techniky výuky správné výslovnosti souhlásek a didaktický materiál. Akademie J. A. Komenského, Praha 1995.

Dvouslovné věty:

Holub letí.
Kláda klouže.
Tluče kladivem.
Labuť plave.
Ladí loutnu.

Lád'a lyžuje.
Lenka leze.
Mlýn mele.
Plete pytel.
Povídali spolu.

Stavěli sněhuláky.
Škola volá.
Usušila plavky.
Vesele letí.
Žehlí límec.

Lada, J.: Dětem. Albatros, Praha 1979.

Tříslovné věty:

Ale to neklape.
Amálka jedla maliny.
Emil nebyl doma.

Koleje byly daleko.
Kolík bylo hodin?
Lenka pije limonádu.

Milenu bolí hlava.
Obloha byla bílá.
Olga má volno.

Helu bolí koleno.
Helena je popletla.
Jeleni se polekali.
Kalina je bílá.
Klokan je veliký.

Lilie je bílá.
Liliputky byly malé.
Luba toho lituje.
Má velký bol.
Míla koupila chalupu.

Pavlík dělá bubliny.
Pavlík uměl plavat.
Pepa jel autem.
Pole byla ladem.

Balášová, J.: Logopedie – Cvičné texty - metody a techniky výuky správné výslovnosti souhlásek a didaktický materiál. Akademie J. A. Komenského, Praha 1995.

Aleně je vesele.
Bolí ho hlava.
Dělám, dělám píšťalenu.
Holka se schovala.

Kapela plná houslí.
Kočce zbylo mlíčko.
Koledu mu snědli.
Leze po železe.

Na kolena klekla.
Ola letěla okolo.
Pavel ztratil lyže.
Stodolu plní slámou.

Lada, J.: Dětem. Albatros, Praha 1979.

Čtyřslovné věty:

Jede Ola na kole.
Karel do pekla zajel.
Na hladinu vody hledí.
Kluk leží vedle jedle.

Kulhavý valach líně běžel.
Láďa s Ludkem lyžují.
Leoš ladí Lídě loutnu.
Na hladinu vody hledí.

Nesl pytel plný žemliček.
Přišel jelen do lesíka.

Lada, J.: Dětem. Albatros, Praha 1979.

Byl to pěkný opál.
Emilka má nový model.
Emilkovi koupili nový oblek.
Je to ale mela.
Je to velká lavina.
Je tu chumel lidí.

Kniha má nový obal.
Luba má bílý balónek.
Lvi byli v kleci.
Měli dva pytle uhlí.
Pavel se toho ujal.
Po Vltavě plují labutě.

Ta holka byla malá.
V dolině byli jeleni.
V kelímku byla běloba.
Vilma je pilná holka.

Balášová, J.: Logopedie – Cvičné texty – metody a techniky výuky správné výslovnosti souhlásek a didaktický materiál. Akademie J. A. Komenského, Praha 1995.

Rýmováčky:

Běžel tudy zajíček,
nesl pytel žemliček.

Tluče bubeníček,
tluče na buben.

Byla jedna babka,
prodávala jabka.

Lída se lekla,
Na kolena klekla.

Běžela liška po ledu,
ztratila klíček od medu.

Kluk loupil obilí,
až ho jednou chytili.

Zima byla, bláto bylo,
Cikáně se narodilo.

Na želízkách, na dřevě
kloužeme se vesele.

Šel tudy,
měl dudy.

Lada, J.: Dětem. Albatros, Praha 1979.

Básničky:

Husička

Husička divoká
letěla z vysoka,
nemohla doletět,
spadla do potoka.

Sedlák

Sedlák je šelma velká,
zamazal chalupníka;
pak si zas pomyslíl,
Jak by ho očistil:
hodil ho do rybníka.

Kočka

Kočka byla na bále,
ztratila korále.
Pes je našel,
dostal kašel.

Louka

Louka, louka zelená,
pásla Alena
na ní jelena.

-----*Lada, J.: Dětem. Albatros, Praha 1979.*

Leze hlemýžď po poli,
leze do údolí,
leze, leze do zelí,
doleze tam v pondělí.

Pilná Emila
nádobí umyla.
Líný Emil
u toho nebyl.

Léto, léto přiletělo
na zelenou louku,
lištička se zatočila
v lese na palouku.

Velí, velí, velitel
velikému pluku,
je to velký velitel
několika kluků.

Polekali se jeleni,
polekali se laně,
jeleni skočili do lesa,
laně se schovaly za ně.

Klapoty, klapoty, klapoty,
půjdeme do bláta, do sloty.
Šlapeme do bláta do louže,
jen jestli chodniček neklouže.

Tady je laťka
dělal ji taťka,
chvilí ji piloval,
chvilí ji hobloval,
až laťka byla
hladká a bílá.

Tuli, tuli, tulipán,
za chalupou pole lán,
slunce, vláha, teplíčko,
líbá tebe na líčko.

-----*Štěpán, J.: Pomocný učební text. ÚÚVPP, Praha 1990.*

Letěl motýlek

Letěl bílý motýlek
kolem mlýnice,
viděla ho u mlýna
bílá slepice.

Slepice se divila,
Že je také bílý,
Hned se ptala motýla,
kde ho nabili.

Výlet

Děti šly na výlet.
Víte co dělaly?
Na louce u lesa
vesele zpívaly.

Po louce běžaly,
honily motýly,
velký jim uletěl,
malého chytily.

-----*Kábele, F.: Brousek pro tvůj jazýček. Albatros, Praha 1995.*

Kamila

Naše milá Kamila
Bavila se bavila.
Foukala mydlinky,
byly z nich bublinky.
(Jašková – Štulíková, M.)

Byla jedle vedle jedle,
byly jedle údolí,
bolívala kluka hlava,
ale teď ho nebolí.
(Jašková – Štulíková, M.)

Kadla, Kadla
z půdy spadla,
Natloukla si koleno
o dubové poleno.
(lidová)

(Sirůčková, M.)

Mýdlo dělá mydlinky,
malé, velké bublinky.
A bublinky chvíli letí,
milují je malé děti.

*Balášová, J.: Logopedie – Cvičné texty-metody a techniky výuky správné výslovnosti
soulásek a didaktický materiál. Akademie J. A. Komenského, Praha 1995.*

Haló, haló

Haló, haló, co se stalo?
Kolo se nám polámalo.
Dokola se zatočilo,
u stolu se zastavilo.
Ten kdo leží pod stolem,
ten musí jít z kola ven.

Kábele, F., Pávková, B.: Obrázková škola řeči. SPN, Praha 1998.

Víla

Byla víla
na palouku,
lila vodu
do klobouku.

Mahuleno

Milá Mahuleno
klekej na koleno,
klekej pomalinku
na tu jetelinku.

Bedly

Děti jedly houby bedly,
ale chleba nedojedly.
Bedly jedly - nedutaly
a velmi si pochutnaly.

Synek, F.: Říkáme si s dětmi. ArchArt, Praha 1998.

Lilie a kopretiny
léto kreslí na trávníčku.
Ludvík dostal, že byl líný,
lískovici na zadníčku.

Halas, M.: Abeceda. Libret, Ostrava 1999.

Lodička

Pluj, panáčku, na lodi,
autě vítr neshodí,
vidím jaký máte spěch,
foukám co mi stačí dech.

Hrubín, F.: Hrajeme si celý den. Albatros, Praha 1990.

Příběh:

Let na letiště (B. Sládková)

Letuška Líba velmi spěchala. Letadlo odlétá v půl páté. Letiště je daleko. Letuška Líba si půjčila kolo. Šlape, šlape, ulicemi uhání. Ládík ji viděl a volal, že ji půjčí koloběžku. Letuška Líba šlapala vesele dál. Ládíkovi se jen smála. Jak tak jela, potkala lokomotivu. Lokomotiva ji pozvala na svou palubu. Líba zahodila kolo a jela na lokomotivě. Dojely na letiště včas. Piloti sháněli letušku po celém letišti. Chválili lokomotivu, že letušce pomohla. Nastoupili do letadla a vzletli.

Dvě telata v jeteli. (M. Jašková-Štulíková)

V pátek bylo teplo. Takový teplý den. Potkalo tele tele. A telete se tele zeptalo: „Kam jdeš tele?“ Také do jetele? Tak šla do jetele dvě telata. V jeteli byl strašák. „Co je to?“ ptalo tele telete. „To je pantáta,“ řeklo tele teleti. „Ten by nám dal.“ A telata šla do jetele. Nad jetelem lítal motýl. Volal telata. „Telata to není pantáta, to je strašák.“ Ale telata motýla neslyšela.

Hra pro individuální práci:

.....**L.**

Motivace: *klapot kopyt koně.* – Při pootevřených ústech se zvedne hrot jazyka za horní řezáky. Výdechový proud uniká po obou stranách, který potom sklouzne dolů s mírným plesknutím. Vhodné provádět před zrcadlem, sledujeme pohyb jazyka.

Gymnastika mluvidel: olizujeme horní patro (možné natřít např. nutelou)

Artikulační cvičení: *čertík* – bl, bl – bla, bla.

Nejprve cvičit prodloužené, pak ve slabikách: - la – lo – lu – li – lou.

Cvičná slova: *ozvěna (opakujeme – první učitelka potom dítě)*

l - - : lampa, laso, lano, lavice, Láďa, lopata, lovec, loví, ložnice, lupen, lustr, liják, lid, líný, liška, léto, louže, louka, loutka, loudí

- l - : malá, víla, koleno, obálka, podlaha

- - l : pil, vál, bál, pudl, spadl, mohl, lehl, píchl

Láďa lepí lepidlem. Lída má listy. Na louce lítají motýli. Míla mele. U lavice je lopata. Alena mě volala. Kluci se váleli. Jablíčko se kutálelo. Sluníčko pálilo.

Cvičné básně:

Naše malá Kamila
bavila se, bavila.
Foukala mydlinky,
byly z nich bublinky.

Leze hlemýžď v poli,
leze do údolí,
leze, leze do zelí,
doleze tam v pondělí.

Příběh:

Letuška Lída velmi spěchala. Letadlo odlétá v půl páté. Letiště je daleko. Letuška Lída si půjčila kolo. Šlape, šlape, ulicemi uhání. Ládík ji viděl a volal, že jí půjčí koloběžku. Letuška Lída šlapala vesele dál a na letiště došla nakonec včas.

.....2.

Motivace: s obrázky – přiřazujeme obrázky dopravních prostředků k obrázkům míst, kde se pohybují (voda, vzduch, země – silnice, koleje)

Básnička: Luděk pluje po potoce,
za ním Láďa v druhé loďce.
Loďka jede za lodí,
obě spolu závodí.

Hra: *Na námořníky – plížení, rychlá reakce na povel, běh*

Děti – námořníci nastoupí na loď, švédskou lavici. Učitelka – kapitán stojí stranou na hrací plochy. Po oznámení kapitána „*Moře je klidné, můžete se koupat*“ se začnou námořníci plížit kolem žraloka. Na pokyn „*Pozor žralok*“ začne žralok děti honit. Ty se musí rychle vrátit na loď. Tam jsou v bezpečí.

Dechové cvičení: *startujeme motory* = nádech nosem, vypouštíme vzduch na slabiku *vůůů, vááá, věéé, vííí ...* nebo foukání do papírové loďky na hladině vody v umyvadle = *vítr na řece*

Sluchové cvičení = „*Hádej, jsou to stejná slova nebo jiná slova?*“ – lze použít obrázků: Láme – máme, lev – lev, lev – řev, pleje – přeje, valí – vaří, lov – kov, laňka – plaňka, dal – dar, branka – Blanka, Draha – dlaha, kanár – kanál, vrak – vlak, hoří – holí, řeč – leč, Líba – ryba, lupen – pupen.

Předartikulační cvičení (před zrcadlem): cvičení pro jazyk, postavení jazyk a horní řezáky, polohování jazyka za horní řezáky.

Hry se slabikami: la, le, li, lo, lu, lou, ál, él, ól, ůl (*možné pomoci zpěvu – např. stupnice C-dur vzestupně i sestupně*) = *schody do strojovny (podpalubí)*

Hry se slovy: viz obrázky hlásky ve všech pozičních variantách.

Tvoříme tvary slov v jednotném čísle, později počet dva, později počet hodně (např.: jedna loď, dvě lodi, hodně lodí).

Hádanka: *Co je to?*

Letí, letí – není pták,
letí, letí – není drak.
Nese lidi, psaní nese,
k letišti se s nimi snese.

(l _ t _ dl _)

Příběh: *Let na letiště (B. Sládková)*

Letuška Líba velmi spěchala. Letadlo odlétá v půl páté. Letiště je daleko. Letuška Líba si půjčila kolo. Šlape, šlape, ulicemi uhání. Ládík ji viděl a volal, že ji půjčí koloběžku. Letuška Líba šlapala vesele dál. Ládíkovi se jen smála. Jak tak jela, potkala lokomotivu. Lokomotiva ji pozvala na svou palubu. Líba zahodila kolo a jela na lokomotivě. Dojely na letiště včas. Piloti sháněli letušku po celém letišti. Chválili lokomotivu, že letušce pomohla. Nastoupili do letadla a vzletli.

Hra pro kolektivní práci:

Písnička: Zalalalalalala Julia Olu,
volala lelelelelelele.
Hele, tele nemele.

Motivace: *Vypravování nad obrázkem.*

Děti šly ven na výlet a uviděly před sebou letiště. Na letišti přistávala letadla, vystupovali z nich cestující, letušky, piloti. Letadla jsou dopravní prostředky. Ty přepravují lidi, náklady a někdy také zvířata.

Seznámení s pojmy – rozvoj slovní zásoby: letiště, letuška, pilot, náklad, dopravní prostředky, co vše můžeme v letadle vidět ...

Přednes říkadla = hlášení – kelímek:

Letadlo letí nad řekou,
před sebou cestu dalekou.
Loď pod ním zdá se maličká,
jak papírová lodička.

nebo

Letí, letí letadlo,
jen aby nám nespadlo.
Bručí, vrčí jako drak,
malý čmelák bombardák.

Hra: Na letadla

Děti běhají volně v prostoru = *let* x reakce na daný signál (klavír nebo s ohledem na bezpečnost využití nahrávky a uč. se účastní aktivně) = *letadla přistanou na zemi, zastaví se v letu, zastaví se na přerušení hudebního doprovodu.*

Dechové cvičení: *startujeme motory* = nádech nosem, vypouštíme vzduch na slabiku *vůůů, vááá, vééé, vííí ...*

Sluchové cvičení = „*Hádej, jsou to stejná slova nebo jiná slova?*“ – lze použít obrázků: Láme – máme, lev – lev, lev – řev, pleje – přeje, valí – vaří, lov – kov, laňka – plaňka, dal – dar,

branka – Blanka, Draha – dlaha, kanár – kanál, vrak – vlak, hoří – holí, řeč – leč, Líba – ryba, lupen – pupen.

Předartikulační cvičení (před zrcadlem): cvičení pro jazyk, postavení jazyk a za horní řezáky, polohování jazyka za horní, dolní řezáky.

Hry se slabikami: la, le, li, lo, lu, lou, ál, él, íl, ól, ůl (*jedem výtahem ... - židle* = kroucení zaděčkem dolů x vztyčení se nahoru).

Hry se slovy: viz obrázky – hlásky ve všech pozičních variantách.

Tvoříme tvary slov v jednotném čísle, později počet dva, později počet hodně (např.: jedna lampa, dvě lampy, hodně lamp).

Hádky: odpovědi na obrázcích na zemi – „*Dokola se točíme, co je v kole nevíme.*“ – *sedne-me si na zem* – obrázek na zemi „*Ťuky, ťuky, ťuk na obrázek kuk.*“ = *soustředění pozornosti*

Má tmu v noci ve své moci,
nejde to však bez pomoci.
Ukazovák postačí,
jen když trochu přitlačí.
Co to je?

lampa

V létě se zelenají, na podzim opadají.
Co to je?

stromy

Je král, co nemá korunu a nesedává na trůnu. Pouští to hřmí, když zívá. Na krku krásnou kožešinu, nosívá jako perelínu a říká se jí hříva.
Co to je?

lev

Které zvíře je lišákovi nejpodobnější?
Co to je?

liška

Mnoho zubů, žádnou hubu, ostří mám a řežu dost, k noži žádná podobnost.
Co to je?

pila

Tenké je to jako drát, plazí se to jako had. Ocas má to místo hlavy, kos to souká z mokré trávy, když má hlad.
Co to je?

žížala

Láďa

la lo
la lo
la lo

Luděk

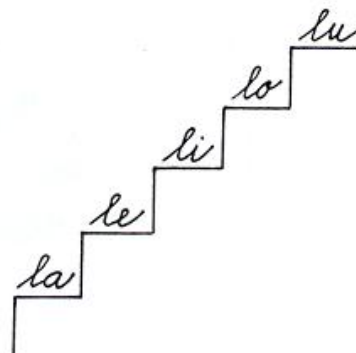
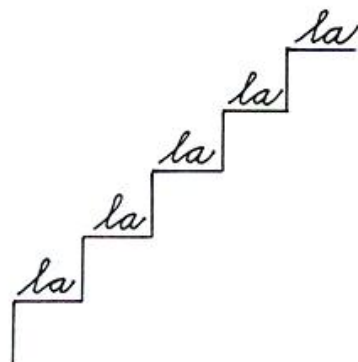

Lenka

lu li
lu li
lu li

Lída

* Zpívej: la la la, lo, lo, lo...
Zpívej po stupínkách od nejnižšího stupně do nejvyššího stupně.
Zazpívej melodii písně „Pec nám spadla“.

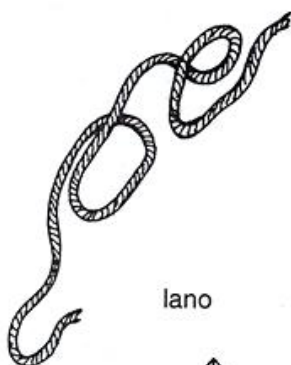
L/2

Lada

Láďa

lano

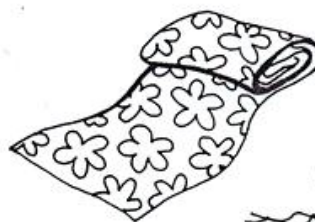
lampa

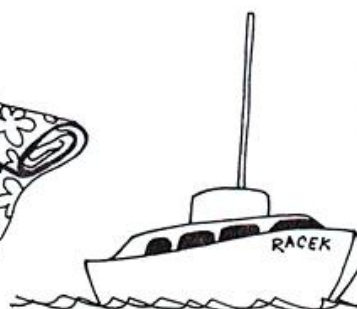
láme

lakuje

látka

lod'

lopata

loupe

louka

-
- Co se lakuje? Co se loupe? Co se láme?
 - * Nakresli louku. Napiš slovo láme.

Lenka

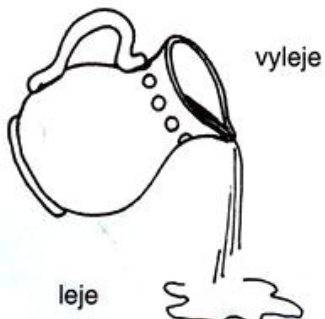
Líba

Lída

lepí

leje

levá

lípa

lítá

linka

Lenka lepí.
Lenka leje.
Lenka je u lípy.

● Co sbíráme z lípy?

* Znázorni význam slov: vyleje, naleje, doleje, přileje, nedoleje...

Zavolej na Lenku, Líbu, Lídu. Ukaž levou ruku, levou nohu. Ukaž v sešitě linku. Nakresli linku.

L/4

Míla

pila
vypila
nepila
dopila

mele
umele
nemele
namele

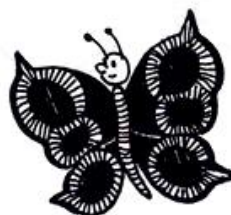
Kamila

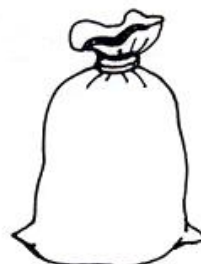
hůl

půl

motýl

pytel

Pavel

jetel
jel
nejel
dojel
vyjel

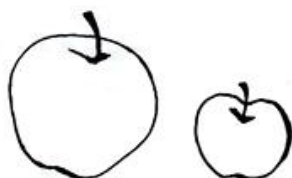

jel

-
- Co se dává do pytle? Čeho může být půl? Co se mele?
 - * Najdi trojlístek, čtyřlístek jetele. Nakresli motýla. Vylisuj čtyřlístek.

bl bl bl
bla bla bla
blo blo blo
blu blu blu

velké jablko
malé jablko

Blanka

Blanka má jablko.
Blanka má velké jablko.
Blanka má malé jablko.

-
- Jsou čerti?
 - * Napodobuj čertíka: bl, bl, bl...
 - Nakresli velké a malé jablko, nakresli čertíka.

L/6

BLANKA

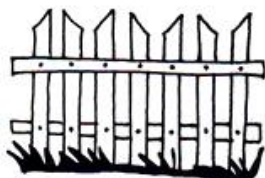
plete

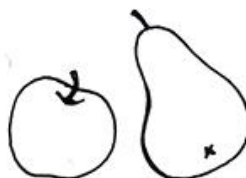
plave

pláče

plot

plod

pluje

Kamil

mlok

Kamil mluví.
Kamil pije mléko.

-
- Co plete Blanka? Proč asi pláče Blanka?
 - * Srovnej: plot – plod, pluje – plave.

CO DĚLALA MÍLA?

CO DĚLAL KAMIL?

telefonovala
pila
myla
dala
volala
kupovala
plakala
plavala

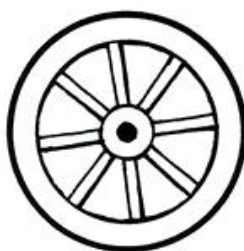
telefonoval
pil
myl
dal
volal
kupoval
plakal
plaval

Haló, haló!
Co se stalo?
Kolo se nám polámalo.
Dokola se zatočilo,
pod stolem se zastavilo.
Ten, kdo leží pod stolem,
ten musí jít z kola ven.

CO MĚLA MÍLA?

CO MĚL KAMIL?

lampu
loď
kolo
motýla
mlýnek
mýdlo
pytel

loď
lano
loutku
mléko
letadlo
lepidlo

-
- Jak bys telefonoval mamince?
 - * Odpovídej na otázku jedním slovem: pila, myla...
 - Odpovídej na otázku celou větou: Míla měla lampu...
 - Nauč se říkanku Haló, haló. Rozpočítej děti podle říkanky.

L/8

mýdlo

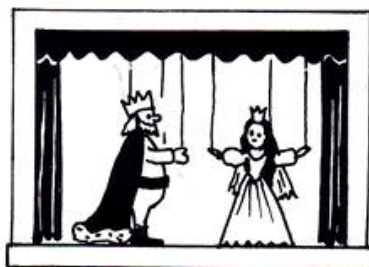
umyvadlo

letadlo

kyvadlo

divadlo

lepidlo

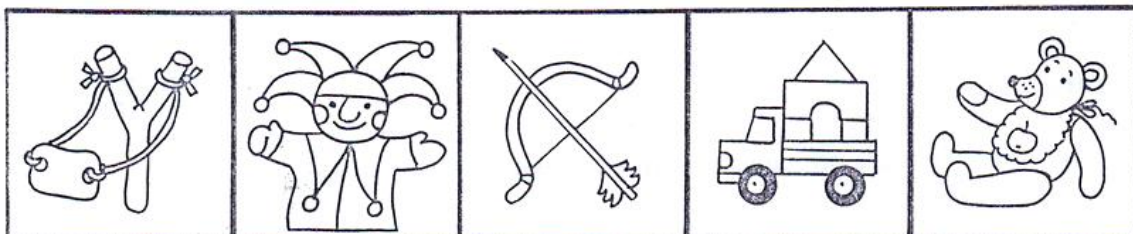
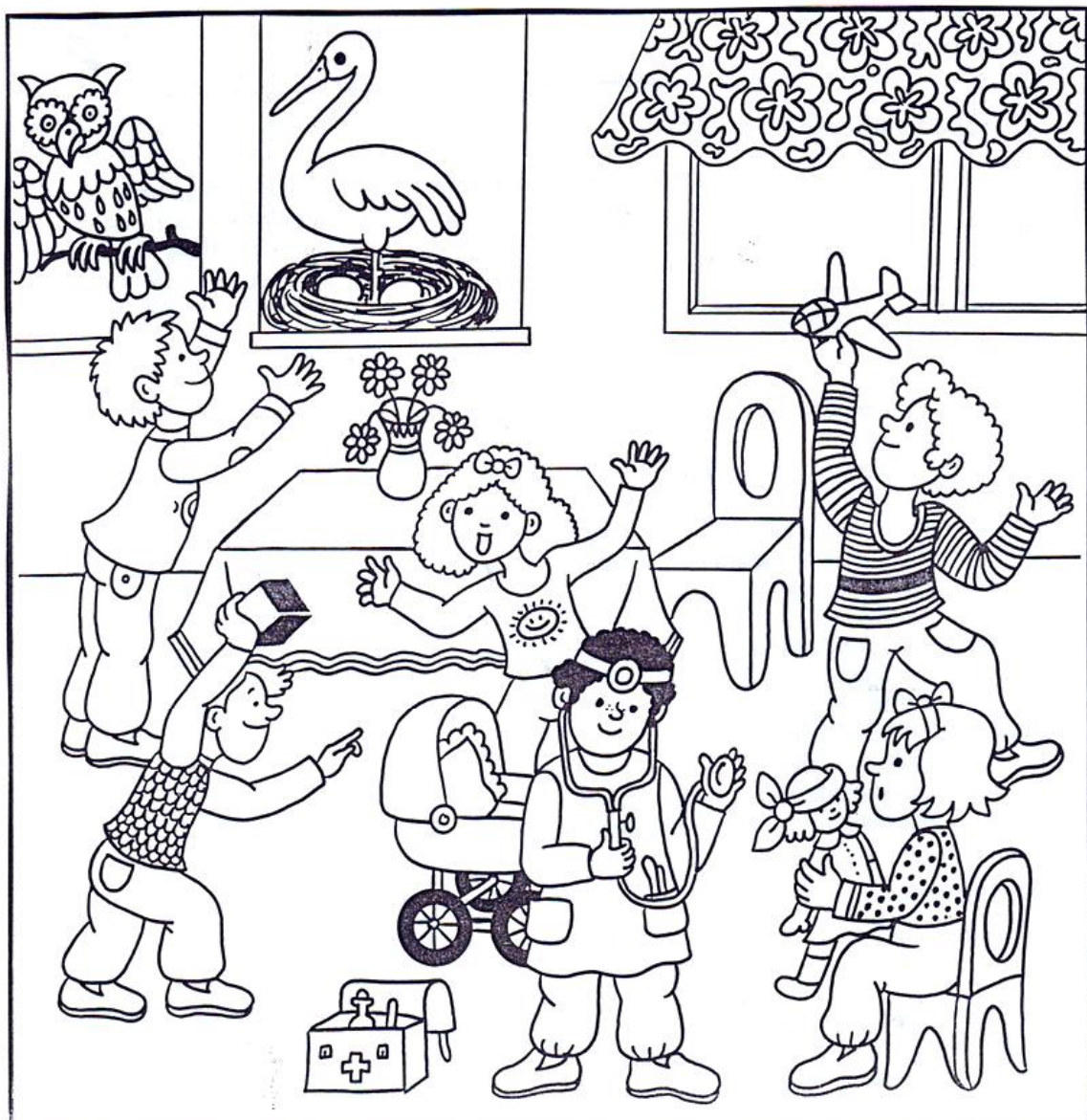
Kamila

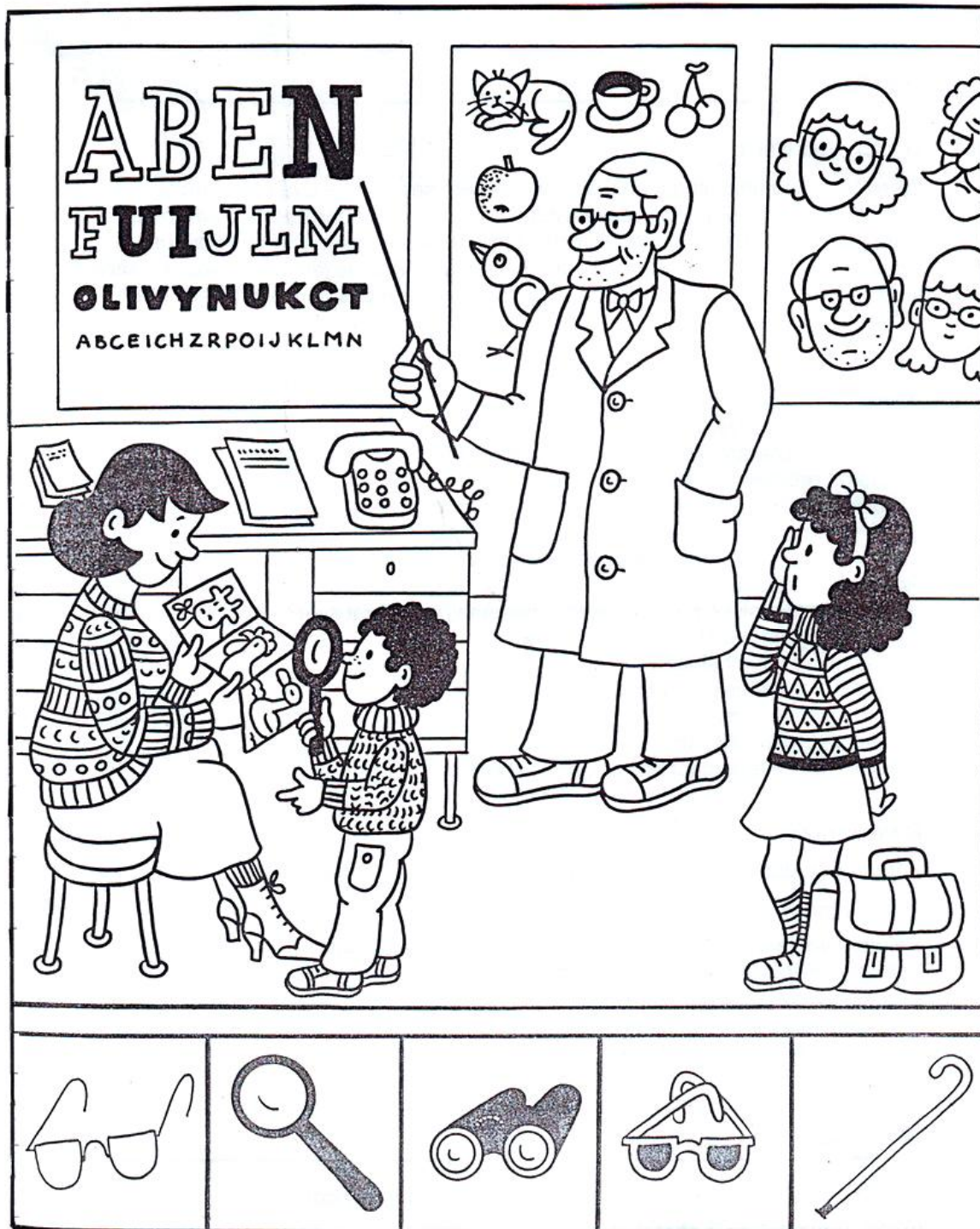
Naše malá Kamila,
bavila se bavila.
Dělala mydlínky,
foukala bublinky.

● Byl jsi někdy v divadle? Kterou pohádku jsi viděl?

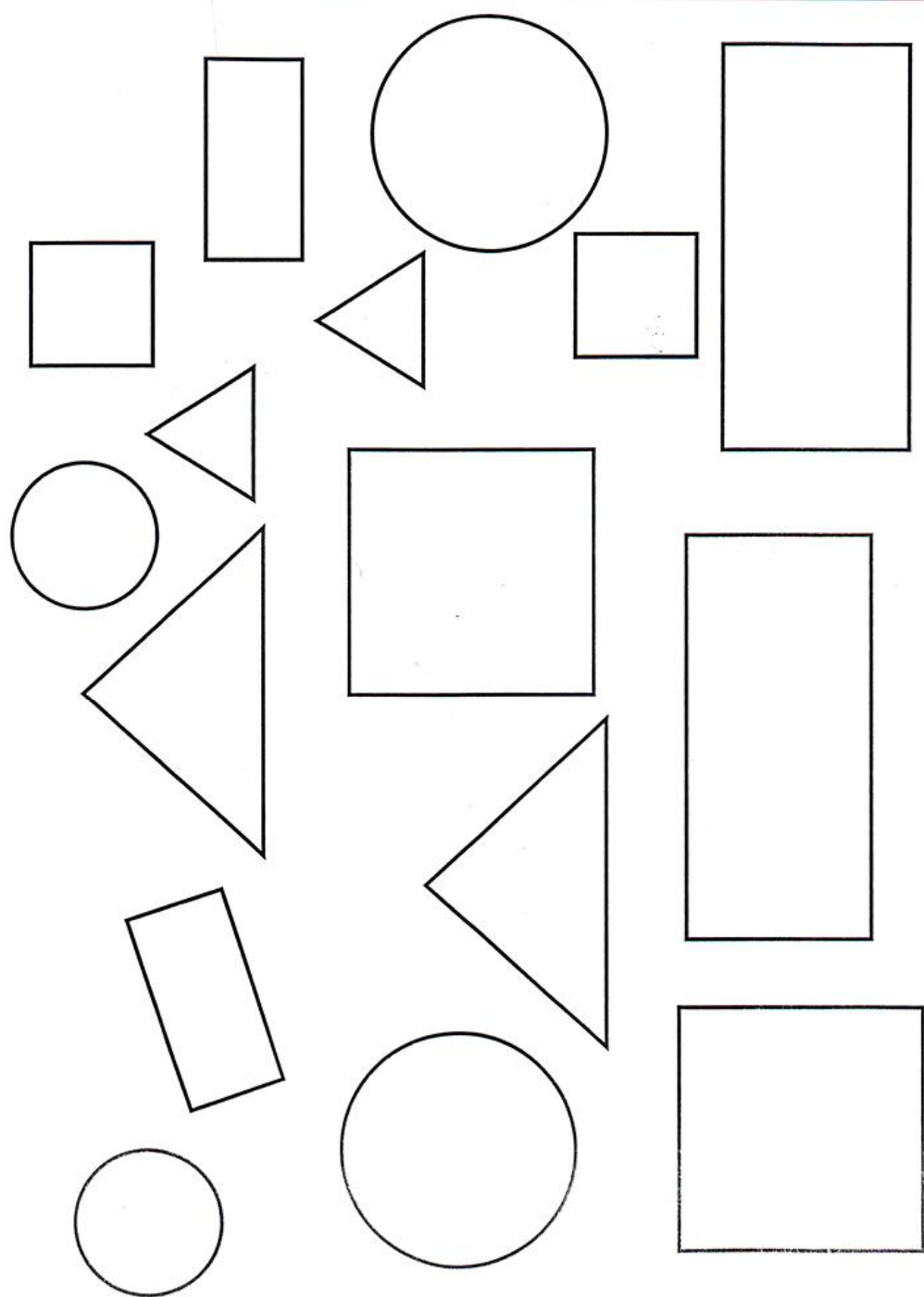
* Zhotov si mydlínky, foukej bublinky. Nauč se říkanku.

Říkej říkanku – 2krát tleskni, 2krát si plácni na stehna. Sedni si na zem, říkej říkanku, 2krát tleskni, 2krát plácni rukama o zem.

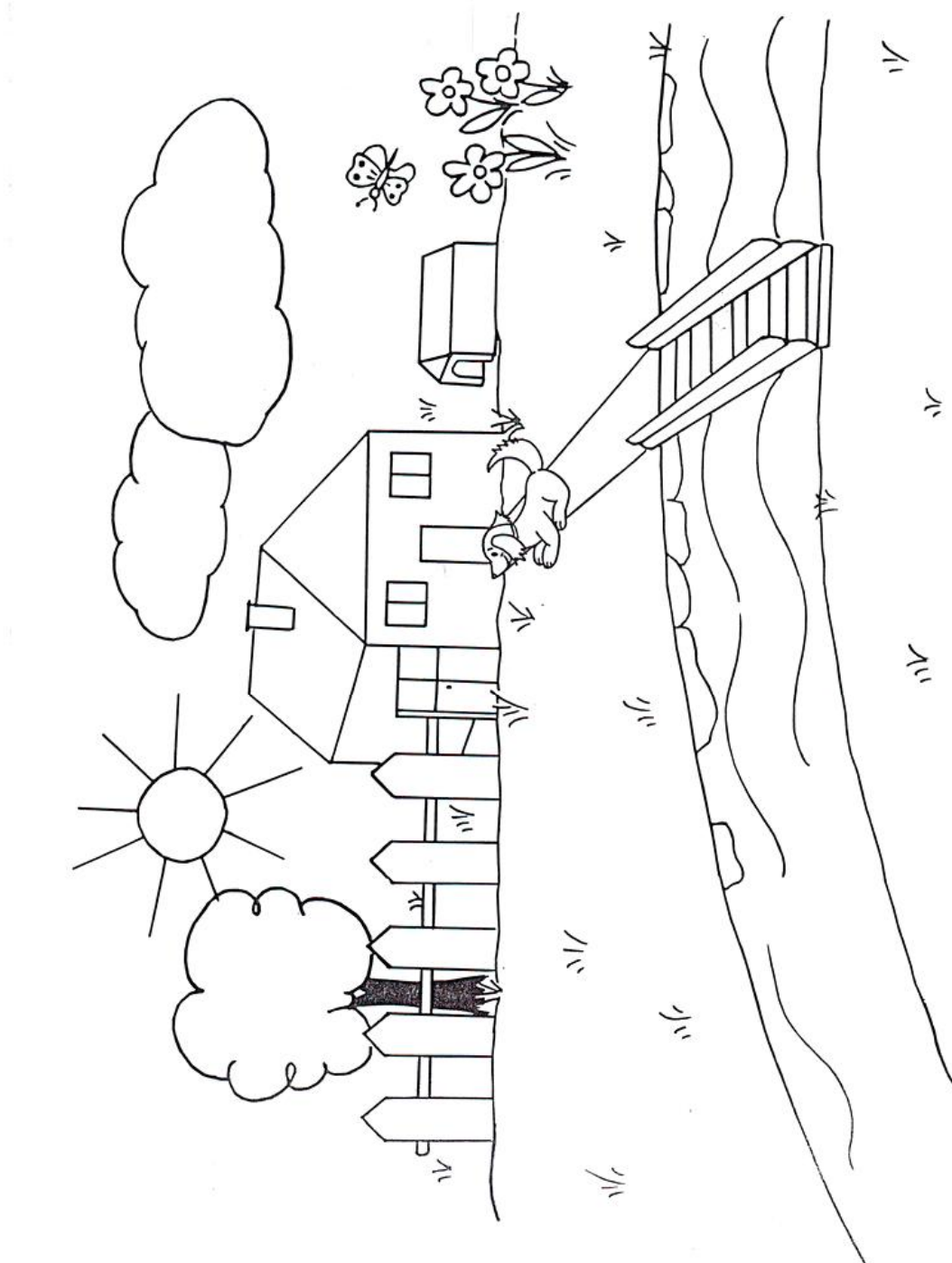

Příloha č. 14 Geometrické tvary

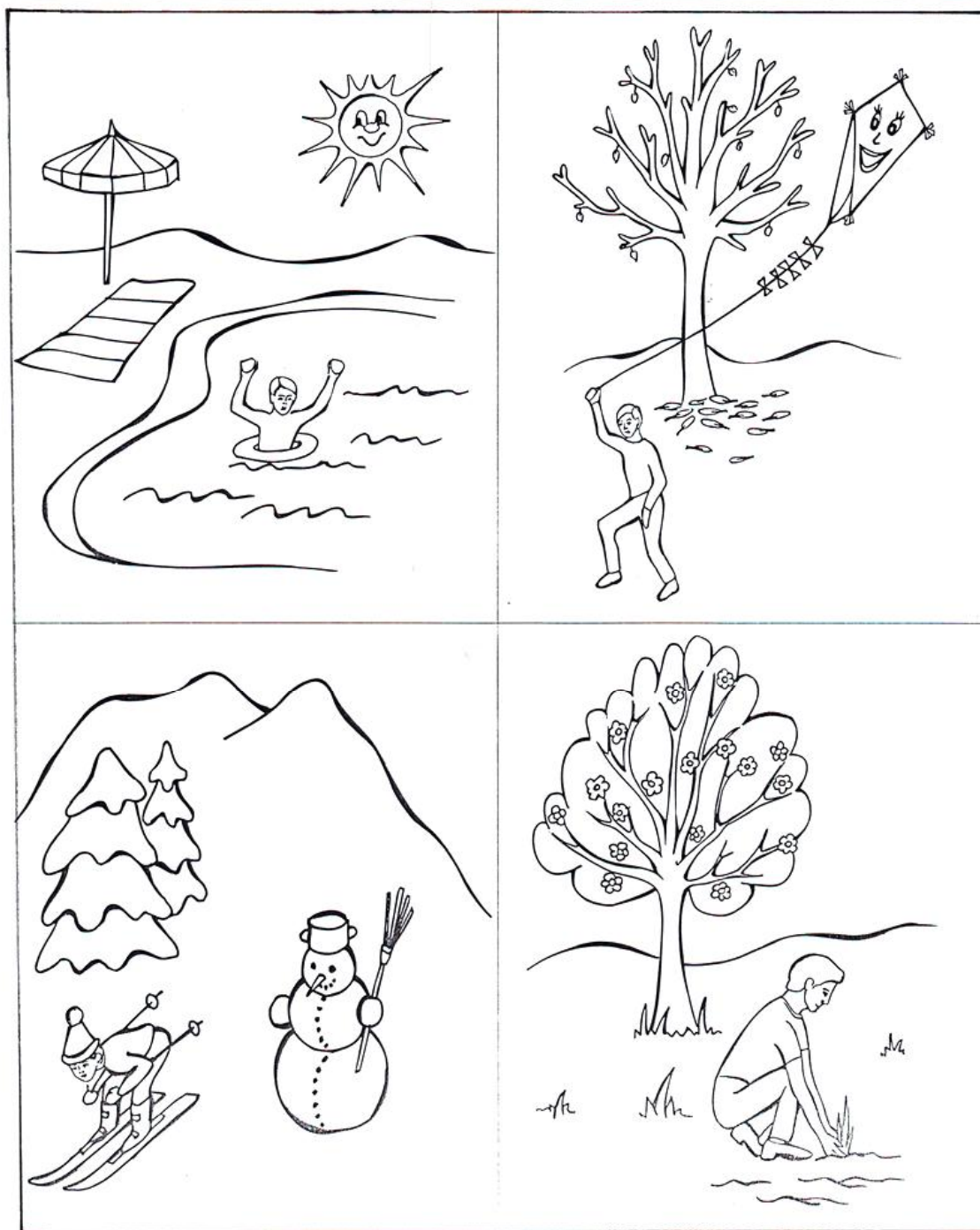
Urči vlastnosti daných předmětů. Roztříd' dané předměty podle požadovaných vlastností – tvar, velikost (např. vybarvi všechny velké kruhy zelenou a malé kruhy červenou).

Příloha č. 15 Vzájemná poloha objektů

Popiš vzájemnou polohu objektů pomocí předložek a příslovčí místa: před, za, pod, nad, vedle (např. nad domem sluníčko, za plotem strom).

Příloha č. 16 Jaro, léto, podzim, zima

Vybarvit a vyprávět si o charakteristických znacích jednotlivých ročních období.